

•

NÎQAŞËN FELSEFEYË 33.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

*Niqaşên felsefeyê 33. @
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2016-Almanya-Berlin
Grafik: zendi şîyar*

.
ISBN 968-4-940990-30-0

Pêşgotin:

Dema ku em bahsa pêvajoyên felsefeya demên hemdem bikin wê felsefeya descertes û destpêk û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê bi rastî jî wê bi bandûr û pêşveçûnên ku ew dide çêkirin re wê gelekî wê ji xwe wê bide bahskirin. Di dema ronansên de wê pêşkeve û wê, piştî wê di demên ronakbiriye de wê bi pêşketinên bi hizirkirinên li ser wê re wê rengê pêşketina xwe ya bi hizrî wê bide dîyarkirin.

Felsefeya descertes wê di roja me de jî wê hê jî wê b têtînek şêwayî e fahmkirinê wê li ser wê were kê hizirkirin û wê hewl were dayin ku ew were fahmkirin.

Piştî descertes wê, hizrên wî di renekê de wê bandûra wan wê xwe di nava hizrên hume de jî û yên locke de jî wê bidina dîyarkirin. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de wê karibê weke temenekê bandûrker hizrên spinoza jî bi têtîna wî ya tozê ku ew wê weke çavkaniya destpêkê wê werênê ser ziman dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Descertes wê piştî wî, bi teybetî ku mirov wî û felsefeya wî ya rasyonal wê hilde li dest wê li ser du temen û çerçoveyan wê dikarê wê fahmbikê. Yek wê bi descertes û hanîna wî ya hizrên xwe a li ser ziman bê. Ya din jî wê di çerçoveya pêvajoyên hizirkirinê ên piştî wî re ku wê li ser wê çerçoveya hizrî re wê pêşkeve û wê di dewama hev de wê xatek hizirkirinê wê di awayekê de wê bi xwe re wê di çerçoveya dîroka hizir de wê biafirênin re wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Hizrên kartezyanî wê, di wê çerçoveyê de wê bi pergale hizirkirna wê re wê bi demê re wê, êdî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê aliyê duyem wê dikarê wê di çerçoveya têtîna kartezyanî de wê şîrove bikê û wê di nava wê de wê weke pêvajoyek pêşketinê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman..

Descertes wê bi pergale xwe ya felsefeyê a rasyonal re wê çerçoveya wê ya hizirkirinê re wê hinek xosletên wê yên teybet ku mirov wê karibê ji ya berî wî cihê bi wî û hizrên wî re werênê ser ziman wê hebê. Di wê

temenê de wê ew jî wê di wê rengê de wê, di serî de wê di wê rengê de wê bi rengê kirpendinên wî yên bi têngînek zêhnî-bedenî û hwd re ku wê bikê û ankû bi dualiteyek ku ew bi wê dihênê ser ziman re wê bibê bê. Wê di wê rengê de wê di pêvajoya hizirkirinê de wê afirandina hizrekê weke rastiyeke û wê bi wê re wê çawa wê bigihijê rastiya zelal û safî wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, di mijare hizirkirina descertes re wê weke aliyekê wê yê giring wê têngîna bi lêpîrsînên wî yên bi felsefeyî ên weke bi têngînen weke 'cogito, ergo sum' re ku wê bènê ser ziman re wê, bibê. Bi gotinek din wê wateya wê gotinê 'ez dihizirim wê demê ez hema' re wê karibê wê fahmbikê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê mijare felsefeya rasyonalityê wê di wê temenê de wê bi rengê ku wê descertes wê werênê ser ziman re wê di awayekê de wê, bi hinek xosletên ku wê bi têngîna empirîkî re wê were ser ziman re wê ji wê nedûr bê. Ber vê yekê wê kirpendina li ser esasê bandûr levkirina empirisime locke û hume û rasyonalitya descertes a li hev wê, di wê çerçoveyê de wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê mijare hizirkirina felsefeya descertes wê, encamên wê weke ku wê noam chomsky hî wê di xabate xwe ya bi navê "bi zimanê ku ew bi wê dibê" re ku wê werênê ser ziman wê, bibêjê ku wê, 'ji ya ku wê descertes wê werênê ser ziman wê zêdetirî wê bi wê re wê nîqaşkirinên li ser wê re wê bibin' re wê bènê ser ziman. Bêgûman wê hinek sedemên wê hebin. Di serî de wê sedema pêşî wê bi temenekê metalyalistî kirpendinên di têngîna xwe ya rasyonali de ku wê bibê û wê, di wê temenê de wê bi têngînek empirîkî wê nûqteya 'hizrên ji bûyinê' ku wê berî di nava têngîna rasyonali de wê werina ser ziman ku ew wê ji aliyê xwe ve wê bikirpênê bê.

Ev wê di serî de ewê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Weke aliyekê wê yê din jî wê bi di gotinên xwe yên weke yên bi gîyanê, xwûdê, sermedityê, tozê û hwd de wê, kirpendinên ku ew dikê wê rengê wan wê weke aliyekê wê yê din bê ku ew wê, di wê rengê de wê, xwe di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê ku ew bandûra xwe wê li mirov û rengê fahmkirina mirov wê bidina kirin bin.

Descertes wê bi azmûna ji wan gotinan wê li ser wan re wê bixwezê ku ew bikeve nava lêpîrsînekê li wan de. Di wê temenê de wê ev jî wê di rengê de wê bi xwe re wê di temenê zêhnî de wê êdî wê encamên

mayinda ên bi hizirkirinê ku wê bèn kirin re wê bi xwe re wê werênê li holê.

Di dewama wê de wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku descertes wê di xabate xwe ya bi navê li ser şêwayê axiftinê' ku wê werênê ser ziman de wê bi wê re wê mijare felsefeyê bi şêwayê wê di wê temenê de wê bènê li rojevê. Wê di dewama wê de wê têtînên weke gûmanê, weke şêwayê wê di wê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di zanînê de wê mijare gûmanê wê çawa wê weke şêwayekê wê bê bi sazûmankirinê wê li dora wê gotinê wê nîqaşên ne kêkin wê bikê.

Weki din wê mijare fizyoloji û derûnê wê di hev re wê weke du aliyên derbas dibin wê hilde li dest û wê bi encamên wan re wê bikê ku ew wan fahmbikê. Ev jî wê descertes wê bi xwezayî wê bigihênê têtînek weke ya zêhn-bedenê ku ew bi têtînek dualiteyî wê di çerçoveya aqilê hemdem de wê bènê ser ziman.

Di mijare felsefeya rewîstê de wê, têtîhên weke 'ya wîna azad', 'sîyanê', 'rastiya baş a serwer', ' û hwd re wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve qê gelek şîroveker wê şîroveyên descertes wê bi şibênina yên epîkur ku ew wê di rengekê de wê di serdema kevnera de wê bikê. Wê mijare têtîhên weke yên baweriyê û olê wê li ser temenekê epistemikî wê hilde li dest. Wê bi wê re wê, mijare bi encamên aqil û rewşên weke gûharînê û ankû bi têtîhên motasyonel ku wê çawa wê bi encamên wê re wê ew wê bi wê re wê bibê wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê çerçoveya zanistên xwezayî de wê bi perspektîfekê wê nêzî mijarê bibê û wê bixwezê ku ew wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di felsefeya descertes de wê mijare metodolojiyê wê weke aliyekê wê yê giring ku ew weke di xabate xwe ya 'li ser şêwayê axiftinê' de ku wê werênê ser ziman wê bê dîtin. Di wê çerçoveyê de wê mijare teori û pîretîkîya aqil wê bi çavkani û çavdêrîyên jîyanî re wê hilde li dest û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Weki din ku em jî aliyê mireteya wî ya bi metamatik û geometriyê û hwd re wê hildina li dest wê, di awayekê de wê pêşî wê di felsefeyê de wê matematikê û bûjenên wê weke bo fahmkirina fenomenên aqilî û zelaliya wan ku ew bi wê fahmbikê wê bi kerbênê. Lê di şîroveyên xwe yên li ser geometriyê de wê, bi zimanekê herikbar wê ew wê, di wê çerçoveyê de wê, şîroveyên ku ew dikê wê bibin. Ji şîroveyên wî ên matematikî û geometrikî wê, gelek caran wê bahsa bandûra pergalek newton a matematik û fîzîkê ku ew wê li ser felsefeya descertes wê were kirin.

Descetes wê bi felsefeya xwe re wê piştî demên ronansê wê di dema ronakbiriye de wê weke çavkaniyek hizirî û felsefeyî a giring wê xwe bide dîyarkirin û wê encamên giring wê di wê rengê de wê bi xwe re wê bide hanîn. Weki din wê bixwezê ku ew li hemberî metafîzika razber bisekinê û wê, ji nava aqilê rasyonel bide dûrkerin. Ji wê aliyê ve wê dema ku em li têngîna descertes a rasyoneli binerê wê weke ya aliyê giring ku wê bê sedema hizirkerin û nîqaşên ku wê bi wê re wê li ser wê werina kirin û wê werina pêşxistin jî bê. Ev rasyonelîzm wê bi çerçoveya xwe ya felsefeyî wê weke yek ji wan herikinên dema ronakbiriye a giring û dîyarker wê di hizirkerinên wê yên piştî de wê bi rexne û şîroveyan li ser wê re wê xwe bide dîyarkirin, ji temen ve.

Di warê nîqaş, şîrove û hizirkerinên li ser felsefeya descertes û ankû rasyonelîzmê de wê bi wî re wê hê jî wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê felsefeyê wê were dîtin ku wê bê lê hizirkerin û wê bi wê re wê hizir wê hê jî wê li ser têngînan wî yên bûjenîparêz bê, mekanîka wî ya bi hebûnê ku ew di kirpenê bê û ankû rastiya zelal ku ew dixwezê li wê bigihijê wê hê jî wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin û dimandin bi hizirkerinên felsefeyê re. Aliyê din jî wê bi gotinên weke yên giyanê bê, xwûdê bê û ankû gotinên bi wê rengê ku wê çerçoveya hizirên serdema navîn wê bidina dîyarkirin bê ku ew wê bê kirin wê şîroveyan ku ew dihên kirin wê, ji wan aliyan ve wê, descertes wê di temenek metafîzîkî de wê bi temen bikê. Lê wê dema ku wê bi rengê hizirkerina û kirpendinên ku ew dikê ku mirov wê bi teybetî dikê jî wê dervî wan wê bi felsefeyem hemdem a dervî metafîzîkî û bi fîzîkî û hwd re wê xwe bi teorîkî û zanarî wê bide dîyarkirin.

Abdusamet Yigit

Destpêk: niqaşên felsefeyê 33.

Mijare felsefeya hemdem de wê dema ku mirov wê bixwezê ku wê werênê ser ziman wê di serî de wê mijare felsefeyê wê bi derhanînên wê yên bi têtîni ên nû re wê di dîmenekê fahmkirinê de wê bide dîyarkirin. Felsefe wê, piştî serdema navîn û pê de wê, di demên ronansê û pê de wê, ji nûve wê weke ku wê pêwîstiyek bi salixkirina wê hebê wê di dîmenekê de wê, were dîtin ku wê nivîsandina wê û pêşxistina têtîni di wê temenê de bi rengekê hemdem ên bi têtîna xwezayê, rasyonalmê, emprisismê, metafîzîkê û gelek mijarên din ên weke ku wê bi wê re wê werina ser ziman re wê, di dîmenekê de wê xwe bide dîyarkirin. têtîna têtîna kant a bi 'temenê metafîzîka rewîstê' bê û ankû şîroveyên bi rexnegirî ên dixabate wi ya bi navê 'rexneya aqlê saf' de bê ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de jî wê di dîmenekê demkî de wê xwediye reng û awayekê fahmkirinê bê. Di aslê xwe de wê hê di demên serdema navîn de wê bi filosofên weke spinoza bê, mirandola bê ku wê bi têtînek herikînî wê platon û aristo wê şîrovebikin û hwd re ku wê bibê wê, pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê hizirvanên nû wê dem bi dem wê li dûv hev wê derkevin û ew wê, di pêşxistina hizrên xwe de wê di dîmenekê de wê weke li ser temenê rexnegirtina li ya kevn û ankû jî wê dîrketinê bi gihiştina 'yek nû' de bê wê xwe bide dîyarkirin.

Bi serê xwe wê, mijare rexnegirtina li ya kevn û pêşxistina ya nû wê weke aliyna ku wê pêwîst bê ku ew êdî wê werina salixkirin. Wê ya nû wê çî bê û çî nebê wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê êdî wê li wê were lê hizirkirin û wê bi wê re wê şîroveyên felsefeyê wê werina pêşxistin. Di demên ronansê û pê de wê derketina li pêş têtîna xwezayê

weke têtînek beremberê ya teolojikî û ankû ontolojikî û bi wê re a metafîzîkî û hwd re jî wê di rengekê de wê bibê. Lê ev têtînan wê dema ku wê bibê wê weke ku wê pêşî wan têtînan jî wê pêşî wê hilde li nava xwe û wê bi şîroveyan ku wê, bi wan re wê were pêşxistin re wê êdî wê xwe jî wê bide derbaskirin. Ya ku wê jî wê derbasbûnê weke 'ya kevn' û ankû wê weke 'ya nû' ku wê li wê were lê ghiştin wê hinekê jî wê di wê temenê de wê aliyekê wê yê din ê giring wê hebê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna felsefeyê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weyneke şoreşgerî wê di dîmenekê de wê bileyizê. Wê di xwe de wê fêrs û pêjna weke ya 'nû' ku wê hertimî wê di xwe de wê li mirov wê bide hêskirin û wê mirov bi sehên me wê bigihênê dîtinekê, nerînekê, fahmekê, bêhnekê, hîskirinê û hêstekê û hwd wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Felsefe û têtîna ya nû wê di wê temenê de wê bi kirdeya xwe ya ku ew li ser wê çerçoveyê diafirênê wê êdî wê têtîna serdema hemdem wê hin bi hin wê bi hizrî û felsefeyî jî wê di dewama wê de wê weke ku wê temenê wê biaafirênê û biavêjê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê bê.

Lê aliyekê wê yê din jî wê ew bê ku mirov wê bêtê ser ziman ku wê bi azmûnên dema kevnê a antikî û ya serdema navîn û hwd re wê, çavkani û berhevkirinek zêde girtin wê bi xêvî ku wê weke çavkanî û temenê wê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin weke mireteyekê wê bibê û wê li ser wê re êdî wê temenekê hizirkirinê wê bi awayekê pirralî wê di wê çerçoveyê de wê li wê were lê hizirkirin. Zêdetirî wê bi fahmkirinê û ankû bi awayekê pirralî fahmkirinê û ankû di temenekê pirranînî de pêşketin wê weke xosletên ku wê di wê temenê de wê bi demê re ku wê mirov wê xwe bigihênîyê de bin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeya demê wê, di wê çerçoveyê de wê xwe di rengekê de wê êdî wê bide dîyarkirin. Felsefeya serdema navîn û filosofên wê û hizirvanên wê ya ku wan bi hizrên xwe re hanîna ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê wate û giringiyek heja wê hebê ku mirov wê li ser wê temenê wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê jî wê derhanînen ku mirov wê karibê wê biikê wê di wê temenê de wê direngê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di

dewama wê de êdî bi wê re li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di mijare felsefeya demê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê di wê çerçoveyê de wê xwe di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin. Di awayekê de wê felsefe wê, di wê demê de wê, di serî de wê di xwe de wê li rasyonalityekê, realiteyekê, û ankû têngînek zanyarî a bi felsefeyî ku ew di xwe de wê pêşbixê re wê, bikeve nava lêgerîna wê, pêşxistina û çavkaniya wê de. Di wê temenê de wê hebûnîparêzî û ankû "eksistensialist" wê hê di wê demê de wê, bi awayekê ku wê li ser têngîna humanismê û hwd re wê, pêşkevin û wê mirovparêzîyê wê weke çavkaniya xwe ya felsefeyê wê derxina li pêş. Di serdema navîn de wê ev wê nebê. Wê bi zêdeyî wê mirov wê weke 'avd' û ankû 'kirdeyek iteatê bikê' de wê li lê were nerîn û wê di wê temenê de wê were pênasekirin. Di wê temenê de wê hinekê wê ev têngîn û encamên wê ku mirov wê bii sedsalan wê bi wê re wê bijîn ku wê werina ber hev û wê mirov wê di mejiyê xwe de wê salixbikê wê êdî wê di wê temenê de wê, li hemberî wê bi wê rengê wê bi têngînekê û ankû felsefeyek bi tevger û şoreşgarene wê, derkeve li pêş.

Di awayekê de wê hêza felsefeyê a kirina tevgerê û gûharînê wê di her demê de ku mirov wê bi çi rengê wê werênê ser ziman wê mirov li xwe hayirmayi wê bide hiştin. Di wê çerçoveyê de wê weke têngînek ku mirov wê di serî de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman bê.

Di serdema navîn de wê hemû rewşên bi hizirkirinê ên weke bi dana berhev û ankû hizrêmn cihê ku wê li hemberî têngîna teolojikî wê werina ser ziman û ankû bi şîroveyên cihê ên ji navaroka wê ku wê bi wê re wê werina kirina wê çawa wê weke pêlên deng ku ew ji bin ve dihên wê di rengê de wê encama xwe wê bidina dîyarkirin û wê di wê temenê de wê bi wê re wê êdî wê bi wê were lê hizirkirin.

Li hemberî felsefeyê bûyina oldaran wê hinekê jî wê ji tirsê ji wê hêza wê ya hizirkirinê bê. Wê bacon wê ne nehaq bê ku ew 'zanînê weke hêz' wê pênasebikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Wî di aslê xwe de wê di awayekê de weke ku ew bi kirdeyî di mejiyê xwe de ew dît û ew piştî wê ket nava salixkirina wê bi rengên şîroveyên ku ew dihênê ser ziman re. Di wê rengê de wê felsefeya kirina felsefeyê wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê pêşbixê.

Di serî de wê felsefeya ronesansê wê hinekê wê felsefeya çawa kirina felsefeyê jî bê. Wê di wê temenê de wê dema ku ew wê bi 'ya nû' wê salixbikê wê di wê temenê de wê hinekê jî wê bi salixkirinên ku ew di wê de wê bikê re wê di wê temenê de wê, bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Piştî wê demê bi gelekî wê di demên hemdem de wê Wittgenstein wê dema ku wê felsefeyê wê bi wê hêza wê re wê kifşbikê wê weke têtînek derûnî a fahmkirinê ji her aliyê ve weke bi têtînek 'terapiyî' ku ew li wê dihizirê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Hizrên Durkheim wê di rengekê de wê di warê civaknasiyê de wê di rengekê de wê weke hinek salixkirinên bi wê temenê ên bi felsefeyî jî bin. Di wê temenê de wê, ber vê yekê wê bandûra xwe wê piştî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bidina dîyarkirin. Bi wê yekê wê piştî wê zanistên ku wê pêşkevin û ankû wê li ser wan re wê bidest hanina li ser ziman a bi hizirkirinê wê were kirin wê di rengekê de wê, di wê temenê de wê, bi temenekê afrîner ê felsefeyî wê, di destpêkê de wê, were hanîn li ser ziman. Ev wê bo metamatikê jî wê bi heman rengê wê bûhûrîner bê. Wê gelilei wê dema ku wê, bi gotina 'metamatik zimanê gerdûnê' ê ku ew bi wê were fahmkirin' ku wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê, di şewayekê bi hizirkirinek nû wê bihizirê lê wê ew gotin wê weke depelendinek têtîna a li ser ya pisagoriyan re jî bê ku ew wê, di çerçoveya wê têtîna nû de wê kirdeya wê salixbikê û wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê mijare felsefeyê wê, hinbi hin wê li ser wê temenê wê bi temenê têtîna qutubî a ya bûjenîparêz û ya ideaparêz ku wê pêşkeve wê piştî wê di rengekê de wê filosofên weke descertes wê di rengekê de wê di wê çerçoveyê de wê bi hizrên xwe wê hin bi hin wê derkevina li pêş. Piştî wî hume û heta locke û bacon dikarê werênê ser ziman û di dewama wan de êdî filosof û hizirvanên demên piştî ku wê li ser wê temenê û kevneşopîyê wê bi hizrên xwe yên ku ew bikin û bi afirênên re wê werin êdî wê mirov wê karibê bahsa wan di dewama wan de bikê.

Li vir têtîna bûjenîparêz wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, mijare felsefeyê wê di wê çerçoveyê de wê, di xwe de wê, bikeve nava fahmkirnek nû a ku wê mirov karibê wê bi teybetî wê bikirpênê bê.

Di aslê xwe de wê dema ku em bahsa felsefeyê û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê bi wê re wê bikin wê, di serî de wê, dema ronasansê wê bo

demên hemdem û ji xwe re wê weke demek teybet a destpêk wê biafirênê. Wê di wê çerçoveyê de wê, kifşkirinên bi têngîna zanîna astronomi û metamatikê û hwd ku wê ji copernicos û heta gelilei û newton ku wê werê kirin wê di wê çerçoveyê de wê weke şoreşek zanistî jî wê karibê were pênasekirin. Gelilei wê di felsefeya xwe de wê têngînek teybet ku mirov wê hinekê wê bikirpênê wê xwe di renekê de wê li vir wê bide dîyarkirin. Ew jî wê têngîna wî ya ku ew metamatikê wê weke zimanê fahmkirina gerdûnê ku wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê, di wê rengê de wê, ev wê, bi xwe wê weke ku em dikarin di dîmenekê de weke ku wê, çawa ku wê spinoza wê bahsa asta zanîna a duyem wê bikê ku wê weke li ser ast yekem re wê, pênasebikê weke aqil di xwe de xwediyê rastiye ku mirov wê werênê ser ziman wê di renekê weke wê de wê, di dîmenekê de wê weke ku wê xwediyê dîmenekê hizirkirinê bê.

Di aslê xwe de wê ji spinoza heta gelilei û descartes jî wê di wê temenê de wê weke ku wê pêwîst bê ku em dîmenekê fahmkirinê wê bi wê re wê di renekê de wê kifşbikin û wê di dewama wê de wê biwê re wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê, gelilei wê di têngîna gerdûnê de wê, hinek rastiye ku ew dikarin wê di têngînek pêwîstî de wê di renekê de wê weke ku wê çawa ku wê spinoza wê werênê ser ziman wê di wê rengê de wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di şewayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare têngîna rastiya ku ew were kifşkirin wê di wê temenê de wê di wê nûqteyê de wê weke rastiye ku ew li gorî darazekê û hwd ku ew newê gûharandin bê. Vajî wê ku wê li ser wê û dîtin û fahmkirina wê re wê karibê bi hişmendî bê ghiştin li darazekê. Wê di wê çerçoveyê de wê di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare fahmkirina rastiye de wê, di wê nûqteyê de wê were dîtin ku wê spinoza wê, weke ku wê destpêkek hizirkirinê wê di wê temenê de wê di nava felsefeyê de jî wê di renekê de wê bi şîroveyên xwe yên ku ew dikê wê bide destpêkirin. Di wê çerçoveyê de wê, weke gelilei wê, piştî wê, descartes jî wê di renekê de wê, di wê temenê de wê mijare têngîna rastiya ku ew ser ya pîretikî a sta pêşî a zanîna bi derkkirinê ku wê were

fahmkirin re wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bi têngînek fenomenolojikî wê di wê temenê de wê, bi têngînên geometrikî û metamatikî û hwd re wê di wê çerçoveyê de wê bidest li wê hizirkirinê wê bikê û wê di wê çerçoveyê de wê çerçoveyek hizirkirinê a felsefeyî wê li ser temenê wê biafirênê. Mijarên ku wê descertes wê li ser wan bihizirê û niqaş bikê wê weke yên spinoza wê ji xwûdê destpê bikê û heta mijarên din ên weke yên ku ew di kirinîya jîyanê û hwd de ew hena wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê şîroveyê de wê ew wê werênê ser ziman. Di mijare têngîna felsefeyî de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê biwê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê weke ku wê hizrên xwe wê êdî wê werênê ser ziman bê. Descertes wê, têngînek bûjenîparêzî wê di rengekê de wê di wê temenê de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman û wê, weke ku wê spinoza wê têtikiliya ya asta sêya a aqil û ya yekem wê bi hev re wê di fahmkirina xwe de wê dênê û wê di çerçoveyek fahmkirinê de wê têtikiliyek bi herikina jîyanê re wê bi wê re wê dênê re wê di wê temenê de wê, descertes jî wê di dîmenekê de wê bi wê re wê, li wê bihizirê. Ew wê di wê çerçoveyê de wê bi têngînek bûjenî wê ew wê bikê ku wê têngîhên bûjenî ku ew li jîyanê hena wê weke di rengê wê rastiya spinoza a di hundûrê aqilî wî yê asta duyem de ku wê hebê re wê di dîmenekê de wê weke ku wê pênasebikê û wê di wê temenê de wê direngê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê spinoza wê mijare rastiye wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê li ser wê asta wê ya duyem re ku wê derkeve li asta sêyem wê di dîmenekê de ew rastiya wî ya asta duyem wê weke rastteqînîya aste sêyem wê di dîmenekê de wê xwe bi wê re wê, di reng û awayekê de wê werênê ser ziman. Gotina spinoza a bi rengê “rohni ku ew hem xwe û hem jî wê tariyê wê dênê holê wê weke rastteqînî jî wê weke pîvane hem xwe û hem jî ya şaşiyê bê” re ku wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê weke ku wê di wê çerçoveyê de wê rastiye heyî a bi bûjenî ku wê çawa wê bi têngînek morfolojikî û ji wê bi aqilê derhanîne ku wê bi wê re wê bikê re wê di dîmenekê de wê weke têngînekê ku wê bi xwe re wê werênê li ser ziman bê.

Descertes wê, di xabate xwe ya “li ser rêbazê axiftinê” de ku wê di wê de wê werênê ser ziman wê bibêjê ku wê, qadên nivîsê ên weke hunerê, helbestê, dîrok, felsefe, teoloji û hwd de ku wê di rastiye de wê qatibûnekê (precision) wê di xwe de wê nebîne ku wê werênê ser ziman

wê di şêwayekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê rastiye wê ji aliye xwe ve û bi gotinên xwe bigotin bikê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveye de wê bahsa zanîne û nîqaşkirina li ser wê êdî wê di dewama wê de wê di renekê de wê weke ku wê di awayekê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveye de wê, mijare zanîna ku mirov wê derkdikê wê weke ku wê spinoza wê bikê û wê werênê ser ziman wê ew jî wê werênê ser ziman û wê bibêjê ku ew 'zanîna pêşî wê ne zelal bê û wê tiştekê wê bi dîyarî wê di xwe de wê nede dîyarkirin' re wê werênê ser ziman.

Descartes wê di wê nûqteye de wê di awayekê de wê mijare felsefeye wê êdî ku ew wê li ser wê bisekinê wê di awayekê de wê li wê bihizirê û wê di renekê din de wê ji aliye xwe ve wê li wê bihizirê. Descartes jî wê weke spinoza wê armanca wî ya sereka wê di wê nûqteye de wê di sserî de wê weke ku ew bê ku ew bigihijê wê têngîna zanîna felsefeye û wê rastiya rastin a di wê de ku ew wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke aliye wê ye ku wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteye de wê, di dewama wê de wê, di wê çerçoveye de wê têngîna qatîbûna di matematikê wê de wê di wê nûqteye de wê ew wê bi kirpênê û wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de ew bi wê li wê bigihijê û wê di wê çerçoveye de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li gorî gelilei wê metamatikê wê çawa wê bi bûjenên xwe yê têngîni wê ew wê rastiya gerdûni wê di temenekê fizîkî de wê bi kirpênê wê bi heman rengê wê di wê çerçoveye de wê bi ya ku wê spinoza wê li wê dihizirê re wê di serê descartes de jî wê di wê şêwayê de wê bi matematikê wê dîmenê rastiya di asta aqilê radaya duyem de wê bi wê re wê, weke ku wê li wê were lê ghiştin û wê karibê ew wê di wê temenê de ew were fahmkirin û ew karibê were hanîn li ser ziman bê. Di wê temenê de wê ghiştina wê qatîbûna (precision) felsefeye li gorî wê di awayekê de wê bi cerbkinê re wê di renekê de wê li wê were lê ghiştin. Di wê temenê de wê cerb wê di xwe de wê, têngînek rastin a ku ew di wê de wê, çawa wê bi wê rengê wê rastiye wê di dîmenekê de wê bi wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman wê di wê çerçoveye de wê bi wê re wê weke ku wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê êdî wê bi wê re wê weke ku wê werênê ser ziman.

Descartes wê, di şêwayê xwe ye felsefeye de wê di wê rengê de wê têngîna xwe ya şêwayî û ankû rêbazî ku wê pêşbixê wê hinekê jî wê ew wê têngîne wê di renekê de wê weke ku wê di temenê wê de wê bicih

bikê û wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê di şewayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Ev wê di wê temenê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê, di dewama wê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê. Di mijare têngîna şewayê a descertes li ser temen û esasê gihiştina wê rastiya ku ew weke di kirpênê ku wê bi têngîna metamatikê wê li wê were lêgihiştin wê, di wê çerçoveyê de wê weke rastiya spinoza a asta aqilê duyem ku wê çawa wê bibê wê, hinekê din di dewama wê de wê bi wê re wê dikarê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman.

Di mijare hizirkirinên descertes de wê dema ku mirov li wê dinerê wê di wê de wê dibînê ku ew wê, di mijare gihiştina wê zanînê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Descertes wê, di mijare têngihên weke zan, fêrs û baweriyê de wê weke têngînên ku ew weke nikaribin levbikin wê bênê ser ziman û ew wê, di dewama wê de wê ev ali wê weke aliyna ku ew wê bi têngînek 'xwezayî' wê werênê ser ziman û wê, di vê çerçoveyê de wê vebêjê ku wê xweza wê bixwezê ku ew xwe li wê serwer bibê. Di wê çerçoveyê de wê, weke têngînek argûmanî wê di wê nûqteya levnekirinê de wê bihizirê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di felsefeyê û hiş de hewldana gihiştina qatîbûnê

Ew di felsefeyê û hiş de wê gihiştina qatîbûnê (**precision**) wê weke pêwîst bê û wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman. Ev têngîna descertes a qatbûnê wê di rengekê de wê, ne durrî ya têngîna rastiya spinoza a ku ew di têngîna cûreyê aqilê duyem de wê weke 'rastîya dîyar' de ku wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê têngîna weke bi cerb û çavdêriyê wê di rengekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê hizrên xwe wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Descertes wê, di hizrên xwe de wê giringiyekê wê bi hişê bi pîvê û wê di wê temenê de wê bi gotina 'pêwîstiya gihiştina hêza hişê' re wê di wê rewşê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê rengê de wê hizrên xwe wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê di dema ku wê bahsa hiş wê bikê ew wê di çerçoveyê zêhnî de wê bi têngîneke fenomenî wê li wê bihizirê û wê, bûjenên metamatikê wê weke bi qatîbûnên (precision) wê ku mirov wê karibê li wan bigihijê re wê di awayekê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Li vir wê qatîbûnên matematikê wê di wê nûqteyê de ku wê di

çerçoveya hizrên descertes de wê li wê bihizirê wê me bigihênina çi nûqteyê. Em li vir wê demê weke aliyekê ku em li ser têngîna seh û têngîna deduktivî ku wê weke şêwayên matematikê ên ku ew bi wê di çerçoveyek gerdûnî de wê bi wê werina bi wan lê gihîştina rastiyna gerdûnî. Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê li wê dinerê wê, ev şêwayên ku wê, descertes wê di felsefeya xwe de wê, weke aliyekê wê ya ku ew wê weke 'metodekê' ku ew wê bikardihênê di felsefeyê de wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê were dîtin.

Di felsefeyê de wê weke ku wê bixwezê wê qatîbûna hişî û rastiyan wê yên ku wê di nava gotinên xwe de wê bi kirpênê wê demê wê, şêwayê seh û deduktiviya matematikê weke metodekê wê di renekê de wê weke ku wê bi karbênê.

Di aslê xwe de wê, dema ku e, hinekê bi şûn ve herin wê bi wê re wê karibê ew were dîtin ku wê di naba felesefeya aristo de wê, têngîna 'danabevdûbûnê' û ankû 'qiyasê' ku wê bikarbênê wê, di wê rewşê de wê, li ser wê re wê bixwezê ku ew bigihijê li rastiyan hişî Di wê çerçoveyê de wê bi aksiyom û ankû postulatên matematikî wê di renekê de wê, bi derhanîna encaman û rastiyan ku ew wê weke bi wê were lê gihîştin wê weke rastiyan ku ew bi pêwîstîni weke rast û hena û diyarû nikaribê ji wan gûman were kirin re wê di renekê de wê werê tefkirin û bên hanîn li ser ziman. Piştî aristo wê, ew şêwayê aristo ê weke bi şêwayê deduktivî ku wê bi wê re wê were lê gihîştina ancamê wê descertes wê weke rêyek ku wê bi wê re wê, qatî wê karibê bigihênê encama rastiyan diyar. Di wê nûqteyê de wê, rastiyan ku ew bi qatî werina zanin wê çi bin û çawa bin wê li wan gihîştina wan wê bi wê re wê, weke aliyekê ku wê bi felsefeyê wê li wê were lê hizirkirin. 'Rastiya diyar' wê di wê temenê de wê weke mijarek felsefeyê bê ku wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Li vir wê dema ku wê descertes wê li wê bihizirê wê bi awayekê din wê li wê bihizirê û wê, aliyekê têngîni ê lêpirsînê wê weke ku wê bi gotinên weke 'diyardeyên ku ew bi qatîyî dihên zanin çi na' û 'ku rastîfiya wan bi awayekê zelal dihê zanîn ew diyarde wê çawa wê werina zanîn' û hwd re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê li wê bihizirê û wê di wê rengê û awayê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, descertes wê ji aliyekê din ve jî wê mijare hizirkirina xwe wê weke ku wê li ser Seh(intuition) re wê di temen û çerçoveyek şêwayî de wê were dîtin ku ew wê bide domandin û wê di

dewama wê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê wê werênê ser ziman ku descertes wê, mijare sehê wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re ku wê mirov wê navaropka zêhnê wê, bi tiştên ku em dihizirin weke 'ez dihizirim û ankû 'ez hema' re wê, bihizirê ku wê were dîtin û wê karibê bibînê re wê, li wê bihizirê. Li gorî descertes wê seh ku wê li ti şikê wê cihê nehêlê wê, dîtîna zêhnî û fahmkirina wê bi xwe re wê bênê li holê.'

Di wê temenê de wê li gorî wê rastiyên di raastitîyê de wê, bi wê re wê, werina dîtin û fahmkirin. Ew rastiyên aidi qada rastitîyê wê weke rastiyên 'intuitîfî' wê pênamebikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Li gorî wî ev rastî hesan, bi koki û ku ew li wan nayê daxistin bin. Li vir wê, di awayekê de wê têtîna desceetes a sehî ku ew dihênê ser ziman wê, di awayekê de wê, mijare wê ya ne dîyariyê a têtîliyê wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Em dikarin rastiyekê ji ya din cihê li wê bihizirin û wê rastiyekê wê weke ku wê, bi yek din re wê têtîliya wê nebê re wê, bibînê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li gorî descertes wê dema ku em ji rastiyekê li ya din derbas bibin bê hebûna girêdanê û ku em bi wê rengê wê kifşbikin ew wê bi Seh(intuition) wê bibê. Di wê temenê de wê, di wê nûqteyê de wê kirpendinek descertes a ku mirov wê weke ku wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê wê li ser wê bisekinê û wê bikê ku wê hinekê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê hebê. Di wê kirpendina wî ya sehê de wê, têtîliya bend û ankû girêdanê wê weke ku wê di wê de wê nebê wê di rengekê de wê bikirpênê. Wekî din jî em divê ku wê bibêjin ku wê bend û girêdan wê weke xosletekê rastiyekê ku ew bi serxwe hebê wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê, demê em mijare rastiyê wê bi girêdana wê re ku em wê fahmbikin wê di wê temenê de wê, ew wê, weke heyinek heyî ku ew wê, di wê temenê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin bê. Wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, mijare girêdanê de wê, ew wê, dema ku wê bi têtîna 'ez hema' re ku ez wê bihizirim ku ez wê, hebûna di kirdeya 'ez hema' de wê bi kirpendinek bêgirêdan a bi hebûna xwe ya heyî re wê tefkir nekim wê weke ku ew wê, çawa wê were lê hizirkirin? Seh wê di aslê xwe de wê di wê nûqteyê de wê weke aliyekê girêdanê wê, biafirênê û wê girêdanê wê weke girêdana sehî wê li wê bihizirê.

Weki din em dervî wê ku em li ya têtîna descertes wê dinerin wê ew wê, mijare girêdanê wê ji kirdeya sehê wê weke weke nebînê wê bi wê re wê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê descertes wê bênê ser

ziman ku wê, ‘dema ku em ji rastiyeke li ya din bênavbeynkar em derbas bibin ku wê li wê bihizirê wê, bi wê re wê, weke ‘rastiye Seh(intuition)’ ew wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Ew wê di wê nûqteyê de wê ji wê têngîna wî were fahmkirin ku ew wê bi metodên metmatikê û aksiyom û postulatên wê bihizirê. Wê mirov ji ku wê fahmdikê? Wê dema ku wê werênê ser ziman ku wê ‘dema ku wê du tişt li yekê wekhev bin wê ew herdu tişt wekhev bin’ ku ew wê werênê ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê postulatên geometriyê wê weke ku ew wê di wê nûqteyê de wê li wê bihizirê û wê, di aslê de wê, ev şewayê hizirkirina descertes ku wê çendî wê bigihênê hinek rastiyna jî lê wê ji girêdanên nava wan wê dûr wê bi têngînekê wê karibê bixwe re wê bide dîyarkirin wê bi wê re wê ku em bibêjin wê, çawa ku wê bigihênê ‘rastiye sehî’ jî lê wê ji ‘girêdanên sehî’ wê dûr bi dîmenek eklektikî wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê di şewayekê de wê bide dîyarkirin. Ev jî wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi giringî wê fahmbikê bê. Wê dema ku em wê têngîna rastiye sehê bi wê rengê bi serê xwe weke bêbend û bêgirêdan wan tefkir bikin wê weke ku em bi kevina nava kirpendînek weke ‘tişt’ bi serê xwe heya’, ji xwe bûya, û ew tiştê din di wê bûyina wê de wê weke ku wê nebê. Lê di jîyanê de wê tişt wê bi wê re wê nikaribê wê were fahmkirin. Wê şînayî û ankû geya jî wê bi serê xwe wê weke hebûnekê bi serê xwe wê hebê. Lê em nikarin wê bi çêbûna wê ya li ser ardê ku ew ji wê dibê wê dûr wê fahmbikin.

Li gorî wê ya ku ew bi sehê rastîtiya wê dihê zanîn wê karibê were piştrastkirin û zanîn. Bo vê yekê wê weke aliyê wê yê giring wê pêşî wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov xwe bigihênê rastiye bi wê rengê ên ‘intuitif’ ên sehî.

Li gorî descertes wê rastîtiya wan ku wê weke bê navbeynkar ku wê werina zanin û wê li wan wêw ere gihiştin bê. Weki din wê li gorî descertes wê gihiştina li rastiye wê, pîvane wê, zelalî û cihêyîya (Clara et Distincta) ku mirov wê bi wê fahmbikê bê. Li gorî descertes wê ev wê weke pêşekna ku wê di zêhnê me de wê weke ku wê bi tememî wê hatibina fahmkirin jî bin. Wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Ev pêşekên ku ew di zêhnê me de hena wê di wê temenê de wê weke zelal û dîyar bin. Wê di wê temenê de wê weke hinek fenomenên bûjenî ku ew bi wê di wê çerçoveyê de ew bi wan dihizirê û wan dihênê ser

ziman. Li ser wê re wê, dema ku wê, li têtînek bi femenenî a di wê temenê de ku ew bi wê dihizirê û ew dihênê ser ziman ku ew di meji de ew zelal û vekirîbûna wê wê têtê nebê. Ew wê cihêbûna wê jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku wê weke bo wê û wê bi wê re wê weke pêwîst bê.

Di wê rewşê de ew di zêhnê de ew zelal-vebûna wê bi gotinê wê karibê çawa ew were fahmkirin? Wê dikarê wê li gorî wê bi wê rengê wê fahmbikê ku ew ji zêhnê me rastarast xwediyê û dahatekê bi fahmkirinê bê, bi gotinek din ku em di hişê wê de bê û ew hizir ku ew bo me vekirî û zelal bê. Weki din wê di zêhnê de wê xwediyê cihêbûnekê bê. Wateya wê jî wê ew bê ku ew ji yên din were cihê kirin û ew di wê temenê de wê karibê wê were fahmkirin bê.

Di wê nûqtayê de wê, ya ku ew wê weke 'idea' ku wê ew wê pênasebikê wê di wê çerçoveyê de ku ew bo me dîyar bê û vekirî, zelal û cihê bê. Di wê nûqtayê de wê di wê rengê de wê têtîna xwe ya ideayî jî wê di renekê de wê di wê temenê de wê bi wê hizra zelal û cihê ku ew di meji de ew dibê û diafirê re wê di wê rengê de wê pênasebikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Li vir descertes wê ew wê bi wê rengê wê bi minaq bikê. Ew wê bi têtîna me ya 'ezîfîyê' re wê ew wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman û li gorî wî ya ku em wê weke êzîfîya dihizirê ku em xwediyê wê na ku ew, di bedenê me de ew karibê weke êzîfîyê ew dihê weke ideayekê ku ew karibê were pênasekirin. Yanî bi gotinek din ew di bedenê de ew cihê û bi serê xwe vekirî, zelal û cihê weke 'ideayekê' ku ew wê were fahmkirin.

Di wê nûqtayê de wê, descertes wê têtîna ideayê xwe wê, di wê rengê de wê bi têtînek zelal re wê bi wê re wê di wê temenê de wê fahmbikê û ew wê dihênê ser ziman. Li gorî ew wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di serî de wê di dewama wê de wê bi wê re wê pêşî wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Weki din jî wê jî wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare ideayê ku wê li wê dihizirê wê weke têtîna zelal û vekirî û cihê bê. Yanî wê weke fenomenek hizrî ku em di derbarê wê de xwedî hiş, zanîn û fahmkirinê bin. Em li wê têtîhişti bin.

Di wê çerçoveyê de wê di renekê din de jî wê descertes wê mijarê wê ji aliyê xwe ve wê bi wê rengê wê bi minaq wê werênê ser ziman. Wê dema ku em dibin rojekê de wê tiştêkê dibînim û di derbarê de bi hiş

dibin. Lê ew hiş wê têrê nekê. Ber ku ew wê pêwîstîya wê ya bi aliyên wê yê din re ku ew were derkirin û fahmkirin wê hebê. Wê demê emê li wê û zanîna wê weke ku emê li wê têgihîştiba û wê fahmkiriba. Di zanînekê de wê di wê temenê de wê gelek dîyardeyên wê avaker wê di wê de wê cihê wê hebin û bo gihiştina wê têngîna wê zanîne bi rastin ew aliyên wê yê din jî hemû bi wan re ku mirov wê were lê bigihijê û wê fahmbikê û wê derxê li têngihîştinê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku em, li wê zanîna wê bi tememî wê li wê bigihijin û wê karibin wê fahmbikin û wê werênina ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di hebûnê de wê hebûna têngînekê wê di wê temenê de wê pêwîstîya ji wê cihê bi serê xwe wê fahmkirina wê hebê. Minaq em bi bedenê xwe re tam û xwediyê yekiti, hevgirtî û tamiyekê na. Em hemû tiştê di wê tamiyê de wê dikin û wê dihênina li holê. Wê dema ku ew destê me ku em bi wê tiştê dikin wê bi dest kirina tiştê wê weke salixkirinek bi serê xwe a bi hiş bê. Wê demê wê kirina bi destê xwe wê bi serê xwe wê dervî wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Em bi lingê xwe dimeşin. Wê meşîna bi lingên xwe ji bedenê xwe cihê wê karibê wê salixbikê û wê fahmbikê. Yan jî wê demekê wê, dinanekê me wê bi harihê. Wê demê wê êşa harîna dinanê me wê ji bedenê me cihê wê bi serê xwe wê karibê wê li wê bihirê. Bi heman rengê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di serê me de wê hizirkirina me û weke bûyina xwediyê hizrekê wê di serê me de wê bibê. Wê demê em wê hebûna wê hizra di serê me de û wê hizirkirina di serê me de wê cihê wê ji serê xwe û bedenê xwe wê karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke aliyê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re ku em li wê bihizirin û wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyekê din ve jî wê karibê wê werênê ser ziman ku wê di dewama wê de wê, hizra hebûnelê wê bi têngînek weke bi hizrî û hwd wê weke pêşnûmeyek û ankû bi wê salixkirinek hizrî wê di wê temenê de wê bibê û descertes wê weke 'ideayekê' wê di wê temenê de wê dixwezê wê pênassebikê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê di wê rengê de wê hebê wê ew jî wê di wê çerçoveyê de wê ew bê ku mirov wê dema ku wê xwediyê hizrekê bê wê di wê temenê de wê bi wê hizrê xwe wê weke ku ew wê hizrê wê weke ideayekê wê ji xwe wê cihê wê di wê temenê de wê bi serê xwe wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di mijare têngînekê de wê ev ali wê weke aliyekê ku ew wê bi têngîna xwe ya vekirî û zelal û cihêbûna wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê, weke ku wê ew wê weke ideayekê wê çî bê wê ji wê cihê bikê. Minaq wê weke ku me li jor hanî ser ziman ku wê dema ku wê êşa harîna dinanê xwe wê, cihêbikê wê bi wê re wê kijan dinan wê bi harihê wê ew wê jî wê cihê bikê. Di wê temenê de wê, ew wê, weke cihêkirinek, û salixkirine bi zelalî û vekirî a ku ew wê bi wê re wê di wê temenê de ku ew bi wê rengê were salixkirin bê.

Di mijare wê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirinê wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê, mijare wê salixkiriina wê hizrê wê di wê rengê de wê bidomênê û wê werênê ser ziman ku wê dema ku em wê hizrê wê bi serê xwe ku em wê fahmdikin wê weke hizrekê wê bibê. Lê ew wê dema ku ew bi serê xwe ne hatibê salixkirin û ne dîyarî ew di wê de hebê wê demê ew ne vekirî, zelal û cihê bê. Di wan aliyên de wê aliyek wê weke ku wê bê. Di wê çerçoveyê de wê gihiştina li zanîna rast wê bi wê re wê, di wê rengê de wê xwe, bi tam û zelal, vekirî û cihê wê gihiştina li wê salixkirina wê re wê bi derfet bê. Di wê çerçoveyê de wê dema ku me hemû aliyên wê derhanîna li holê wê demê wê ew wê êdî wê weke têngînek ku em wê karibin wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê karibin wê fahmbikin em êdî bi wê re gihiştina zaninek tam ku em bi wê re wê bi tamî wê dizanin. Di wê temenê de wê bi wê rengê wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, bi wê rengê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di hizrekê de wê li gorî wê êdî wê dema ku mirov wê tenê wê fahmbikê wê weke hizrekê wê bi serê xwe wê weke ne têr bê. Wê pêwîstiya wê cihêbûna wê jî wê hebê û ew jî wê weke aliyê wê yê din ê ku ew wê temem dikê û wê bi xwe re wê werênê li holê bê. Wê demê ew, weke 'ideayekê' ku ew hizir bi vekirîbûn û zelaliya xwe re ew bi cihêbûna xwe re ew were tememkirin. Yanî hem zelal û vekirî bê û hem jî cihê bê. Ew herdû ali wê li gorî têngîna descertes a ideayî wê weke du aliyên ku ew wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê hev wê temem bikin bin. Li gorî descertes ew vekirîbin bi sehê ew ber ku ew dihê derkkirin û têngiştin wê, di wê de wê pêşî wê bi sehî û ankû intuitifî wê weke aliyekê ku ew li rastitiya wê li wê were tê gihiştin û lê gihiştin wê weke aliyê wê yê pêwîst bê.

Descertes wê weke ku ew di pirtûka xwe ya bi navê 'axiftina li ser şêwayê' û ankû 'axiftina li ser metodê' ku ew di wê de dihênê ser ziman wê şêwayê metamatikê di felsefeyê de bi karhanîna wê li ser wê bisekinê. Di wê de wê werênê ser ziman ku wê her tişt di felsefeyê de wê, ji gûmankirinê re wê vekirî bê. Di wê rewşê de wê, rastiyeke ku ew cihê gûmanê di wê de nebê û ankû ji wê re cih nehêlê em li wê bigerihin re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de descertes rê û rêbazên ku ew di wê temenê de werina şopandin wê li ser wê bisekinê. Di navaroka xabate xwe ya bi navê axiftina li ser şêwayê de wê, bi gotina 'pêşlêgetina şaşiyên bigelempêrî wê şêwayên wê ev bin' re ku wê werênê ser ziman wê di bin wê de wê hinek rêgezan wê werênê ser ziman.

Ew rêgez jî wê, di wê rengê de bin. 'Berî her tiştê rastîtiya ku wê vekirî û cihê ku mirov wê nizanibê wê weke rastî wê herê nekê' re wê bîne ser ziman. Di dewama wê de wê werênê ser ziman ku 'her mijare ku te ew lêkolînkir wê li qatên piçûk beş bikê û ber ku ev bo çareserîya wan a lê were wê pêwîst bê.' Di dewama wê de wê werênê ser ziman ku mirov wê ji ya hesan wê dest pêbikê. Wê ew wê weke destpêka pêşî û ya ku mirov wê di fahmkirina wê de ku mirov wê karibê wê bi hesanî li wê serwer bibê re wê werênê ser ziman. Wê jî wê bi wê rengê wê werênê ser ziman. "Ber ku ew hesan bê ji ya ku wê bi hesanî wê were zanîn ji tiştên hetan dest pê bike. Û ji wê gav bi gav bi ber aliyên wê yê komplike ve pêde here. Bi wê re wê li tiştên ku wê fahmkirina wan zor bê bi wê şêwayê bi ber zanîna wan ve pêde herê.' Di dewama wê de wê, descertes wê ew wê jî wê werênê ser ziman ku mirov bo ku ew ji wê êmin bê ku tiştek ji derve ne hiştiya dem bi dem bi şûn ve were û li ya li şûn xwe hiştî bînerê ku ka tiştek li şûn xwe ne hiştiya. Bi wê re wê, dahatên di destê xwe de wê bi wê re wê dûbare di berçav de derbas bikê.'

Spinoza wê weke aliyekê ku ew bi wê bigihijê rastiyeke şenber ku ew wê dihênê ser ziman wê weke şêwayê giring ê ku ew pêwîst wê dibîne û wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizra xwe wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Descertes wê dema ku wê di zanînekê de wê gûman wê bibê wê demê wê, di cihêyîya wê de wê weke ku wê ne dîyariya ku ew bibê wê bi wê re wê bibê wê li ser wê re wê bahsa wê bikê û ew wê werênê ser ziman. Di wê pêvajoya ku ew wê pêkbênê re dibê ku ew rastiyeke ku ew ti carî ji wê gûmanê nekê re wê di wê temenê de wê li wê bide gihandin.

Descertes di wê pêvajoya gihiştina zanîne de wê, zanînen bi rêya sehan dihên girtin li gorî wê, hertimî wê ji gûmanekê re wê vekirî bê. ber vê

yekê ew wê di wê temenê de wê kirpendina 'gûmane şêwayî' wê bikê. Di gotina gûmane şêwayî de wê çi wê were qastkirin? Ya ku wê d iwê de wê were qastkirin wê di serî de wê ew bê ku wê, li ser şêwayekê ew rastbûn û ne rastbûnê ku ew wê lê bipirsê û bi wê re wê çawa wê li rastiyele gerdûnî wê were lê gihiştin wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Li vir wê di mijare gihiştina rastiye de wê, gihiştina rastiyeke hevbeş a gerdûnî wê weke aliyekê ku wê descertes wê bixwezê ku ew wê bi kirpenê bê. Di wê temenê de wê, ew (kes) ya ku ew li wê dihizirê û wê di serê xwe de wê, dihizirê wê, weke rastiyeke wê bibînê gelo yê li hemberî wî ji ew wê wusa dibînin. Yan jî wê, di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê, yên li hemberî wî jî wê weke wî kes xwedi aqil, seh û hêza aqil bin. Ew ne weke otomatna bin. Lê ku ew weke otomatna ban wê demê wê ew bikira gûmanê. Li gorî wî di wê nûqteyê de wê her tişt wê ji gûmanê re wê vekirî bê. Wê dema ku ew wê dibênê wê gotina 'ku kes hebûna xwe û jiyane xwe ku ew di bin gûmanê de dijî' re wê, gotinê wê li ser wê re wê werênê ser ziman. Mirov wê di wê nûqteyê de wê li rastiye wê bihizirê ku ew wê çi rast bê. Her tişt wê di nava hizra mirov de wê weke xewnekê bê. Wê di wê temenê de wê weke ku ew dema ku ew ji xewnê rabû ku ew weke li dînyayek din bê. Weki din ku ew tiştên ku ew dibînin ji jê re weke xewnekê ku ew werin. Yan jî weke xewnekê wan bijî. Ku ew xewnbê heta ku ew şîyar nebê wê weke ku ew dibê wê xwe bi wê rengê ku ew dibînin û tefkir dikê wê bi wê reng û awayê wê xwe bide domandin. Ku em hîç şîyar nebin wê weke xewn wê bibê rast. Lê wê dema ku em rabûn wê weke ku ew xewn wê dawî li wê were. Ber ku em di nivînen xwe de dirêjkirî na bêçalakî wê her tişt wê weke wê, weke xewnekê wê ji me re wê were. Descertes wê, di wê temenê de wê dema ku ew li wê dihizirê wê demê wê gotina gûmanê wê di wê çerçoveyê de wê, werênê ser ziman. 'Dibê ku ev jîyane ku em wê dijîn jî ew jî xewnek dirêj bê.' Di wê nûqteyê de wê di nava xewn û rastiye de wê sînor û cihêbûn wê çi bê? Ew wê, di wê çerçoveyê de wê kirpendinek bi pirsirinê wê bikê.

Bi wê re wê, descertes wê di dewama wê de wê ew wê gotinê wê werênê ser ziman. "Dibê ku xwûdê jî weke ku em dizanin wê pîroz, bi sîyan û hebûnek bi zane nebê, ew jî dibê ku ew weke aciniyek ku ew ji xapandinê zewkê dihildê bê' re wê, mijarê bi wê têgîna gûmanê re wê li ser wê rewşa jîyanî a jîyankirinê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê bi wê re wê ya ku wê bixwezê ku ew wê bi kirpenê wê ew bê ku wê çawa wê mijare jîyanê wê di nava gûmanekê de

wê bibê bê. Di wê çerçoveyê de wê, li hemberi ya heyî wê hertimî wê hişê me wê di nava rewşekê de wê bibê û wê, her tişt wê bi ya ku em di nava sînore wê de wê weke jîyanê wê dijîn wê hdi wê temenê de wê, ji me re wê bi wê re wê, çerçove û temenekê gûmanê wê bi xwe re wê biafirênê.

Di wê nûqtayê de wê pirsek wê bi hesanî wê di serê mirov de wê rû bide. Wê ya ku wê çavkaniya wê gûmanê wê çêbikê wê ew tiştên li dora me bi hebûn û heyîna xwe re bin. Û ankû wê, di dewama wê de wê, tenê wê li hemberî wê ew sehên me bê ku wê li hemberî wê, di rewşek weke di cihê de ne bi sekn ku ew disekinê wê ew wê temenê wê biafirê bin? Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, gûharênên jîyanê, û cihêbûnên li gorî wê gûharîne bi sehan re bi wê awayekê wê bi gûharîni wê biafirênê wê di wê temenê de wê, di rewşek mayinda de wê, temenê pêbawerkirinekê û ankû rewşekê wê weke wê dîtîne wê, ji me re wê weke ku wê zorbikê.

Di wê rewşê de wê di mijare derkkirinê de wê, tişt wê, di wê rewşê de wê, mijare bertekû bandûrê wê li ser dîtîne re wê, weke aliyê wê yê pêşî wê di wê nûqtayê de wê bi dîtîne re wê xwe bide dîyarkirin. Di mijare gûharêna bi dîtîne re wê, di awayekê de wê du aliyên wê yên ku ew bi serekeyî di zikhev de derbas bibin wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ku wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê di rengekê de wê biafirênê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di nava gûharîniya bi dîmenî û dîtîni a di jîyanê de bê û ankû ji aliyê me bi xwe ve wê bi dîtîna me ya ku ew dayimi di gûharê, û cihê dîtîne dikê û hwd re wê, weke aliyên wê yên ku ew wê bi wê re wê werina fahmkirin bin. Di wê rewşê de wê, di nava wê rewşê de wê, hert tişt wê weke çendî ew weke ji pola di hişkbûnekê de jî bê lê wê di ber nerîn û dîtîna me re wê weke herikina avekê di awayekê de wê biherikê û wê xwediye rewşek nerm bê. Di wê rengê de wê dîtîna me wê, di rengekê de wê xwediye rewşek gûharîner a bi wê dîtbarî û dîtîniya wê re wê bê. Di wê çerçoveyê de wê nerîne wê dikare wê di wê rewşê de wê bişibihênê wê dema ku em di rêyekê de bi pêşde diçin û çendî ku em pêşde diçin wê tiştên ku em ji wan derbas dikin ew jî bi şûn me ve weke ji ber derbas bibin û diçin û ew bi wê rêwîtiya me ya pêşve bi şûn ve xwediye rêwîtiyekê bê û em jî di rêwîtiya xwe de bi pêş ve di wê rêwîtiyê de bin. Wê di wê rengê de wê, dîmenekê dîtbar wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bibê. Wê demê wê di wê rêwîtiyê de wê, çi wê bimênê

li holê? Ne ya ku em ji wê derbas dikin û di bûhûrin û ne jî ya ku ew li pêşi me em bi ber wê diçin. Wê di wê rengê de wê di awayekê de wê, çendî ku ew di cihê xwe de weke ku ew sekinî û bêlabt û ankû bêtevger jî bin lê wê weke di tevgerê de bin ku em çendî di tevgerê de na. Wê bi tevgera me re ew ya di cihê xwe de bi sekn û bêlabt û bêtevger wê weke bi tevger û labta me re wê di nava tevgerê de wê di dîtûn û dîtbarîya li berçavê me re wê ji me re wê li me were. Ev wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê li wê bihizirê û wê kariba wê fahmbikira ba. Di wê rewş de wê, çi wê rast bê. Ew tevgerbûn û ankû ya ku ew bêlabt ku ew weke di labtekê de ya bê. Di wê rewş de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê li wê bihizirê bê. Descertes wê ber vê yekê wê, di wê nûqtayê de w, têngîna matematikê wê weke di zanîna me de wê weke ya ku ew wê, salixkirinekê wê bi wê re wê di wê rewş de wê karibê wê bikê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê rewş de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Li gorî descertes wê dema ku wê, dema ku mirov wê di hemû qadên zanînê de wê ket nava gûmanê de wê bi wê re wê tenê wê, qadek ku ew ji wê gûmanê nakê wê di dest de wê bimênê. Ew jî wê digûmankirinê de ew dahate wê ya bi gûmankirinê bê. Di wê rewş de wê weke ji her tiştê gûmanê dikim û bi wê gûmankirinê ez gûmanê nakim ku ez gûmanê dikim.

Di nava zanîna descertes de wê, dema ku mirov wê li wê dinerê wê **“zanîna cogito”** û ankû zanîna ‘ez dihizirim’ê wê derkeve li pêş. Di wê temenê de descertes wê werênê ser ziank ‘ez dihizirim, wê demê ez hema’ û ankû ‘cogito, ergu sum’ê re wê, di wê temenê de wê weke ‘cûreyekê zanînê’ wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Descertes wê di zanîna xwe de wê temenê wê rengê zanînê wê di reng û awayekê de wê li ser têngîna zanînê a gûmanbarîyê wê avabikê. Di wê temenê de ku me li deverê wê bi gotina wî hanî ser ziman ku wê bibêjê ‘ji her tiştê ez dikarim bigûman bibim lê ez di gûmankirina xwe de bêgûman im’ re wê, ew wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê di mantiqê têngîna de wê, werênê ser ziman ku mirov wê dihizirkirina xwe de wê heta deverê wê di gûmanê de bê. Lê wê nûqte û deverê wê pê de wê ji wê gûmankirinê wê derkeve li rewşek bêgûmankirinê. Di wê rengê de wê, ji rewşa gûmanê li ya bêgûmanê bûhûrinê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Descertes wê di zanînê de wê rewşa gûmanê wê weke xoslet û cûreyekê zanînê ê ku ew weke bo hebûna wê pêwîst wê pênasebikê û wê di wê temenê de wê werênê er ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, descertes wê dema ku wê bahsa wê bikê wê di wê zanîna xwe de wê di rengê de wê weke di temenê zanîna dîyar û ankû rastiya dîyar de wê, di wê rengê de wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê rengê de wê, werênê ser ziman. Weki din ew wê ragihandina bi gotina 'ez dihizirim wê demê ez hema' de jî wê weke zanîna rastarast, vekirî û cihê wê, di awayekê de dîyar wê pênasebikê û wê, di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman. Li gorî wê têngînê ku em bi wê re empatiyekê bi morfolojiyî dênin wê demê wê karibê wê bibêjê. Ya ku ew dihizirê wê hebûna min a heyî bê û wê têkiliya wê bi ti dever û tiştên din re wê nebê. Li gorî wê descertes bi wê dihizirê ku hebûnek wî ya heyî a dihizirê û ezîtîyek wî ya di wê de wê hebê re wê, weke pênasebikê û wê di wê temenê û rengê de wê werênê ser ziman.

Li gorî descertes êdî ji wê bi ber gerdûnî ve wê bi wê ezîtîya xwe ya dihizirê û ankû 'cogito'ya xwe de wê, hizirkirinê wê bikê û wê ji wê bide domandin li deverên din. Ew hebûna xwe ya dihizirê wê weke 'hebûna wî ya dihizirê û ankû 'zanîna toza tîne' ew li wê dihizirê û wê di wê nûqteyê de ew wê nûqteyê wê weke nûqteyek geometrikî û ankû arşîmedî wê, di rengê de wê weke ku ew wê bixwezê pênasebikê. Descertes wê, di awayekê de wê rastiya diyar ku ew dixwezê li wê bigihijê ew wê, weke tênginekê bikartbênê. Yanî wê metamatikê û hwd wê êdî wê bi askyomên wê û ankû postulatên wê di wê rewşê de wê bi wan wê bihizirê û wê weke nişanaya zanîna dîyar a weke 'salixkirî' di wê rewşê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê hebûna xwe ya weke vekirî û cihê wê di wê nûqteyê de wê bo rastiyan din ên weke vekirî û cihê wê di wê temenê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Li gorî descertes wê ew hebûna dihizirê wê, bo zanîne wê weke bo tozê weke toza dihizirê bê, wê gûman bikê, wê derkbikê, wê bipêjn bikê, wê aqil bimeşênê û di deewama wê de wê weke wan zanînen bi hizirkirinên ên derkkirinê ku wê xwe bi hebûn bikê, cihê bikê bibûyin wê weke bikê weke tozekê û bide dîyarkirin bê. Wê bi wê re wê, bi gotina wê derkkirinên ku ew di farqe wê (hişyar û şîyariya wê) de bê wê bikê. Di wê nûqteyê de descertes wê bigihijê encama weke bi têngîna 'toza dihizirê' ku ew wê, di awayekê de jî wê weke di xwe de xwediyê hetahetayiyek sermedî jî bê wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê bihizirê bê. Wê jî descertes wê bi navê "res cogitans" wê bi navbikê û wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke tozek

dihizirê û lê ku ew cihdanagirê lê ku ew derkkirinên bi hişî ku ew diafirênê weke tozekê ku ew pênasedikê wê dênê ser ziman.

Ev nûqtaya descertes a hizirkirina wî di rengekê de wê weke nûqtetek ku wê hin bi hin wê ji fîzîka xwe bi ber têgînek metafîzîkî jî wê hin bi hin wê bidest hizirkirinê wê bikê û wê di wê metafîzîkê de wê, bixwezê ew 'fîzîkekê' weke bi wan rastiyên vekirî û cihê ku ew bi wan dihizirê di serî de re li wê bigihijê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li gorî wî wê, di wê nûqtayê der bûhûrîneriyek bi gûman wê bibê. Lê ew bûhûrînerî wê ti têkiliyên wê yên ku ew xwe bi sipêrêyîyê de wê nebê.

Li gorî descertes wê toza ku ew dihê hizirkirin weke bi gotinên klasik ku ew dikarê weke gîyanê û ankû zêhnê wê bibênê û wê werênê ser ziman lê wê, ku wê di zêhnê de bi hebûnek 'cogito' a dihizirê bi ezîtîyekê ku mirov wê kifşbikê. Wê di dewama wê de wê weke zanînek dihên a cihê û vekirî bê. Di dewama wê de wê, bi têgînek weke lê bihiş û şîyarîya wê hişê re ketina farqîya wê de wê, werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê descertes wê di aqilê xwe de wê bgihijê zanîn û gotina xwûdê ku ew di zêhnê de wê weke têgînek aktiv û çalaki a bi aqilî bê.

Pêşî descertes wê di derbarê wê hizirê û tefkirkirinê de wê bi wê rengê wê werênê ser ziman ku ew hizir û ankû rastiya aqilî wê, ne aktiv û çalak bê. Bi wê ew wê, di xwe de wê neafirênê. Lê ya ku ew wê bihizirê û biafirênê jî wê ji dûnya derve wê li lê newê. Di wê nûqtayê de ku ew dibêjê 'ya ku ew biafirênê wê ji dûnya derve newê' re wê têkiliya hiş û rastiya xwe ya di zêhnê de wê, di wê nûqtayê de wê weke ku wê idealize bikê û wê di wê temenê de wê ji dûnya derve wê bi awayekê di wê hizirkirina xwe de wê weke ku wê têkiliya xwe ya bi derve wê bide birrîn. Ew wê li ser wê nûqtayê bi rengekê hizirkirinê dide rûnandin. Ew jî wê di wê temenê de wê, li ser rengekê hizirkirinê a bi rengê ku ew di ya derve de wê ne weke hebûnek aktiv wê hebê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de descertes di wê dîmenê de wê weke ku ew hebûna xwûdê wê herê dikê û di wê çerçoveyê de wê dervî hebûna heyî a li dûnyê a fîzîkî û hwd ku ew wê dikê ku ew wê tefkirbikê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Wê demê descertes wê di dewama wê de wê li wê bihizirê ew, weke tozek di nava hizir de û di zêhnê de weke di xwe de ew aktiv wê di wê rengê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Yani ew di xwe de wê weke xwediyê afirandinekê wê, di wê rengê de wê werênê ser ziman. Li vir jî wê têgîna descertes wê karibê ew encam jî bi hizirkirinê weke di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin ku ew weke 'hebûnek bi hiş a dervî

zêhnê heya´ ku wê karibê wê tefkirbikê lê ew di zêhnê de wê weke hebûnek tozî rastiya hizrî a dîyar, vekirî û cihê weke fenomenekê a li xwe û bi xwe bi hizir wê, tefkirbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê di şîroveya xwe ya li ser gotina xwûdê de wê, descertes wê ji şîroveyên cihê re wê weke ku wê gelek deriyên din ên vekirî jî wê di wê temenê de wê bihêlê. Ew wê, di wê nûqteyê de wê, gelek nûqteyê nedîyar wê di wê hizra xwe ya dîyar de wê, di serê xwe de wê di renekê de wê wekek u wê di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Weke di zêhnê mirov de weke ideayek vekirî û cihê û weke bi dîyariyekê heyî wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê dema ku ew wê li ser wê ideayê re wê gotina zanîne wê bi bi rengê ´zanîna rastiya wê dîyar´ ku wê werênê ser ziman wê, di wê rengê de wê, ji aliyê din ê epistemikî ve jî wê, weke ku wê bide dîyarkirin ku ew weke zaninek bi rastîya diyar a li ser wê hebûna-ezîfîya ´cigito´ya me re dîyar re wê werênê ser ziman. Em wekî din li wê zanîne bi rêya sehên xwe û ankû ´ intuitive xwe´ li wê bigihijê wê di wê rengê de ew wê di awayekê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, dema ku wê descertes wê li ser wê têngîna xwe ya zanîna bi rastîya xwe diyar´ ku wê li wê bihizirê wê ji têngînen aziz anselmus a bi nominalistî ku ew bi rengê ´tişt bi gotinakirina wê ku ew dibê wê ji wê li bûyina xwe wê gava hebûne wê biavêjê´ re wê werênê ser ziman. Aziz anselmus wê ew wê, têngîna xwe wê di temenê birhanek ontolojikî de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Lê di wê nûqteyê de wê di xwe de wê kirpendina descertes wê bi gotinên felsefeyê bin û wê li ser wê re wê bixwezê ku ew wê, di wê temenê de bi gotin û têngîna weke ´tişteke weke ku ew têngîha xwe ya ew destpêdikê. Yanî wê di wê temenê de wê morfolojiya descertes wê, di wê rengê de bê ku ew wê, ew bi gotinkirina bûya û ji wê bi gotinbûnê wê dikarê wê bibêjê ku ew heya. Wê mantigê wê bi gotinbûyinê jî wê li ser çerçoveya xwe ya bi awayê vekirî û cihê bi dîyarî heyina wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman.

Descertes wê di demên piştî wî de wê li ser gotinên wî re wê bi zêdeyî wê giranî dana li lêgerînek salixkirinek bi gotina xwûdayî ku wê weke di çerçoveya têngîna ´ens realissimun´ê de wê were lê hizirkirin û wê di wê çerçoveyê de wê bê xwestin ku ew were gihandin li têngînek xwûdayî a fahmkirinê.

Di wê têngîna xwûdayî a descertes de wê di zane min de ev şîroveyên bi wê rengê ê weke bi zorê derhanîna gotinek xwûdê jî wê, di renekê de

wê weke ku wê rastîya rast fahmkirina hizra descertes a bi têngîna hişa hişê´ ku ew li wê dihizirê bi ya weke di zêhnê de vekirî û cihê û hwd re wê, ser wê bide nûxûmandin. Di wê nûqteyê de wê ev li şûna ku wê descertes wê pêşde wê werê birin wê weke ku ew bi şûn ve were birin û di wê temenê de di dema wî ya pêş de ew were hanîn li ser ziman wê dîmenekê fahmkirinê wê bixwe re wê biafirênê.

Ew wê dema ku wê bi gotina ´em, carekê li xwûdê weke ku ew heya lê bihizirin. Em, carekê jî weke ku ew nîn a li wê bihizirin. Ji ya aliyê weke xwûdê heya ku mirov ji wê aliyê ve li wê bihizirê wê bi hebûna xwûdê a di nava demê de ku ew li wê were lê hizirkirin wê ji xosletên wî ti tişt wê weke kêmkê. Ev jî wê weke bi wê hebûna xwûdê re di heviyeke de wê weke bibê bê.´ Lê wê dema ku wê descertes wê dihênê ser ziman ew wê, ne bo ku ew piştrastkirinekê bi temenekê birhanî li ser hebûnek mihtemel a xwûdayê re wê bikê re wê li wê bihizirê. Ew wê li ser wê têngîna rastiya vekirî û cihê a bi serê xwe û bi dîyarî ku ew heya ku ew kirpendinekê li ser wê re wê bikê û ankû ew ji aliyekê din ve wê, weke têngnek di mejî de ku ew dibê wê bi wê rengê wê çawa wê weke bi serê xwe weke vekirî û cihê wê bibê ku ew li wê werê lê hizirkirin wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê hinek cihêbûn wê di nûansê a fahmkirinê de wê xwe cihê wê bide dîyarkirin. Li vir em dibêjin wê di nûansê a fahmkirinê de wê cihê bide dîyarkirin, ber ku wê di kirpendinên bi nûansê re wê di fahmkirinê de wê ew di dîmenekê weke bi zanebûnî wê bi wê temenê li şûna kirpendina li wê rastiya bi serê xwe, vekirî, cihê û dîyar wê were kirin wê li ser wê têngîna xwûdê re wê, bi dîmenekê din ê fahmkirinê weke ku wê bi wê bê xwestin meyizênin ew heya û ew têngîna wî ji wê re weke kirina birhanekê wê hanîna li ser ziman wê bê kirin. Ev jî wê di wê temenê de wê, armancê bikê amûr di fahmkirinê de wê dîmenekê wê bi xwe re wê di renekê fahmkirinê de wê weke ku wê di dîmenekê de wê bide dîyarkirin. ev wê di renekê de wê weke fahmkirinek bi niyet bê, weke ku wê çawa wê di nava ya bi bimerc, û bêmerc de kant dihizirê û wê, cih gûharandinên di fahmkirinê de wê bi niyetên bimerc li şûna yên bêmerc wê werina kirin re wê bide dîyarkirin. Di wê nûqteyê de wê, gotina weke ya ´neyîn bi gotina hebûna xwûdê re wê levnekê´ ku wê werênê ser ziman wê di xwe de wê kirpendinek di wê çerçoveyê de wê weke ku wê bi rastiya diyar a vekirî û cihê a descertes re wê weke ku wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê bê. Ew wê di zêhnê de wê, li wê rastiye ku wê weke vekirî û cihê ew heya weke bi serê xwe weke rastiye wê, dema ku ew li wê têngîna dihê lê hizirkirin ku ew dihêkirin re wê werênê

ser ziman. Ev wê, weke têtînek ku ew wê kirpendina afieandinê wê weke ku wê, bi derfet bê ku mirov bi wê têtîna rengê hizirkirina descertes a rastiya dihizirê a vekirî û cihê û zelal de wê hebê, dikarê wê fahmbikê. Lê di wê temenê de wê bi morfolojikî ku ew li gotina xwûdê dihizirê wê, ber ku wê gotinek di hemû mejiyana de wê bicih bê û wê, bi xosletên wê, gotina xwe dihizirê û bi hişê hişa xwe ya wê, di wê rengê de ew wê çawa wê hebê wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Wê bi wê hanîna ser ziman wê, ji şibandinekê û pê de wê weke ku mirov wê nikaribê ji wê wirdetirî wê bide birin û wê ji armanca wê cihêtirî wê karibê wê şirovebikê û wê werênê ser ziman bê. Ya ku wê descertes jî wê bikê wê di aslê xwe de wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku ew wê dikê ku wê fahmbikê bê.

Descertes wê di dema derkkirina dema gûmankirinê û ya piştî wê weke encamê ku em li wê digihjin jî wê cihê ji hev wê nîqaş bikê. Li gorî wî, ku ew gotina xwûdê jî bê ew ku em çawa di mejiyê xwe de wê tefkir û bi reng û awa bi hizir bikin wê wusa bê. Yanî bi gotinek din ku em wê çawa wê bibînin wê bi wê rengê bê.

Ji wê nûqteyê de wê, têtîne xwûdayî zêdetirî wê têtîhek rastiya weke encamê a di zêhnê de ku mirov wê salixdikê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Ji wê têtînê wê ew wê bi rehetî wê di rengekê de wê bi wê re wê were fahmkirin û dîtîna ku ew li têtînek fêrsî a bi rastiya ku me di meji de wê bi hizra xwe salixkiriya re wê li wê bihizirê. Di wê rengê de wê, di rengê perspektifa hizirkirinê de wê ne ji gotina xwûdê wê bi wê re wê, li wê bihizirê. Wê ji wê gotinê bi rengê hizirkirinê ku mirov wê çawa li wê digihjê û wê fahmdikê wê li wê bixwezê ku ew bigihjê. Di wê çerçoveyê de wê, di rengê hizirkirina xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, ew wê werênê ser ziman ku wê, ya ku me di mejiyê xwe de ew salixkir û wê weke hişekê wê bi hişkir û hwd re wê di wê temenê de wê li wê bihizirê.

Ew têtîna wî ya li ser wê re ku wê, bi gotina wê encam wê ku ew wê weke li ser ya gûmankirinê û di ber çav û aqil de meşandinê ku ew bi wê kiriya ku ew weke hizra dîyar, bi hiş, vekirî û cihê ku ew gihiştîyê de wê, gotina 'dîmenê xwûdê ê weke xapinok, xirab weke aciniyekê wê bi wê re wê weke dênê li aliyekê.' Ev gotin wê ji gotine xwûdê di mejî de wê zelalkirina wê zêdetirî wê di mejî de wê hizra safî û sade ku ew bi wê li wê dihizirê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bi wê yekê wê ew wê werênê ser ziman.

Li vir wê, di renekê din de wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman. Êdî wê li ser wê re wê, werênê ser ziman ku ´mirov di zêhnê xwe de çawa zanibê wê wusa bê´ re wê werênê ser ziman. Ev wê di têtînek salixkirî a ideayî, hizrî bi safî û sadebûna wê re ku ew li wê dihizirê bê. Berê wê me hinekê li jor wê hanîbû ser ziman ku ew wê çawa wê, çerçoveya hizrekê wê çawa wê vekir û cihê wê bikê û zelal, safî û sade bikê wê me hanîbû ser ziman. Wê têtînekê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Ew wê bi wê re wê li ser zanîna hebûnê a vekirî û cihê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li vir têtîna ku mirov wê weke nerîna bi wê lê nerinê wê ew bê ku em hebûnê wê weke ku em wê çawa dibînin wê weke bi wê rengê me di meji de wê salixkirî û vekirî û cihê xwediyê zelali, safîtî û sadebûnê bê. Ew wê weke aliyê ku ew bi wê re wê dihizirê bê. Li vir wê, gotina xwûdê wê, li vir wê, ne weke armanç bê ku ew wê bi ontolojikî û ankû kosmolojikî wê di renekê de wê bi birhan bikê û wê werênê ser ziman bê. Dîmenê wê yê ideayî ku ew di meji de wê hebê weke darêjkê û rengê wê yê weke ´zelal´ û safî´ û weke vekirî û cihê wê li wê bihizirê û wê ji wê bixwezê ku ew bigihijê têtînek hizrî a bi têtîna aqilê saf, cihê û vekirî. Di wê rengê de wê, mijare salixkirina wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê salixbikê û wê fahmbikê. Wê dema ku wê bi gotina ´xwûdê di serê me de zanîna xwe bicih kir´inê wê bikê wê di wê temenê de wê li ser temenê epistemikî ê bi hizra vekirî û cihê ku ew di mejî de weke safî û zelal mirov li wê digihêjê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ew wê, di wê nûqtayê de wê gotina hizra zelal a bi têtîna vekirî û cihê wê, di temenê xwedibûna ezîtiyekê û ankû cogito wê bi têtînek weke ji bûyinê ku mirov wê xwediyê wê hebûna xwe bê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê têtînekê de wê ya ku em ji wê gotina ´ji bûyinê´ a descertes ku em wê fahmdikin wê di wê temenê de wê dema ku ew çaa bû wê bi wê çerçoveyê wê piştire wê bijî, mazin bibê û heta dawîya jîyane xwe wê herê. Yanî wê dema ku wê jinek bû wê weke mêrekê wê nemirê. Yan jî weke mêrekê bû wê weke jinekê bi fîzîk gûharandinê wê nebê û wê bi renekê din wê hebûna xwe bi wê rengê wê, bi awayekê xwe bûyina weke tiştekekê din wê nebê. Di kirde û kirpendina têtîna cogito´ de jî wê di aslê xwe de wê, ya ku ez bi têtîna ezîtiyê ku ew wê bikirpênê wê hinekê jî wê di wê nûqtayê û rengê de wê weke ku wê xwediyê renekê fahmkirinê a ku mirov wê ji temen ve wê bi wê re wê fahmbikê.

Di dewama wê de wê mijare tégîna zaninê û wê, di wê çerçoveyê de wê bi rêya sehê wê çawa wê were lê gihîştin wê di nava hizrên descertes de wê li wê bihizirê. Descertes wê, gotina 'xwûdê' wê, rengê wê yê darêjkî ku ew çawa wê dîmenekê dîyar û ankû xapinok wê biafirênê wê, li ser wê bisekinê. Li ser wê re wê aliyekê wê yê din ê weke di xêva me de wê zanîna ku em wê digirin wê di wê de wê ber çî wê pirsên lêpirsînê wê li ser wê re wê bibin wê li ser wê bisekinê. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, derfet hebê ku ew zanîna di xêvê de wê, ew ji dîmenekê lêpirsînê bê derxistin. Yan jî ku ew di wê temenê de ew bibê wê çawa wê dîmenekê hizirkirinê wê bi wê re wê biafirênê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê li ser wê bisekinê.

Rastiyên ku me ew girtina û ankû xêvkirina wê bi rêya sehî wê weke li wan gihîştina wan wê di awayekê de wê weke bi derfetî wê bibê. Descertes wê li ser wê re wê, ew wê pirsê wê bikê ku ev zanina ku me bi derkkirinên xwe girtin em çawa dikarin wê weke weke zaninek diyar wê bidest bikin wê li ser wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, ev tégînên weke ji bûyinê bi me re ew dibin wê di wê temenê de wê ew wê, bi çî çerçoveyê wê bibin wê ew wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê li mirov wê bixwe wê bihizirê. Li gorî spinoza wê weke aliyekê wê yê din ê weke cûreyekê zaninê wê ya awayê bedenê me wê bidest xistina wê pêwîst bê re wê werênê ser ziman. Bedenê me ew weke hebûnek dihizirê û wê bi wê çerçoveya wê ya ku ew dihizirê wê weke ideayekê wê di wê temenê de wê weke ku wê çawa wê, di tégîna ideaya xwûdê de wê weke hebûnek dihizirê wê, çawa wê were kirpendin wê di dîmenekê de wê weke ku ew wê, di bedenê mirov ê ku ew dihizirê de wê di dîmenekê de weke ku ew dixwezê wê kifşbikê. Ber vê yekê ew wê di wê çerçoveyê de wê ew bedenê me yê ku ew dihizirê gihîştina zanîna wê weke kirpendinekê wê di hizrên xwe de wê, bikê û wê di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di hundurê wê bedenê de wê 'eze ku ew di bedenê de dihizirê' wê ezê wê çawa wê salixbikê wê bi wê re wê bixwezê ku ew li wê bigihijê. Ew ez wê weke eze ku ew dihizirê bê û ew ez wê weke eze dihizirê xwediyê wê ezîtîyê wê çawa wê kifşbikê wê bi tégînek ideayî wê bixwezê ku ew wê li wê bihizirê. Di wê rengê de wê, ezê wê weke tégînek objeyî a fenomenîyî wê bi wê re wê bixwezê wê tefkirbikê û wê, di wê nûqtayê de wê ji wî re wê ji darêjkek weke ya xwûdê ku ew di çermê wê de wê kifşbikê û wê tefkirbikê wê tiştekekê din ê baştir wê weke li gorî wî nebê.

Di wê çerçoveyê de wê, mijare bedenê û ankû anatomiya wê çawa wê bi beşên wê re wê hebê, bijî û wê xwediyê hevqirtinekê bê? Wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizra xwe wê êdî wê di rengê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku ew çermê gotina xwûdê wê dikê ku ew wê bikarbênê wê ew wê, bi wê re wê çawa wê ezîtiya mirov a ew dihizirê wê bigihijê li wê di rengê de wê ew wê salixbikê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê êdî wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê 'ezîti û hizirkirin' wê du kirdeyên ku ew wê di wê çerçoveyê de wê bi wan wê çawa wê li wan wê bigihijê û wê çawa wê bi hev re wê hebin û wê temen û çerçoveyê wê ji hev re wê bafirênin wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev wê weke aliyekê wê yê giring ê ku ew wê dixwezê wê bikê wê li ser wê bisekinê bê.

Descertes wê, mijare bûjenê a dervî me heya ku wê çendî wê bi sereka jî wê hilde li dest lê wê weke çavkaniya derk û intibagirtinên me yên ku em bi wê ji wê digirin wê bibînê û wê di wê temenê de wê ew wê werênê ser ziman. Ew wê li gorî wî dervî me xwediyê lêbarek bi sedemî ku mirov wê karibê wê bi wan re wê fahmbikê re wê bibênê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, tişta ku ew bi fizîkî heya wê ji du aliyên ve wê bi wê re wê were dîtin ku ew wê li wê bihizirê. Aliyê pêşî wê ya bi hebûna wê ya objeyî bê ku e wê di wê temenê de wê bi çerçoveyek girêdana sedemî a fizîkî û hwd re wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Aliyê din jî wê bi aliyê şubjeyî û darazî ku wê bi derhanînen me yên morfolojikî ên weke bi têngîna başî û nebaşîyê û hwd re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin û lê têngihîştin di fahmkirina xwe de. Wê di wê çerçoveyê de wê dema ku wê descertes wê li wê bihizirê wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku ew wê, rengê wê têngîna sedemî a darazî wê weke bi başî û nebaşî wê di xwe de wê bi wê re wê bihawênê û wê dikarê wê bi wê û ji wê derkbikê û wê lê têbigihê.

Di dewama wê de wê ji aliyekê ve wê kirpendinekê wê li ser azmûnkirinên weke bi gotina xwûdê û hwd re wê bkê ku ew wê çawa wê bi têngîna xwezayê re wê di rengê de wê, hem berê me bidiyê û hem jî wê di rengê de wê li fêrsên fahmkirinê ên di wê temenê de wê bide gihandin. Li vir descertes wê li gotina xwûdê wê bi têngînek weke ya serdema navîn bi gotina xwûdê li wê hizirkirinê zêdetirî wê bi têngînek tozê wê weke ya spinoza ku ew li wê dihizirê wê li ser çerçoveyek fahmkirinê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê weke dîyarde û

kirdeyek ku wê çawa wê bi wê bihizirê wê di wê temenê de wê hizirkirina xwe wê di wê rengê de wê bi wê re wê bikê û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê hizra xwe wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, mijare têgîna aliyê başiyê û wê tozê wê çawa wê bi hev re wê were lê hizirkirin û mirov wê çawa wê ji wê digirê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di renekê din de wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Lê ew wê, di wê nûqteyê de wê, dema ku ew wê dihênê ser ziman jî wê dúbare wê kirpendina xwe wê li ser çavdêriyên me û çavkaniya wan çavkaniyên me ku wê weke bûjenek dervî me û ankû hebûnek dervî me a heyî re wê, li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Wê li ser wê re wê bi azmûnekê, derkiirinê bi biqirîna ji wê û hwd re wê hizra xwe wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Li vir wê di kijan nûqteyê de wê darêjka gotina xwûdê wê xapinok bibê û di kijan nûqteyê de wê, weke ‘hizrek saffî’ wê xwe bide dîyarkirin wê li ser wê bisekinê. Di wê rewşê de wê bi wê re wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di awayekê de wê, wê darêjkê wê aliyê wê yê xapinok wê di wê temenê de wê, dema ku ew wê li ser wê sekinê wê çawa wê, bi fêrsa fahmkirina bûjena dervî me a bi başî û nebaşiyê re wê li wê bihizirê re wê werênê ser ziman.

Ew wê, di wê çerçoveyê de wê dema ku ew nîqaşe xwe li ser rewşa xapinok a têgîna xwûdê wê bînenê ser ziman wê bi gotina “res extensa” û ankû têgîna ‘bi dirêjeyiya tozê’ ve girêdayî a weke mijare bûyinê wê, di wê çerçoveyê de wê fahmbikê re wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê ji gotina “**res extensa**” wê were fahmkirin ku ew wê pêvajoya weke bi darêjka xwûdê ve wê were ser ziman wê, weke têgînek bi pêvajoyek bûyinê wê li wê dihizirê û wê di wê çerçoveyê wê bi têgiha tozê wê li wê dihizirê û wê dihênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, gotina ‘res extensa’ wê di xwe de wê weke azmûn û ankû azmûnkirina hebûnê wê di wê de wê hebê û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, di renekê û awayekê de wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê pêvajoya bûyinê û bi wê derkkirinê de wê, wîna mirov, xwestek, haz, derkkirinên bi wê rengê ku mirov bi hebûna xwe ya zindîyî wê, xwediyê temenekê bi derkirina derveyî bê û wê di me de wê intiba û fêrsa b fahmkirinê ku ew dide çêkirin wê li ser wê bisekinê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew xwe bi wê

re bigihênê çerçoveyek fahmkinê.Di wê çerçoveyê de wê bandûra bi wê fêrsa fahmkinê ku em ji wan hebûnên bûjenî ên dervî me digirê û li ser me çêbûyina wê bandûrê û hwd wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew wê, hebûnên dervî me ku ew hena û xwediyê wê bandûrê û rewşa xwe ya heyinê na wê bi wê re wê, bi wê hebûna xwe re wê çawa wê rewşek bi birhankirina wê hebûna xwe re wê, bide dîyarkirin wê werênê ser ziman. Li gorî descertes wê ew wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê li wê bihizirê.Di wê çerçoveyê de wê bi têkiliya zanîna cogito û ya xwûdê wê di wê çerçoveyê de wê dîmenê ku ew wê dixwezê bi wan re wê li wê bihizirê wê bi wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê mijare ezîtîyê wê di wê çerçoveyê de wê bi zanîna wê re wê weke aliyekê wê yê giring wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li gorî descertes wê dema ku em tiştêkê ji wê bandûrê bigirin wê demê ew demek kû ew heya. Ew wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê weke nîşanaja birhana wê hebûnê ku ew heya jî bê. Ber ku tiştêk ku ew nebê wê nikaribê bandûrê bikê. Wê dema ku wê tiştêk hebê wê bandûra wê jî wê hebê. Li vir wê têkiliya bandûr û bûyinê û hebûnê wê bi hev re wê dênê û wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, weke aliyekê wê yê din jî ku me weke hinekê li jor wê hanî ser ziman wê dikarê li vir dúbare wê bi kirpênê ku wê têngîna zanîna cogito wê ne ji bo gotina xwûdê wê bi têngîna bikê. Wê gotina xwûdê wê bo têngîna zanîna cogito wê bikirpênê û wê di wê de wê herê kirpendinan. Ji wê aliyê ve wê, têngîna bi gotina xwûdê re ku wê weke di mejî de wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin wê ji du aliyên ve wê hilde li dest. Yek wê, bi gotinê ku em wê di mejî de wê salix dikin bi hizirkirina xwe û hwd re wê, weke ew têngihek safî di mejî de wê bibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Yanî wê ji aliyê wê hizra diyar a di serî de ku wê fahmbikê wê ji wê aliyê ve wê, hilde li dest, nekû wê ji aliyê gotina xwûdê ve wê ew wê hilde li dest.

Li vir wê, di wê nûqteyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, gûmankirinên ku wê bînin kirin wê li ser têngînek hizrî a diyar û heyî re wê çawa wê fahmbikê û wê, di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê di pêvajoya gihiştina wê têngîna û têngîha diyar û safî a bi hizrê re bi salixkirina wê re wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê dema ku em têngîna descertes a hizra wî ya diyar bi gotina wî ya xwûdê re ku ew li wê dihizirê wê, dema ku em li navaroka hizir û têngîhên wî yên rewîstê û hwd dinerê wê di wê

nûqteyê de wê hinekê din wê zelaltir û safî wê xwe bide dîyarkirin. Ew wê, bi têngîna hizra diyar û 'rast' re wê, weke 'tozek bi serê xwe û bêî alikariya tiştêkê din ku ew bi xwe heya' re wê, li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, mijare tozê ku wê hilde li dest wê ji wê aliyê ve wê, descertes wê têngîh û navaroka têngîna tozê wê bi xwe ve girêdayî û heyî re wê li wê bihizirê. Wê dema ku wê hizrek bi dyarîya wê re wê were salixkirin wê, demê ew wê, weke heyî û wê di wê temenê de wê di xwe de wê weke cewherekê ku ew di wê de hebê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew wê vê carê wê li ser têngîna cewherê û tozê re wê, weke bi wê toz ku ew dibê weke xwe bixwe bi serê xwe êdî wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Li vir wê dema ku ew şîrove dikê wê nexwezê ku ew ji wê bigihijê çerçoveyek gotina xwûdê. Ew dixwezê ku wê tozê bi cewherê wê ku ew çawa wê xwe li ser xwe û lingên xwe bêî alikari û piştgirîyekê bigirê û ankû wê dema ku ew digirê wê çawa wê bigirê ku ew wê fahmbikê. Di wê nûqteyê de wê ji aliyê cewherê ve wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, ew wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Ew wê dema ku wê tozê wê werênê ser ziman wê weke ku em di nava têngîna spinoza de wê dibînin ku ew dihênê ser ziman wê weke bêdestpêk û bêdawî ku ew hebê re wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê spinoza wê werênê ser ziman ku wê ew destpêk bi tozê bê û wê piştî wê bi tozê wê li wê zêde bibê. Di gerdûnê de wê, li ser wê re wê werênê ser ziman ku wê, weke çavkaniyên lêkolînê wê toz wê êdî wê hebin.

Di wê çerçoveyê de wê tozek wê di xwe de wê dema ku ew têra xwe ew hebê wê çawa wê hebê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di têngîna tozê de wê, bi hebûna wan û çawa hebûna wan û bûyin û çawa bûyina wan bûya wê li wê bihizirê û wê di wê rengê û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Ew dema ku wê tozê wê bîninê ser ziman wê bi du aliyên wê re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê di wê rengê de wê bi têngîna xwe ya ku ew bi serê xwe weke têrî xwe heya bê. Aliyê din jî wê bi têtîliya wê ya bi tozên din re ku wê çawa wê hebê bê. Di wê çerçoveyê de wê bi têrî hebûna wê, li wê nahizirê ku wê ji ber ku ew bêî alikariyekê dervî wê bijî. Ew wê bi wê têrîya wê re wê têtîliya wê ya ku ew bi ya din re wê bibê wê weke têtîliyêkê têr ji ya serxwe wê li wê dihizirê û wê dihênê ser ziman.

Di têngîna descertes a tozê de wê, di rengêkê de wê weke ku wê spinoza wê werênê ser ziman ku wê tozê wê bi serê xwe wê weke di xwe de wê xwedyê cewherê xwe yê bi wê têr heyî re ku wê werênê ser ziman. Lê di dîmenekê din de jî wê di rengê salixkirina weke têkiliyek ideayî a weke ku mirov wê piştê bi têngîna ideayî a xwûdayî re wê bibînê wê di rengêkê de jî wê weke ku wê di hinek gotinên xwe wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Ew wê, cewherê wê yê hundurîn wê weke aliyekê ku ew hewldide ku ew ji aliyekê ve wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Lê ji aliyê din ve jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, çawa ji wê bi fêrsa bi wê têngihîştinek darazî û hwd a bi fahmkirinê re wê dervî wê êdfî wê li wê bihizirê û ew wê, fêrsa fahmkirî wê ji wê hinek bend û girêdanên bi fêrsa fahmkirinê wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê di dewama wê de wê, bi wê re wê çawa wê di rengêkê de wê salixbikê wan bend û girêdanan wê di wê temenê de wê şewayê aqılmeşandina xwe ya ku ew wê bi rengê lêkolîn, lêpirsin û şewayê gûmanê bi wê re wê ew wê bikê. Ew wê weke şewayekê salixkirinê wê bi wê re wê biafirênê. Lê ew ya ku wê weke bi fêrsekê û piştê wê weke hizrek diyar wê bixwezê ku wê bibînê wê piştê wê bi têngînek ku wê weke ya bi postulatên geometriyê wê bixwezê wê, fahmbikê wê bi ji nûqteyekê li ya din wê rewşa pîvana navê-navberê û hwd re wê, di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, di dewama wê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare kirpendinê wê di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ew wê, piştê wê weke ku wê di dewama wê de wê werênê ser ziman wê, weke têngihên gîyanî, bûjenî, û hwd ku wê di wê çerçoveya wê ya hizra diyar û 'rast' ku ew bi wê dihizirê di zêhnê de wê bi wê re wê bi têngînek dualiteya zêhn-gîyanê, bûjenê-tozê û hwd re wê li wê bihizirê. Bo descertes wê, têngîna bûjenê-tozê wê di rengêkê de wê bo ji hev felişandin û fahmkirina wê bi ji hev derxistinê a gotinên weke ya xwûdê û hwd jî wê di wê temenê de wê bingihêkê fahmkirinê wê biafirênê û wê bi wê re wê bigihêjê aliyên din ên bi zêhnî û hwd ên bi wê ve girêdayî ku wan qalibên xwe yên bi hizirkirinê û hwd di zêhnê de afirandina ew bigihijê li fahmkirina wan.

Wê dema ku wê ew bahsa têngîna bûjenê û tozê bikê wê bi gotina 'ew bi xoslet û nîtelikên xwe yên teybet xwe didin dîyarkirin li heyinê' wê, di

wê temenê de wê, ew wan girêdan û qalibên ku ew hebûna û ew dixwezê wan fahmbikê re wê, bixwezê ku ew wan fahmbikê.

Li ser wê temenê wê gîyanê jî wê weke tozekê wê li wê bihizirê û teybetî, xoslet û nitelikên wê bi hizirkirinê, û di dewama wê de bi dayimî ew hizirkirinê, hizran û bi wê ideayan û hwd ew biafirênê re wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Weki din, an jî bi gotinek din derkkirinên bi hişmendî wan bênê li holê û bide dîyarkirin. Di wê nûqtayê de wê di gîyanê de wê, kifşkirinên bi tozî û hişî wê di wê çerçoveyê de wê li gorî descertes wê têkiliyek wan a teybet wê li ser wê temenê gotina toz û hişê ku wê bi hev re hebê re wê pêwîst bê ku mirov wê fahmbikê. Wê di nava têkiliya hiş û tozê de wê kombinyasyona ku ew dide dîyarkirin bi hizirkirinê re wê bi gotina 'res extensa' wê dihênê ser ziman. Bi gotinek din wê çendî ku wê ji wê gotinê wê weke 'toze dihizirê' ku wê karibê bi wateyî ji wê were lê gihiştin jî lê ew wê ne di wê wateyê de wê bikarbênê. Ew wê di wateya ji wê cewherê tozê bi hişê têgihiştinê wê, di rengekê de wê, werênê ser ziman. ber vê yekê wê, di mijare zêhn-gîyanê de wê, kombinyasyona ku ew dihênê ser ziman bi dualiteyekê wê çerçoveyek hizirkirinê a ku ew bi wê re wê weke di wê de bi cewherî hebê ku mirov li wê têbigihê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Her wusa toz û hiş wê, çerçoveyek aqilî a bi heman rengê wê bi wê dualiteyê wê, biafirênê û wê dikarê bi wê rengê morfolojiyekê ji wê derhênê û wê werênê ser ziman. Ku ew toz bi cewherê xwe temenê wê hişê biafirênê û ew hiş bi wê tozê xwediyê çerçoveyek hiş a dîyar û zelal ku ew bi diyarî ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Bûjan wê di wê pêvajoya bi têkiliya fêrsa fahmkirinê a hiş û tozê re wê weke bi dirêjeyiya wê re wê, weke ya di dewama wê de weke tiştê bibê û were li holê weke hişekê bê û ankû weke têngînek bûjenî û hwd bê wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Diwê têngîna 'direjeyiya tiştî' û ankû bi gotina 'res extensa' ew wê bênê ser ziman wê bi wê re wê çerçoveyê wê weke çerçoveyek bi fenomenî û hizrek diyar a ku mirov wê bi wê re wê bi diyarî wê lê têbigihê û wê fahmbikê re wê, bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Wê di wê nûqtayê de wê bi postulatên geometriyê û 'bûjenên metamatikê' bi fenomenîkî wê di wê rengê de wê bi wê re wê, çerçoveya wê ya fahmkirinê wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman.

Descertes di wê nûqtayê de wê bi wê direjeyiya wê ya tiştî re wê, çerçoveyek ku em çendî dikarin wê bi asoyekê wê di wê de wê kûrbibin

wê kifşbikê û ew di wê çerçoveyê de wê, bixwezê ku ew di wê de ew li wê bihizirê û wê di dewama wê de ew bi wê hizrên xwe werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, mijare lêpîrsîna wê de wê ji du aliyan ve wê li wê bipîrsê. Yek wê bi cewherê wê weke ku ew dihê dîtin li wê hatiya dîyarkirin û wê bi wê re di lêhatinekê de bê. Û ankû wê di wê de wê, bi cewherî û ankû derfetî wê di çerçoveya ihtimalekê de bê ku mirov wê karibê bigihêjê cihêbûnna di fahmkirinê de. Li gorî têngîna desceertes wê dema ku ew zelal, diyar û vekirî bi tozî hebê û xwediyê cewherê bê wê demê bi wê cihêyî jî wê bi derfetê bê ku mirov li wê bigihêjê û wê di wê temenê de wê ji aliyekê wê yê din ve jî wê fahmbikê û wê karibê bigihênê hinek fêrsên fahmkirinê ên cihê jî.

Tozek wê cewherê ya din wê di xwe de wê, ne hawênê. Lê wê cewherek ku ew ne ya yek din bê wê karibê di xwe de wê bihawênê. Yanî wê ne bi cewherê weke ya din wê, bi wê cewherê di wê de di lêhatinekê de lê ji wê cihê weke ne ew ya wê cewherê wê tozê kê weke di wê heya lê ne ya wê û ne ya yek din wê bibê.

Ev jî wê di wê temenê de wê weke derfetek ku wê bi wê re wê ghiştina kifşkirinên bi hiş û fêrsên fahmkirinê bi wê pêde çuyinê ku mirov wê bikê re wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê fahmbikê re wê di wê rengê û awayê de wê weke ku wê bibê bê.

Di wê temenê de wê di nava têngîna gerdûnê de wê dema ku wê bahsa tozê bikê wê weke ku em bi têngîna spinoza re wê kifşdikin ku wê 'toza bi hizirê wê ne bi direjeyî bê' û 'toza bi dirêjeyî wê ne bi hizirî a weke ya hizirkirinê bê' û hwd re wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, dema ku em li gorî aliyê duyem ê tozê wê werênina ser ziman wê demê feze wê di gerdûnê de wê weke rewşek fîzîkî wê bi dirêjeyîya wê re wê bibê wê weke hebûnek objeyî û fîzîkî wê hebê ku mirov wê li wê bihizirê û wê li wê têbigihê bê. Aliyê din jî wê, toza bi hizirê a ne dirêjeyî ku ew wê, li wê dihizirê wê çendî wê xwediyê derfeta derrkirinê bi hizirkirinê bê lê wê ew wê, di temenekê weke pêşbi pêl a weke di rengekê mirovekê bi hizir û di dewama wî de yekî din ê bi hizir ku ew were li wê bihizirê û hwd re wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê, di nava du tozan di gerdûnê de wê di wê dîmenê ne weke hevbûnê ku wê bide dîyarkirin jî lê wê dîmeneê weke wê êdî wê di xwe de wê fahmbikê, bi têngîna cihêyî wê bibê.

Di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din jî ku wê descertes wê li wê bihizirê wê mijare tozê û cewherê ku ew toz bi cewherê heya û bi wê dibê û ew cewher wê çî bê û çî nebê wê fahmbikê û wê li ser wê bisekinê. Wê di wê nûqteyê de wê, ew cewher wê, çawa wê bikê ku wê fahmbikê wê li ser wê bihizirê. Ber ku me li jor hanê ser ziman ku descertes re wê li wê dihizirê ku wê bi derfet bê ku mirov bigihêjê zanîna wê û wê fahmbikê û wê ti tişt wê ji me re wê bi nepenî wê nemînê wê êdî ew cewher jî wê bi derfet bê ku em li wê têbigihjin û ankû em bigihijina li zanîna wê. Di wê çerçoveyê de wê ew wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare tozê de wê ew wê werênê ser ziman ku wê toz wê xwediyê nitelikên wê yên ku ew tenê wê weke di wê de wê hebin bin. Di nava têkiliya cewherê û tozê de wê xoslet û nitelikên wê yên cihê wê xwe bidina dîyarkirin û ev wê, di wê çerçoveyê de wê ji cewherekê-tozekê li cewherek-tozek din wê ji wê cihê bê.

Xoslet û nitelikên wê weke ya ku ew ji xwe dide biriqandin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê dibînê wê ji wê digirê. Xosletên jê girtinê wê di renekê de wê ji wê cihê bin. Û Wê biwê re wê, reng û awayên wê jî wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku wê bidina dîyarkirin.

Di tozê de wê lêkerkirinên wê ji aliyê nitelikên wê yên cewherî ve wê di renekê de wê werina dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, cewher wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê ku ew dide dîyarkirin jî bê. Cewher û nitelikê wê ku ew nebûba wê toz wê hebûba û ankû wê bûba wê, ji wê aliyê ve jî wê descertes wê li wê bihizirê û wê bikeve nava têgînek lêpîrsînê de. Di wê rengê de wê hizrên xwe wê bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman ku wê, cewher wê, bingihê bûyina tozê wê biafirênê û ew wê çavkaniya nitelik û xosletên wê jî wê bi wê re wê biafirênê.

Di wê çerçoveyê de wê di miajre derkkirina wê de wê bi cewherê re wê, li wê bihizirê. Lê di wê nûqteyê de wê mijare toz û cewherê wê di wê rewşê de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê çawa wê were fahmkirin wê bi xosletên wê yên ku ew bi wê hena re wê li wê bihizirê. Minaq 'toza gîyanê' wê, di wê temenê de wê, xosletên weke yên hizirkirinê ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Toze gîyanê wê di wê temenê de wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê xosleta hizirkirinê wê weke xosletên wê yên ku wê nebê

nabê bê wê were dîtin. Di wê temenê de wê li ser nitelike hizirkirinê de wê, têngîhên weke lêkerkiirn, derkkirin, bîrhanîn, pêjnkirin, gûmankirin, bi hişkîrin, encam derxistin, xwestekkirin bi hêstbûyin û hwd wê, tenê wê weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de ku mirov wê karibê wan bi bibîrbikê û di wê çerçoveyê de werênê ser ziman bê.

Ya weke ya pêşek wê lêker û lêbariya cewherî bê. Li gorî wê ku wê ber ku wê nitelika cewherî wê tozê wê bide dîyarkirin wê êdî wê di wê çerçoveyê de wê, gîyan û ankû zêhn wê di nava hizirkirinekê de wê xwe bibînê û wê bide dîyarkirin.

Li gorî wê têngîna tozê a descertes wê hizirkirin wê weke xosletekê bi wê re a bi hebûnê bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku ew di her rewşên xwe de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq wê di pêvajoya bûyinê de wê, dema ku wê zaroyek di zikê dayika xwe de bû û ankû di xewekê de bê, di xewnekê de û ankû ew di rewşek din a weke ji xwe çûyi jî bê wê di rengekê de wê ew hizirkirina bi wê re wê, di awayekê de wê bibê. Ew wêbi xosletên tozê wê di rengekê de wê bibê û wê dikarê wê di wê rengê de wê fahmîbkê û wê werênê ser ziman. Li gorî descertes wê hizirkirin wê weke xosletê toza gîyanê bê û wê di wê temenê de wê dema ku ew wê hizirkirinê wê nekê wê weke ku wê hin bi hin wê ji holê herê wê bikeve dîmenekê û pozisyonekê de. Di wê rengê de wê ev wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di awayekê din de jî wê weke ku me hinekê hanî ser ziman jî wê di miajre têngîna bûjenî-tozê de wê, di wê rengeê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê di wê rengê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Li gorî wî nitelikê cewherî wê, bi direjeyi wê nebê, dema ku ew bi bûjenî bê. Dirêjeyi wê xoslet û nitelikê wê yê cewherî bê. Di awayekê de wê di tozekê de wê, çawa wê bibê wê, weke berfirehî, direjeyî, kûrbûn û hwd wê weke xosletên wê yên ku ew bi wan heya re wê, werênê ser ziman. Ew wê li ser wê re wê mijare awa, hacm, têkili û dîmen wê weke xwediyê xosletên bi tevgerî ên bi wê re bin û wê li ser wê re wê ew wê xwe bi wê pêvajoya wê ya gûharînî re wê bide dîyarkirin.

Ji aliyekê din ve jî wê dema ku wê mijare bûjenî-tozê wê hilde li dest wê, weke nitelik wê lêbarên wê yên asta yekem de bin ku wê bibin. Li gorî descertes wê, di hebûnek bûjenî a cismî de wê, bi awayekê pêwîstînî û bûjenî wê ew wê hebê. Bi wê re wê werênê ser ziman ku wê toze bûjenî

wê bê direjeyî wê nebê. Direjeyî jî bêî ku ew hebin wê nebê. Ew wan weke nitelikênku ew bûjenê dihênin li hebûnê wê pêname dikê.

Li gorî descertes wê ew w weke nitelikên bûjenî-tozî ên ku ew dikarin werina gûharîn jî bin. Wê di wê rewşê de wê bi wê re wê, ew wê werênê ser ziman ku wê, minaq di tozekê wê nitelikê dengkirinê, reng, tahm, germbûn, sarbûn, wê bi nitelikî wê bibin. Ew wê di bûjena-tozî de wê weke nitelikna ku ew bi direjeyî ew hena. Ew di pêvajoye gûharînê de bin û ew bi wê gûharînê re wê, ew direjeyiya wê jî wê bi tozî wê di wê de wê gûharîn wê bibê.

Li vir wê dema ku wê bi têngîna gûharînê wê tozê wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê, rewşa ji awayekê li awayekê din ku wê bibê wê di wê rengê de wê, bûyina wê weke ji wê li ya din wê weke aliyê wê yê din ku wê bi wê re wê bibê.

Di wê nûqtayê de wê çavkaniya wê gûharînê wê, di wê pêvajoya wê ya bûyinê de wê ew wê çawa w karibê wê fahmbikê ûwê werênê ser ziman wê hinekê wê li ser wê bisekinê. Di wê rengê hizirkirina wî ya ku me li jorê wê hinekê hanî ser ziman de wê, di wê de wê ew wê bi wê rengê wê werênê ser ziman ku wê çavkaniya wê nitelikê wêbi cewherê wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê çî reng û gûharîn wê bi wê re wê bi çî awayê wê bibê wê, ew wê, di cewherê de wê, weke ku wê hebê wê bi wê re wê ew têngî wê êdî wê bi mirov re wê bibê. Di wê rengê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Ew wê di wê nûqtayê de wê, rewşa gûharînê wê weke bi rêya têtikiliyê û ankû weke bi zindiyekê re wê bi rêya sîniran û hwd re wê, di rengekê de wê weke ya ku wê sîreyatî li kirdeyê wê bikê û ew wê bi wê re wê ew wê êdî wê rewşê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê.

Descertes wê di wê nûqtayê de wê dema ku wê bahsa fektora bandûrê wê bikê wê di wê nûqtayê de wê weke fektorek giring wê bandûrên ji derve wê weke aliyê wê yê ku ew bi wê dihizirê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, bandûrên ji derve ku wê bibin wê bi wê re wê, di wê nûqtayê de wê, di rengekê de wê ew wê xwe bi wê re wê, di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Li vir wê di wê nûqtayê de wê di nava derkkirin û lê ghiştinê de wê zelali û ne zelali, diyarî û ne diyarî ku wê bibê wê, ew wê li ser wê jî wê bisekinê. Minaq wê dema ku em tiştê wê dibînin û ankû wê deng dîkin wê karibê ew li me cihê were û ew di dîmenekê din de ew bibê sedema cihê dîtin û fahmkirinê. Yan jî wê, di wê nûqtayê de wê di nava wê rewşa

wê ya ku ew dihê derkkirin de wê karibê ne diyarî wê bi wê re wê, bibê. Ew wê bi têkiliya me ya bi deng û rengan û hwd re wê di rengekê de wê bixwezê ku ew li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di felsefeya descertes de wê mijare bi rêya sehan a ji hev cihêkirin û fêrsa cihêyîyê

Descertes wê di rengekê de wê mijare bi rêya sehan a ji hev cihêkirin û fêrsa cihê karibê ne diyar bibê. Di pêvajoya wê dirêjeyiya wê de wê, di derbarê wê tozê de wê bi wê re wê çî wê were lê ghiştin wê, li gorî wê têgîna wê ya cewherî bê. Di awayekê de wê di wê nûqteyê de wê descertes wê du gotinan wê bikarhanînê. Yek wê gotina 'xwezayê wê' bê. Ya din jî wê ya cewherê wê' bê. Di ya cewherê de wê ya weke navarok hundurîn û çavkaniya wê ya ku ew bi wê dibê re wê werênê ser ziman. Bi gotina xwezayê wê' re wê, ew tişt wê bi çî xosletê, nitelikê û hwd re wê hebê û wê di wê çerçoveyê de ku wê xwediyê levkirin û lêhatinek di xwe de û bi xwe re bê wê bi wê re wê, di wê rengê de wê ew wê bi wê çerçoveyê ew wê werênê ser ziman. Ew dixwezê ku ew li ser wê re bigihijê têgîna dîyarî a weke ya dîyar, vekirî û cihê. Minaq em dema ku em bahsa têgîna dengekê û ankû rengekê wê bikin wê di wê çerçoveyê de wê ew wê weke ya ne dîyar wê karibê bibê. Di wê rewşê de wê mijare dengê û rengê wê, weke ku wê karibin li me ne diyar werin li gorî ku wê descertes wê werênê ser ziman. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, mijare ya ku ew ji derve wê weke çavkaniya wê bê wê karibê wê baştirin wê bi dîyarî wê bi hêncet û temen bikê re wê werênê ser ziman. Yanî wê di wê nûqteyê de wê dîyariya bi rewşa ya hebûna dervî me bi bûjenî-cismê heya re wê, di wê rengê de wê weke ya ku wê karibê wê, ji wê bigihijê ya diyariya ku mirov wê dixwezê lê bigihijê, li gorî descertes. Di wê rewşê de descertes wê, bûjena dervî me wê di wê rengê de wê, weke çavkaniyek ku em wê di wê çerçoveyê de wê bi hebûna wê re wê karibin wê li ser wê rewşa wê ya bûjenî re wê di wê rengê de wê, bênina ser ziman û wê bi wê re wê fahmbikin bê.

Descertes wê, dihênê ser ziman ku wê zanîna me wê di rengekê de wê biriqîna wê dîtbarîyên ji derve ku em bi wê digihijin li wê re ku wê bibê bê. Yanî wê di wê temenê de wê, di têgîna tozê de wê, bi dirêjeyiya wê ya nitelikî wê weke zanîna nicelikên wê bê ku wê werênê ser ziman.

Descertes wê di wê çerçoveyê de wê dema ku wê bi sehên me wê bahsa wê bikê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê, zanînen me ên bi rêya sehan ku wê çendî ku wê weke vekirî (zelal) jî bê lê wê ji aliyê

cihêyiya wê ve wê mirov nikaribê wê di wê çerçoveyê de bi heman rengê wê bibêjê bê.

Ji vir wê dema ku wê ew wê werênê ser ziman wê di dewama wê de wê pêvajoya gerdûna fîzîkî û pêşketinên bi wê re wê bi tozê ku wê bibê re wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Li gorî wê, ew wê bi destûrên fîzîkê wê bibin û ew wê, di wê çerçoveyê de wê xwediyên xwe yên bi fîzîkî ku wê di nava têkiliya aliyên nicelikî û nitelikî ku wê di dîmenên pirralî de wê bi pêwîstîya fahmkiriin re wê xwediyê hewceyîyekê lê têgihîştinê bê wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê ew rewşên wê yên fîzîkî û bi destûrên wê êdî wê bi matematikê, aritmatîkê û geometriyê û hwd re wê, bi kirpênê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê were li ser rewşa têkiliya ya fîzîkî wê di wê rewşê de wê descertes wê rewşa fîzîkê wê bi ya aliyê wê yê mekanîkî û ya aliyê wê yê ne mekanîkî wê ji du aliyan ve wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Minaq wê weke tevgerên makinayekê wê bi tememî wê mekanîkî bin. Hêza tahfanê, levketinê, lê xistinê, çewsînê û hwd wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê li wê binerê û wê bi wê çerçoveyê wê fahmbikê bê.

Li vir wê, descertes wê, di nava ya mekanîkî û nemekanîkî de ku wê cihêbûnê ji hev wê bikê wê di wê nûqteyê de wê di nerînek hevrast a mekanîkî de wê pêşî wê bi dîmenekê formel wê were dîtin ku ew li wê dihizirê. Minaq wê rewşa heywanekê ku ew di nava xwezayê de wê bi fîzîkî wê li gorî wê rêgeza fîzîkî wê weke xwediyê erkek mekanîkî a di nava wê xwezayê de ku wê bibînê re wê pênasebikê û wê di wê rengê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, ya ku wê, desceertes wê rewşa wê weke ya ji mekanîtiyê wê derxê wê mijare rewşa gîyanê û hwd wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê hebûna fîzîkî a dijî ku ew bêgîyan e wê, weke xwediyê çerçoveyek mekanîkî bê. Ew wê di wê temenê û çerçoveyê de wê li wê dihizirê û wê dixwezê ku ew wê di wê rengê de wê pêşî wê werênê ser ziman. Li gorî wê, ew pêvajoyên tevgerê wê bi mekanîkî wê li ser rêgeza bandûr û bertekê wê weke avakirî wê pêkwere. Minaq wê di rewşa zindiyekê de wê xwe xwedikirin, gihiştina zadê, xwe parastinê û hwd wê weke rewşên ku wê, di wê çerçoveyê de wê, bi encamên wê re wê, li ser wê têkiliya bandûr û bertekê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, zindiyek wê dema ku ew bo ku ew bijî wê pêwîstîya wê bi zad wê

hebê. Di wê nûqteyê de wê nûqteyek din wê bi wê re wê descertes wê kifşbikê. Ew jî wê, di wê rewşê de wê rewşa dahatên li wê hemû wê ji derveyî bin. Yanî bi ya derveyî wê bi wê destûra fîzîkî û rêgezên wê ê jîyanê wê bijî. Ev wê, di rewşa têkiliya fîzîkî a bi cismê hebûnê re wê, di rewşên weke bandûrê û bertekê wê, di wê de wê bê sedema gûharînê. Mînaq wê, tişteke ku ew zêde zor li wê were kirin wê dervî wê hêza wê ya zêde wê di bin çewsîna wê de wê bimênê. Wê, bi wê re wê, tişt wê di pêvajoyên xwe pêşketinê, bûyinê, mazinbûnê, piştî wê ji hev felişînê û hwd re wê, xwe bide domandin. Di wê rengê de wê, bi fîzîkî ji hev felişîn wê di demêmn kevnera de wê bi felsefeya empedokles re wê weke darêjk gûharandina ji tişteke li tişteke wê were hanîn li ser ziman. Rewşên ku wê, di cihane fîzîkê de wê bi rewşîn wê yên têkiliyê, bandûr û bertekên wê re wê bibin wê di wê rengê de wê di rewşa wûcan û rewşa wê ya mekanîkî û ankû sazûmana wê ya awayî de jî wê bandûra wê xwe di wê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê bi fîzîkî ku mirov wê li wê bihizirê wê karibê wê bibêjê ku wê her tişt wê li ser ahengekê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê. Mînaq wê, avekê em dikelênin li rêjeya 99'ê. Ku ghişt rêjeya 100 wê weke di rêjeya kelînê de bê. Weki din wê bi wê re wê, her rêja ast bi pêvan wê di wê de wê rada û pîvanên wê yên ku em dikarin wê fahmbikin wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di rewşa rewşên bûjenî ên fîzîkî de wê di nava xwezayê xwe de wê bi wê rengê wê bê xwediyê rêgezê ku ew wê valahiyê wê li şûn xwe wê bi wê re wê li gorî çape xwe wê nehêlê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin.

Di rewşa tevgerîna fîzîkî wê miqdara wê û ankû rêjeya wê bi wê re wê xwediyê rewşek wê ya fîzîkî a dîyar bê. Wê dema ku wê ji bûjenê li bûjenê di rewşa têkiliya bi hev re wê bi wê re wê, di rengekê de wê, xwe di rewşek dîyar a ahengî de wê bide girtin.

Di nava xwezayê de wê her tişt wê bi rewşa xwe ya ku ew bi wê heya re wê hebê û wê karibê ew bi wê re wê fahmbikê. Yanî wê tişte wê ji xwe zêdetirî wê rewşek nedê dîyarkirin. di rewşa fîzîkê de wê ev wê çerçoveya wê ya rasyonalitya wê biafirênê.

Descertes wê di xabate xwe ya bi navê “rêgezên felsefeyê” de wê, bahsa rêgezên fîzîkê û rewşa wan weke wan bi hebûna wan re wê çawa wê hebê wê bi wê re wê li ser wê bisekinê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew hizrên xwe wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê kirpendina li ser rewşa tégîna ‘venegûharîyê’ ku wê bi navê xwûdê re wê werênê ser

ziman wê, di wê şibandinê de wê bi têtîna tozê a rewşa fizîkî û dîyarîya wê re ku wê xwe li ser wê çerçoveya wê ya rêgezî wê çawa wê bide dîyarkirin re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê dema ku wê bahsa rewşa rêgeza fizîkê wê di wê çerçoveyê de wê bikê wê, minaq wê, dema ku wê tiştêk ji ya din heta ku ew bandûrê nebînê wê rewşa xwe ya bi tevgerî a bi aheng û sekna wê di ahenge wê de wê bide domandin. Di wê nûqtayê de wê, di mijare têtîna xwe ya mekanîkî de desceertes wê tevgerê wê di wê nûqtayê de wê bi têtîna bandûrê li wê kirinê û hwd re ku wê bibê re wê werênê ser ziman. Ew wê rewşa tevgerê wê weke wê, dema ku wê minaq wê li dora xelekekê wê bigerihê wê li gorî wê rewşa wê ya heyî wê ew wê bi wê re wê di rengekê de wê bibê re wê werênê ser ziman. Minaq di rewşa fizîkê de wê, hêza dînamîk a fizîkî wê di wê çerçoveyê de a weke li dora navendekê gerînê û ankû wê ji wê revînê û ankû xwe li wê di ahengekê de girtinê wê bixwezê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Li gorî wê, di tevgerê de wê tevgerêk wê di xate xwe de wê di hevrastîya xwe de wê bikê ku ew wê bikê. Hevrastbûn wê di kirdeya xwe de wê hem wateya rastarast çûyinê û ankû di wê ahengê de li dora xelekekê gerînê di wê hevrastê de jî wê karibê bi xwe re wê werênê ser ziman. Di çerçoveyek rêgezî a weke ya sêyem de wê weke di dema ku wê li dora hevrastekê ku wê di xelesa wê de wê bigerihê û rastî cismekê din werê wê, ku ew ya ku ew rastî wê hat hêza wê ya li berxwedanê zêdet bê wê bêî ku ew ji hêza ti tiştê windabikê wê wê rêya xwe bi wê bigûharênê. Li gorî ya din ku ew hêza tevgerê didiyê de wê rengê tevgera xwe bi wê hêza wê re wê bide dîyarkirin. Ew wê di wê temenê de wê li ser têtîna tevgra cismê û tevgera wê ya bi têtîliya aliyê rêgezên fizîka dînamîk û di wê çerçoveyê de wê di nava wê rewşa pêvajoya ya fizîka dînamîk û ya mekanîkî wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê ahenge nava wê bi wê re wê di rengekê salixkirî de wê bi wê re wê fahmbikê.

Di fizîkê de wê ev herdû rewş wê weke du rewşên ji hev cihê bin. Hebûna miqdarê û rêjeya hêzê wê di wê nûqtayê de wê, bi pîvan û hasibandina nava wan a bi têtîna nava têtîliya fizîka dinamik û ya mekanîkî re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de di minaqe wê rewşê a herî hesan de wê, cismek ku ew di bi kutleya xwe li hemberî kişîna ardê wê, di ahengekê de wê bi wê re wê, xwediyê rewşekê bê. Wê beremberê wê miqdar û giraniya wê cismê wê, bandûra wê çewsînê wê di wê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Lê di wê nûqtayê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê fahmbikê wê, di

rewşa kişîna ardê de wê girani wê çendî wê bandûra wê di rewşa tevgera wê cismê de di nava rêgezên kişîna ardê de wê bibê wê ew bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê, bi teybeyî wê li ser wê bisekinê bê. Rewşa ku wê, bi kişîna wê ardê a fezeyê wê, rojê wê weke pirtûkekê sivik wê bide girtin û bi wê re wê ragirtinê wê bide dîyarkirin wê, di wê rewşê de wê rewşek teybet a ku wê bi serê xwe wê, karibê wê hilde li dest bê.

Di mijare hebûnê û zinditiya wê de wê descertes wê li mijare wê bihizirê û wê di wê warê de wê bixwezê ku ew hizrên xwe werênê ser ziman. Li gorî descertes wê ji bili mirov wê, hemû zindi wê di beşa hebûnên cismî de wê karibin werina bicihkirin. Ew wê di wê çerçoveyê de wê bicih dikê û wê dihênê ser ziman.

Ya ku wê di temenê wê de bê ku wê, mirov wê ji wê qatagorizekirinê wê cihê bikê jî wê, hinek aliyên wê yên ku ew bi giyanê re dihizirê bê. Di wê nûqtayê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare gîyanê wê, dema ku mirov wê, li rengê ku wê descertes wê pênasebikê ku mirov li wê dinerê wê dibînê ku ew wê, di wê çerçoveyê de wê, bi hebûna gîyanê a dihizirê û pêvajoyên wê yên hizirkirinê ên piştire ve girêdayî bê. Ew wê di wê rengê de wê biwê re wê, di awayekê de wê bixwezê ku ew wê, werênê ser ziman ku wê, gîyan wê hem wê weke hebûnek bi hizirê bê û hem jî wê weke hebûnek hizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê, ji herdu aliyên ve jî gotinên ku ew bikardihênê û dihênê ser ziman wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê din de jî wê, mijare gîyanê wê di wê nûqtayê de ku wê weke 'tozekê' wê pênasebikê wê li vir wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê li ser wê bisekinê bî. Di wê nûqtayê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di têngîna gîyanê de wê, gîyanê wê, bi hebûna tozê a di xwe de wê weke bi hiş û ankû wê weke ku wê, weke ku wê spinoza wê werênê ser ziman ku wê di derbarê xwe de bi hişê bê re wê, di rengê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Li ser wê temenê wê descertes tozê wê weke dîyardeyek bi cismî û tînî ku wê karibê wê têbigihê û bi wê têbigihê wê werênê ser ziman. Li vir wê dema ku wê bahsa giyanê û wê di wê çerçoveyê de wê bi qatagoriyî wê bi cihnekê wê, ji du aliyên ve wê dikarê wê fahmbikê. Yek wê di xwe de wê bi nitelike bi hişbûna wê bê. Ya din jî wê bi nitelike direjîya wê bê. Di wê temenê de wê, bi wê re wê, li wê bihizirê ku wê mijare heywanan

wê dema ku ew li wê dihizirê bi hebûna wan ya zindiyî wê di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê weke têtînek 'cismî' li wê hizirkirinê jî wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew jî wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê were dîtin ku ew wê werênê ser ziman.

Heywan wê di rewşa xwe de wê, ji rewşa bi gihiştina ya bi hizirkirinê ku ew ji wê dûrbûna wê bê. Ew wê, di wê nûqtayê de wê, çerçoveya wê ya tozî a zindiyî wê bi tînî ku wê salixdikê wê di wê nûqtayê de wê fektora hizirkirinê wê di temenê wê de wê bi aliyekê giring wê pênamebikê û wê werênê ser ziman.

Li vir wê, di wê temenê de wê têtînen weke hizirkirinê, deng derdixinê, û hwd wê weke aliyên ku wê ji wan hinek nitelikên ku ew bi wan dihizirê wê werênê ser ziman bin. Zindiyek ku ew di wê rewşê de wê, di rewşa deng derxistina xwe de ew bi qabiliyet bê wê, di wê çerçoveyê de wê weke ku ew temenê wê bi wê re hebê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Li vir wê, descertes wê di awqayekê objektîvî de wê dema ku ew wê li wê nûqtayê wê bihizirê wê balê bkîşênê li ser xêva fizîkî a zindiyî bê. Wê dema ku wê minaq papaganak wê dengekê wê weke wê dubare bikê wê li ser wê bisekinê. Ew wê dengê ku ew girtî wê weke wê rengê hafî derxistin wê derkbikê û wê weke kopîbikê û wê derxê. Li vir di dewama wê de em, disa dihên li ser gotina têtîna 'otomatî' a descertes ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê zindiyên dervî wê qatagoriya hizirkirinê ku ew wê di wê çerçoveyê de wê bi têtînek mekanîkî wê pênamebikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqtayê de wê li gorî descertes wê têtîliyê hebûna zindiyî wê bi rewşa wê ya mekanîkî ve wê hebê. Minaq wê, dema ku wê, hêstekê wê bide nîşandin jî wê, di dana nîşandina nîşanakên wê de wê, çerçoveyek mekanîkî wê weke ku wê bi wê re wê hebê re wê werênê ser ziman. Ew wê dema ku wê, di wê temenê de wê bahsa qabiliyetê a mirovî wê bikê wê li du aliyên wê beş bikê. Yek wê ya bi fizîka heyî a zindiyê ku ew wê bi wê karibê bikê re wê pênamebikê. Ya din a duyem jî wê bi aliyê hizirkirinê û aqil û hwd re wê di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bixwezê ew wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê di nava têtîna xwe hanîna ser ziman a weke bi aqilî a zindiyên bi aqil wê, di wê temenê de wê li ser wê bisekinê. Li gorî descertes wê, gelek ji wê aliyê wê bikeve bal û çerçoveya hebûna fizîkî de bê. Li gorî wê minaq wê, di wê nûqtayê de wê, mijare aqilbûnê û bi aliyê qabiliyete bi aqil ve wê, li gorî descertes wê, ne zêde hêzek mazin wê

weke ku wê pêwîst ba. Ber ku ew her zindiyên ku ew bi aqil piçûk û mazin wê karibê wê hêstên xwe ew di wê temenê de wê di wê rengê de wê, werênê ser ziman. Li gorî wê kesekê hindik jî jî wê karibê gotinên xwe bi afirênê û ew bi wê êdî werênê ser ziman.

Ew wê di wê temenê de wê qabiliyete fizikî wê di renekê de wê derxê li pêş. Minaq kesekê ku ew bêziman wê li gorî wê têngîna descertes wê ew wê bi xwe karibê qabiliet û pergalên lêker û dengdanênê ên weke bi gotinî pêşbixê û ew xwe bi wê re werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê di wê de wê li gorî wî zêdetirî wê qabiliyeta fîzîkî wê weyneke wê di wê temenê de wê zêdetirî wê weke ku wê bileyizê.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku ew wê dihênê ser ziman ew wê, têngîna qabiliyeta bi hiş û ankû bi aqil wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Di awayekê din de jî wê, dema ku wê, mijare wê cewherê bi aqil û hişî wê şîrove dikê wê li ser mirov re wê weke bi têkiliya bi toza gîyanê re ku ew heyî re wê werênê ser ziman. ya heywanan ew têkiliya wan nîn a. Wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku ew cewherê tozî ew wê, têkiliya bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê were kifşkirin wê nebê.

Ber vê yekê wê ew wê di wê temenê de wê şîroveya descertes a heywanan ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman wê, weke 'kirpendinek mekanikî' wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê weke 'modusekê' wê bibînê. Yanî wê, di wê çerçoveyê de wê, heywan wê weke weke makineyek mekanikî bê. Wê di wê renga de wê bi wê re wê di awayekê de wê bixwezê ku ew wê bikirpênê û wê werênê ser ziman.

Descertes wê di wê nûqtayê de wê, di şîroveya xwe de wê, di wê rengê de wê dema ku ew wê weke makineyekê wê şîrove dikê wê di wê temenê de wê, ev wê bi wê şîroveya wî re wê xwe bide dîyarkirin. Ew wê hebûna heywanan wê weke ku ew 'nexwediyê giyanek' bê wê di renekê de wê weke ku wê pênamebikê. Di demên berê ên kevnera de wê bi felsefeya aristo û di demên skolastikî de wê di nava felsefeyên ku ew dihên ser ziman de wê, ew rewşa zindiyên û gîyanê ku wê di renekê de wê weke bêaqil jî bê lê wê di renekê de wê hebê re wê, were kirpendin. Heta ku wê di nava manitiyan de wê bi têngîna wê werênê ser ziman ku ew dema ku wê di wê bedenê heywanî de wê bi xosletên wê yên aqilî wê bi bandûra wê fîzîka bedenê wê dîrkeve û wê, xwe ji bîrbikê û wê nebê. Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê dema ku ew gîyan ji wê bedenê

heywanî derket wê weke ku wê di wê de wê bi carekê wê bi aqilbûnek
 wê rûbide wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Lê descertes wê,
 dervî wan şîroveyan wê şîroveya xwe wê bi têngînek mekanîkî wê di wê
 temenê de wê, temenê û rengê û awayê de wê werênê ser ziman. Ew wê,
 werênê ser ziman ku wê, di rewşa zindiyekê de wê, weke hebûnek bi
 bedenî a bi toze gîyanê de ne xwediyê têkiliyek bi wê rengê a ku ew bi
 wê li xwe bi hiş were bê. Ber vê yekê wê, wê bi kirpendinek mekanîkî wê
 di wê rengê de ew wê di wê çerçoveyê de wê bikê ku ew wê bikê û wê
 wernê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, du reng û awayekê de wê bènê
 ser ziman ku ew wê, wê heywan wê di wê de wê, rewşa gîyanê wê nebê
 re wê werênê ser ziman. Lê li vir pirsek bi rehetî di serê me de çê dibê.
 Ew jî wê di wê temenê de wê, mijare gîyane bi aqil û ya bêaqil wê zêde
 di wê temenê de wê, di nava têngîna descertes de wê newê dîtin ku ew wê
 dikirpênê bî. Vajî wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku
 mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, descertes re
 wê, bi kirpa bi hizir, aqil û hiş re wê, gîyanê wê di hevkeyetê de wê
 bi fizika wê re wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê
 bihizirê û wê, di wê rengê de wê li wê bihizirê. Di wê nûqtayê de wê
 şîroveya descertes a li ser gîyanê ku mirov wê li wê dinerê wê bi wê re
 wê kifşdikê ku ew wê, di wê rengê de wê weke têngîna bi aqilî wê, were
 dîtin ku ew wê li wê bihizirê. Ji gotina wî ya zêhn-bedenê ku ew wê di
 dualiteyekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, ji wê ya ku ew dihê
 fahmkirin wê di wê rengê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê di serê mirov
 de wê bi xwe re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.
 Ji wê aliyê ve wê kirpendîna wî ya li ser jîyanê wê di wê nûqtayê de wê
 bi mijare kirpendinên wî yên li ser mijare zêhnê û bedenê û hwd re wê,
 weke ku wê pêwîst bê di wê nûqtayê de di dewama mijare de wê hinekê
 din jî wê li ser wê bisekinê û wê bikê ku wê fahmbikê. Ber ku wê, di wê
 temenê de wê, rewşa têkiliya gotina gîyanê aqil wê di wê nûqtayê de wê
 bi çî têkiliyê wê dihênê ser ziman wê, fahmkirina wê, di renekê de wê,
 weke aliyekê wê yê giring wê ew wê xwe bi wê re wê, di wê temenê de
 wê çawa pêwîst bê ku ew were fahmkirin wê pêwîst bê ku mirov wê
 fahmbikê. Di mijare aqil û hebûna bedenê, qabiliyetên fizîkî û yên bi hiş,
 aqil û zêhnê û hwd ku ew dikirpêndê wê di wê temenê de wê êdî wê weke
 aliyna ku mirov wê karibê cihê û cihê wê di wê çerçoveyê de wê bi serê
 xwe weke mijarna fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê têngîna
 kirpendinê de wê bi minaqe weke 'kesê bêziman dikarê pergalek
 ragihandinê bo hanîna ser ziman a hizrên xwe biafirênê' re wê, werênê

ser ziman. Li gorî descertes wê heywan wê ji wê rewşê wê bêpar bin. Ew wê nikaribin wê bikin. Di wê çerçoveyê de wê ya ku wê descertes wê bixwezê ku ew wê bikirpênê wê ew bê ku wê rewşa gîyanê wê hebûna wê û di wê hebûna wê de hebûna rewşek bi hiş a weke ku ew weke kirdeyekê di wê toza giyanî de ew li wê dihizirê bê.

Di şêwayê hizirkirina descertes ku em bi wê re empetiyekê wê dênin wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku ew wê li wê bihizirê wê gîyan wê weke qalikekê-tozekê wê li wê bihizirê û wê di wê qalikê-tozê de wê, hizirkirin û ankû hiş bi hebûna wê re wê weke têngnek ku ew weke kirdeyekê ku mirov wê li wê bihizirê wê, di rengê de wê were dîtin ku ew wê li wê bihizirê bê. Di dîmenê ku ew gîyanê wê weke qalikekê wê li wê dihizirê wê, rengê kirpendinê a di zêhnê de wê bi hizirê hizirkirina ku ew weke bi aqil awayê wê diafirê û wê mirov dikarê wê bi hişbikê û ankû di derbarê wê de digihijê rengê hizirkirinê wê di reng û şêwayekê de wê çerçoveyek hizirkirinê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di wê têngîna ku ew gîyanê wê bi 'qalikekê-tozekê' wê li wê dihizirê de wê, ji rewşek gîyanî a weke ku wê di serdema navîn de wê weke ku wê weke li hebûna gîyanê wê weke hebûnekê wê li wê were lê hizirkirin û wê hewl were dayin ku ew were salixkirin wê nikaribê wê di wê rengê de wê fahmbikê. Ji xwe, ji wê têngîna şîroveya descertes hewldanên gihiştina şîroveyek giyanê wê di serî de wê, di wê rengê de wê weke şîroveyên ku wê rengê hizirkirina descertes wê di dîmnenekê de wê ji rengê hizirkirina wê, armanca wî ya hizirkirînê û hwd ku ew dixwezê bi wê were lê hizirkirin ku ew were dîrkirin û bi wê re bi têngnek klasik weke ya di çerçoveya têngnek olî de wê bicihbikê û hwd û pê de wê ne tiştêkê din bê, û ev hî wê bserê xwe wê weke şîroveyek ku wê di rastiyê de wê mirov wê nikaribê wê di wê çerçoveyê de wê rastîya hizirkirina descertes a zêhnî-hişmendî ku ew bi salixkirinê bi gotinê hizir-aqil re ku ew dikê bi wê çerçoveyê re salixbikê wê, fahmbikê. Di wê rewşê de wê, morfolojiya bi fahmkirina gîyanê a descertes wê, hinek teybetîyên wê yên ku em dikarin wê di wê rengê de wê bi serê xwe wê, di reng û awayekê de wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê hebê. Ew jî wê, di wê çerçoveya morfolojiya bi gotina gîyane wî re wê ji têngnek û hebûnek gîyanî zêdetirî wê morfolojiyek fahmkirinê a bi têngnek aqilî û pêvajoyên wê yên aqilî wê weke di asta yekem û duyem de ku wê çawa wê pêvajoyek aqilê yekem wê di rengê şenber û biriqîna ji hebûnê-bûjenê û hwd bê wê bi wê re wê, ast û cûreyê wê aqilê

ê duyem ku wê bi têtînek razber a weke ji wê lê gihiştinê û bi wê gihiştina sîyane hişmendiyekê ku ew bi wê li wê tê bigihê û hwd re wê di rengekê de wê karibê wê bi wê re wê fahm bikê û wê werênê li ser ziman bê.

Kirpendina têtînen bi zêhn-bedenê, gîyanê û xwûde di felsefeya descertes de

Descertes wê dema ku ew wê li wê çerçoveya gotina xwe ya wê weke bi têtîna toz-cewherê, beden-zêhnê û ankû gîyanê û kirdeya wê ya bi hizirkirinê a di wê de û hwd ku wê bihizirê wê di wê rengê de wê çerçoveyek teybet a ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê di serî de wê fahmbikê û wê karibê wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê gotina wî ya gîyanê wê di rengekê de wê navê wê tenê wê weke gîyanê wê bimênê. Navaroka wê, di rengekê de wê bi kirdeya wê re wê di şewayekê de wê weke têtîhek ku wê, çawa wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Dikirpendinê xwe yê li ser heywanan ên bi rengê 'ji aqil bêpar in' ku wê werênê ser ziman wê, di wê de wê têtînek bi wê rengê wê li ser gîyan û kirdeya wê ya bi hiş re wê di dîmenekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê bikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Li ser wê re wê bi gotina heywanan re wê bibêjê ku wê têtîliya wan bi toza gîyanê re wê nebê. Ew wê, di wê temenê de wê weke kirpek bûjenî û ankû modusî ku ew bi hebûna xwe re didina dîyarkirin wê bimênin. Di wê çerçoveyê de wê, li hemberê têtîna aristo a weke her heywan wê weke xwediyê gîyanek xwe ya bi xwe re ku ew bi wê heya re jî bê. Di wê temenê de wê têtîna gîyanê a descertes wê weke xwediyê fêrsek fahmkirinê a ku wê di çerçoveya bedenê de wê, weke dervî aqil jî wê tevger, xûy, kirin û hwd wê bi xwe re wê di ahengekê de wê çerçoveya wan û bingihê wan bo danîşandin û pêkhanina wan wê biafirênê wê bi wê re wê xwediyê wê bê. Ev têtîna descertes wê di rengekê de wê, di morfolojiyek fahmkirinê a weke di renga 'hizra gîyanê' û ankû 'hizirkirina gîyanê' de wê di rengekê de wê xwe bi awayekê wê weke bide dîyarkirin.

Lê wê, di wê nûqtayê de wê mijare wê têtîna hizra gîyanê wê bi fêrsek hebûnê a bi hebûna zîndiyî re ku ew heya wê li wê bihizirê û wê di fahmkirinê û ankû dana fahmkirinê de wê xwe bide dîyarkirin wê bi wê

re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman.

Descertes wê dema ku wê bahsa têngîna gîyanê wê bikê wê, di çerçoveya ya heywanan wê de wê bi wê rengê wê werênê ser ziman. “tevger(xuy)ên heywanan ku em bêî bi alikariya zêhnê ew dikin û ew xwe bi me re didina nîşandin wê bi şibihinna li wan.” Ew wê di wê, di wê nûqtayê de wê, weke rewşek fêrsî a bi fizika mekanîkî ku ew xwe bi wê hebûna wê ya zindiyî re diafirênê re wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê, werênê ser ziman ku wê di wan (heywanan) de wê, ya li lê dihê ku wê uzwên (organên) wan ku ew di ahengekê de wê, didina nîşandin wê bi wê re wê xwediyê rewşekê bin. Weke çawa ku wê zêdedayina xwûnê wê lêxistina dil wê zêdetir bikê û hwd. Ew wê, rewşa zindiyî wê weke rewşek avî a li hev û ji hev cihê valabûnê wê werênê ser ziman. Ew wê li ser wê re wê werênê ser ziman ku wê heywan jî wê ji jîyanê wê newina bêpar hiştin. Ew bi di xwe de wê bi wê germiya jîyanê re ew di xwe de hena re wê bikirpênê. Lê di wê temenê de wê descertes wê mijare têtikliyên uzwên laş ku ew wê di hev de wê werina hêst û hîskirin wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Li gorî wî çerçoveya zindibûn wê bi rêgeza jîyankirinê wê dikarê wê fahmbikê û ew jî wê di wê çerçoveyê de wê xwediyê heyinek ku ew bi wê dijîn bin. Wê çalakiyên wan jî wê di rengekê de wê di wê temenê de wê bi şibihin. Lê mirov wê, fêrsa fahmkirin û hîşê xwe de wê bi wê bikê û ew wê, di nava wê de wê, cihêkirinê wê bide çêkirin. Wê di wê nûqtayê de wê ya faktora wê fêrsê û hwd wê weke bi têngînek toza gîyanê re wê bi têtikliya wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê ku wê hebê. Li vir wê weke aliyekê wê yê giring wê ew bê ku wê descertes wê gîyanê wê weke tozekê di xwe de bi cewher û ew cewher wê fêrsa hiş û hwd wê di wê de wê hebê û wê bi wê re wê ku wê li wê bihizirê bê. Ev wê, di wê rengê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê li wê bihizirê bê. Ew gîyan û ankû toz wê bêcewher wê nebê. Wê dema ku ew nebê wê demê wê tenê wê yên ku ew xwediyê wê na wê bi kiryar û kirin û çalakiyên xwe yên bi aqilane wê karibin bidina dîyarkirin û ew wê bikin di rewşekê de bin.

Wê dema ku wê rewşa gîyanê wê şîrovebikê wê bi çerçoveyek fizîkî re wê weke çawa wê mirov wê dijî bi bêhnstandinê, serifandinê, pergale gerinê a xwûnê, û weke wan bi gelek pêvajoyên din ên fizîkî re wê di rengekê de wê hilde li dest. Ev alî wê weke aliyên ku ew di çerçoveya wê rewşa mekanîkî a bedenî de wê weke yên hev tememkiirnê bin. Ew

wê li ser wê çerçoveyê re wê ew wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê bi awayekê duali wê ew wê hilde li dest. Yek wê ji aliyê wê fêrsa fizîkî a bi hiş û zanîne ku ew bi wê dihê pêkhanîn û ya din jî wê bi aliyên weke fizîkî û wan beşên laş û hwd re ku wê ew wê, di wê çerçoveya bedenî û hwd de wê xwediye rewşek tememkirinê a bi hev re bê.

Di wê çerçoveyê de wê di wê çerçoveyê de wê dema ku ew wê rewşa zinditiyê wê hilde li dest wê di dîmenekê de wê bi wê re wê dervî rewşa zêhnî wê di rengekê fizîkî de wê bi wê re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di nava bedenê de wê rewşên ku ew wê bi wê re wê hebin wê li ser du çerçoveyan re wê karibê wê bi fêrsa bandûr û bertekê re wê fahmbikê. Yek wê bi ya fizîkî bê û ya din jî wê bi ya nefizîkî bê. BI ya fizîkî wê di wê temenê de wê, bi rewşên weke ku wê dema ku wê, avkên jîyanî ku wê li tevli hev bibin wê bi wê re wê çawa wê bandûra wan li hev wê bibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Aliyê din jî wê bi wê rewşê de wê bi ya weke ya zêhnî ku wê, dema ku mirov wê tiştekê wê, dihizirê wê çawa wê bi wê re wê, bi têgîna sedem û encamê û hwd re wê bikê.

Di wê rewşê de wê aliyekê din wê dervî ya têkiliya bedenî a fizîkî û ya nefizîkî û ankû zêhnî wê bi rewşa dualiteya zêhn û bedenê ku wê di rewşekê de wê çawa wê xwediye têkiliyek weke ya ji zêhnê li bedenê bi bertek û bandûrên wê re û ankû vajî wê ji bedenê li zêhnê wê bi encam û rewşên wê yên ku ew bi wê re wê xwe bide dîyarkirin bê. Wê dema ku em di rewşek fizîkî de wê didin dîyarkirin ku emê tiştekê bi kirinê û ankû pîretikî bikin wê di wê rewşê de wê çî encama wê bi wê re wê di rengekê de wê bi me re wê hebê. Ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê çawa wê bi bandûrê wê weke reaksiyon û ankû bertekên wê ku wê ketina nava tevgerê a di laş de wê bibê. Wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê têkiliya nava hev de wê bi awayekê pirralî wê di wê çerçoveyê de wê weke xwediye çerçoveyna ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtayê de wê di nava bedenekê mirî û bedenekê nemirî wê de wê, ew reaksiyonên wê yên ku ew wê bibin wê di wê temenê de wê kkaribê wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, di demên kevnera û serdema navîn de wê bi têgîhên weke 'dema ku ew ji bedenê gîyan derket

re wê dawî li jîyanê wê were re wê bê hanîn li ser ziman.´ Lê Descertes wê, nexwezê ku ew wê di wê temenê de wê, fahmbikê. Ew çendî ku wê bixwezê ku ew bi şîrove û hwd ew encam û azmûnên di gotinên bi wê rengê de wê fahmbikê û hwd re ew li ser wê disekinê jî lê wê di rengekê din de wê di dewama wê de wê, bi têgnek weke ya fizîkî-jîyanê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê rengê de wê mijare rewşa jîyanê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Ew wê, li wê dihizirê ku em bedenekê mirî û yek nemirî wê dema ku em bi mekanîkî wê fahmbikin wê çawa wê karibê wê fahmbikê. Wê dikarê wê bi şibênê makîneyek ku ew kardikê û dûrûst kardikê bi aliyê wê yê dijî ve wê werênê ser ziman û ankû ya weke makinaya xirabiyê û karnakê wê weke bi aliyê wê yê mirî re wê werênê ser ziman. Ew wê di wê nûqtayê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Di vê rewşê û dewama wê de wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê li wê û wê werênê ser ziman ku wê mijare hebûna fizîkî wê çawa wê têkiliyek epistemîkî a fizîkî wê bi bedenê re wê hebê wê dixwezê wê fahmbikê. Ew nexwezê ku wê di çerçoveya şîroveyên klasik ên weke ya bi gîyanê û ji bedenê derketina wê ku wê bi wê dawî li jîyanê wê werênê li wê bihizirê. Ji xwe ew, şîrove wê zêde wê weke ku wê li wê zêde bi temen-bawerî jî newin. Wê ne weke şîroveyna cidî jî bin.

Ber vê yekê ew wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mejiyê descertes de wê, di rengekê de wê weke mankîneyek xirabû û ne xirabûyî ku wê bi rewşa bedenê dijî û bedenê mirî re ku ew li wê bihizirê wê têgnek wê hebê. **Lê ev têgîn wê ji aliyekê din ve jî wê hin bi hin wê weke şîroveyek ku ew wê têr nabîne û ew wê çawa wê di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de wê bigihêjê şîroveyek ku ew wê bi wê re wê jîyanê wê dervî şîroveyên serxwezayî ên weke bi gîyanê û hwd re wê fahmbikê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê, di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.**

Di wê rewşê de em, dikarin wê bi rehetî wê bibjin wê ne şîroveyên descertes ên li ser gotina xwûdê wê armanca wê ew bê ku ew bigihêjê fahmkirinek bi têngîna xwûdê ku ew wê bi wê re wê fahmbikê bê û ne jî şîroveyên wî yên bi gîyanê wê armanca wan ew bê ku ew bigihêjê şîroveyek weke ya bi gîyanê ku ew wê bi wê re wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Lê felsefeya wî di nava şîroveyên bi wê rengê de jî hatiya tafisandin, û bêbêhn hiştin û bi wê ji rastiya wê dûr hatiya gihandin li rengekê şîrove û fahmkirinê.

Lê ew qalikê afirî ku ew wê bi hezar salan di wê de wê şîrove û azmûnkirin wê were pêşxistin wê dixwezê di wan de wê fahmbikê. Heka di wan şîroveyan de wê têngînek rastin a ku mirov wê bi wê re wê bigihêjê bersivê li jîyanê wê dixwezê ku ew wê fahmbikê. Wê dema ku ew wê, jî wê bêhêvî bikê jî wê êdî wê, di rengekê de wê bixwezê ku ew bigihêjê bi təkiliya nava zêhn û bedenê. Wê dualiteya wî ya ku em di wê temenê de wê, bi şîroveyîn wî di wê temenê de wê kifşdikin wê di rengekê de wê ji ya ku ew bi wê rengê klasik ku ew dixwezê wê fahmbikê wê cihê bê. Ew wê, di wê temenê de wê, weke ku ew dixwezê bigihêjê wê bersiva jîyan çî ya di wê têngîna xwe de. Wê təkiliya nava jîyan û bedenê, û ankû bi wê re wê wateya təkiliya zêhn û bedenê wê çî bê wê dixwezê wê bi wê re wê fahmbikê. Wê təkiliya zêhn û bedenê wê, di wê rewşê de wê, di dîmen û cewherê wê fahmkirina wî de wê gotina wî ya toz û cewherê wê, ku ew bi dîmenekê wê piştî wê bi gotina 'gîyanê û aqil' ku wê weke kirdeya di gîyanê de wê, werênê ser ziman re wê, di dewama wê de wê, bixwezê ku ew wê fahmbikê.

Ev şîroveyên wî yên bi təkiliya zêhn û fizîkê wê ji şîroveyên zêhnekê klasik zêdetirî wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de wê bi têngînek zêhnî a ku ew wê weke fahma di derbarê jîyanê û wê bo jîyane heyî a di bedenê de wê wateya wê çî bê wê, dixwezê bi anatomiya wê ya fahmkirinê re wê lê têbigihê û wê fahmbikê. Di wê çerçoveyê de wê navaroka gotina zêhnê wê bi hinek aliyên wê yên ku ew wê, di wê çerçoveyê de wê bi têngîna fizîkê re wê, li ser hebûna jîyane di fizîkê de ku ew dibê û fizîk û ankû beden wê bi wê re wê bijî wê bi wê re wê fahmbikê û ew wê dixwezê ku ew wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, bende nava bedenê û wê rewşa jîyanê wê bo fahmkirina wê, pêşî dervî jîyanê wê naqşaya wê rewşa jîyanî ku ew wê di fizîkê de wê, bi jîyankirinê wê hebê û ku ew wê di jîyanê de wê bi mirê wê beden wê bimirê wê dixwezê ku ew wê fahmbikê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê. Hinekê jî wê di gotina zêhnê

de lêgerinên wî ên bi hewldana salixkirinê wê yekser wê bi wê têtîna û gotina çerçoveya jîyanê a di bedenê de bê. Wê ev wê bi xwezayê wê dîmenekê fahmkirinê a li ser rengên fahmkirinê ên zêhnî ên berê û di wê demê de ku wê bi felsefeyê û hwd re wê werina pêşxistin wê dervî wan wê weke xwediyê regekê fahmkirinê bê. Weke ku ew descertes wê dixwezê wê fahmbikê. Lê wê çî di wir de wê fahmbikê wê, salixkirina wê, hinekê jî wê, di serê wî de wê weke ku wê bi pirs bê. Di wê rengê de wê, ew wê, dizanê ku ew wê zêhn wê çerçoveyek fahmkirinê a bi hebûna jîyanê û anatomiya wê ya jîyanî a di bedenê de wê nedê. Lê ew wê, dihizirê ku ew wê, bi wê re wê, bi zêhnê û rewşên weke yên bi wê di nava têtîliya bedenê û wê de wê çawa wê bi bertek û encamê û ankû bi bertek û bandûrê û hwd re wê bibê wê dixwezaê ku ew wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê dema ku em mijare lê têtîhiştinê a bi gotinên weke bedenê-zêhnê, xwûdê û gîyanê ku ew dihên ser ziman de li wan dînerin de wê, di wê çerçoveyê de wê, di dîmenekê ji ya ku ew wê di wê temenê de wê bi wê were ser ziman wê cihêtirî wê bê dîtin ku ew wê bi wê re wê were fahmkirin. Ev wê, di serî de wê di mijare lê têtîhiştina felsefeya demê de wê weke aliyekê wê yê din wê xwe bide dîyarkirin.

Encamên ku wê bi felsefeya descertes a di demên piştî ronansên ên ronakbiriye de ku wê bi wê re wê werina lê hizirkirin de wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê bibê ku wê, ji çerçoveya zêhnî a bi van gotinan ku ew hatiya afirandin ew mejiyê mirov were derxistin bê.

Li aliyê din jî wê bi wê re wê çawa wê, di dewama wê de wê bê gihîştin li fahmkirinek weke bi têtîgînî a ku wê bi wê re wê bi salixkirina li ser esasê ya heyî ku ew bi fîzîkî û ne bi fîzîkê ku ew heya re wê li wê bihizirê bê.

Di wê rewşê de wê, descertes wê bi hewldanên xwe yên şîrovekiriina di nava têtîliya cewherê û tevgerê û ankû encamên wê yên bi wê re de wê bixwezê ku ew wê li wê bigihijê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê fahmbikê bê.

Di wê rengê de wê kombinyonek din jî ku wê di wê nûqtayê de wê weke ku wê descertes wê bixwezê ku ew li wê bihizirê wê di dewama hizirkirinên wî yên li ser cewherê û tevgerê de wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin. Ew jî wê, di wê nûqtayê de wê, bi têtîgîna 'cewher û tevgerê' û di dewama wê de wê bi têtîgîna 'toz û tîne' re wê di regekê din de jî wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ev mijare bi têtîgîna toz û tîne wê di

rengê ku wê piştî demên ronakbiriye ku wê filosofên weke hegel û hwd wê idealizebikin li ser temenekê îdeayî wê weke aliyekê ku wê hê jî wê weke li bendê fahmkirinê wê bimênê wê di rewşa xwe de wê bisekinê bê.

Di rengê ku wê descertes wê li wê bihizirê wê, di wê nûqtayê de wê, di toza wê tînê de wî têtînek ideayî a teqez li şûna wî xwest ku ew têtînek jîyanî ku ew bi wê çawa heya wê bi wê re wê fahmbikê ew li ser wê sekinê. Di wê rengê de wî mijare felsefeyê wî di renekê de wî xwest ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê, di dîmenê zêhn û bedenê de ku wê bi têtînek newrolojikî wî dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin jî wê hinekê wê li ser wê çerçoveyê re wê çawa wê, têtîliyê şenber wê bi wê re wê li wê bihizirê di çerçoveya hebûn û nebûna jîyankirinê û ankû hebûna jîyanekê di bedenekê de û ankû nebûna jîyane di bedenekê de ku wê çawa wê weke mirî bê. Ev wê, weke aliyekê wê ye ku ew wê di wê çerçoveyê de wê, li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di felsefeya descertes de wê, di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, ew wê di serî de wê were dîtin ku wî xwest ku ew derkeve dervî dîmenê fahmkirinê ê klasik û ew di wê temenê de wê bi temenekê şenber wê ya ku ew heya wê, di serî de wê, bi gihênê li têtîhiştinekê. Şîroveyên ku wê li ser têtîna rasyonalismê re wê bi wî û felsefeya wî û rengê hizirkirina wî re wê were kirin weke di dîmenekê ku 'wî, aqil ji bûyinê ve dît' jî wê, di wê rengê de wê, ne zêde têtînen weke vegotinbar bin ji bo fahmkirin û felsefeya wî. Wê dema ku em li ser wê dîmenê ku ew bi wê dihizirê û wê têtîliya wê tozê û cewherê wê bi jîyanê re wê li wê dihizirê wê ev bi rehetî weke aliyekê wê ye din xwe bide dîyarkirin. Weki din jî ev rengê ku wî hanî ser ziman wê weke gotinên klasik û klîşe ên felsefeya serdema navîn bin û wê, zêde wê di wê rewşa rasyonal de ku wê çendî weke ku ew di demên berî wê demê de wê di renekê û irrasyonal de wê bihatana ser ziman wê, bi wê rengê wê di fahmkirinê de wê bimênin. Yanî wê di renekê de wê felsefeya wê demê bi gotinên felsefeyê ên berî wê demê fahmkirina wê jî wê di wê rengê de wê weke ku wê bi rewşa hizirkirinê descertes de wê were dîtin wê di dîmenekê sergirtî a fahmkirina wî de wê bide hiştin wê bi xwe re wê bi encamekê wê di wê rengê de wê bide dîyarkirin.

Di zane min de descertes ew wê di dema xwe de wê di renekê de wê weke ku ew wê bibînê û wê kifşbikê. Bi gotinên berî xwe ên weke yên 'felsefeyê' ku wê werênê ser ziman wê, zêde fahmkirinekê ji rengê ku ew

bi wê hatina salixkirin ku ew derbas bibê û bide wê nedê mirov. Ev jî wê, di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê di fahmkirin û wateyê û her wusa rengê lê têgihîştinê de wê weke aliyekê bi sînorgirtinê û ankû di sînorekê de girtinê re wê, xwe di rengê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Li vir wê. dema ku wê, li rengê hizirkirina wî ya li ser rêgeza tevgerê ku wê aliyekê wê bi jîyanbûnê û tevgerîya wê re wê bibê û aliyê din wê bi weke bi cewherê û hwd re wê girêdayî bê ku ew li wê dihizirê wê, di wê rewşê de wê di hewldana salixkirina wî de wê ev wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku wê bènê ser ziman ku wê 'gîyane me wê ne bi dirêjeyiyekê weke tozekê wê, di bedenê de wê çawa wê di hundurê de û ankû bi wê re di di nava hev de wê bijî wê, bi wê hewldana wê ya fahmkirinê re wê di rengê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Li ser wê nûqtayê de wê, pirsên weke lêpirsîna li ser wê temenê ku wê çawa wê têtikî bi bedenê me re wê bibê re wê bi wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê dema ku ew wê li wê bihizirê wê weke nûqtayek ku ew zêde dixwezê wê fahmbikê û her ku ew wê dikê hinekê fahmdikê wê dîsa wê weke nûqtayek sergirtî wê bimênê wê, 'nûqtaya toza levnakê' bê. Li ser wê re wê dema ku wê, hewlbide wê têtikîya zêhn û bedenê wê bi wê re wê werênê ser ziman wê bi wê re wê, bikeve nava hewldana wê lêpirsîna wê de. Di wê nûqtayê de wê di mijare têtikîna zêhn û bedenê de wê ew wê çawa wê werina ba hev û wê karibin hev fahmbikin û wê çawa wê beden wê bi wê bikeve nava tevgerê û wê bi wê re wê bijî wê, di wê rengê de wê, weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqtayê de wê, ev têtikî wê hertimî wê weke têtikîyek ku wê mirov di hizirkirina xwe de wê bi dilper bikê wê bimênê. Lê her ku ew dihê ser ziman jî wê hertimî wê weke nûqtayek ku ew ji wê dikarê were fahmkiriin wê li hemberfî fêrsa me ya fahmkirinê wê xwe ragirê û wê bide dîyarkirin.

Di mijare têtikîna bi bandûrê a di nava beden û zêhnê de wê, di wê rengê de wê têtikîyek pîrralî a di hev re derbas dibê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê, bide dîyarkirin. Di serdema navîn de ev têtikîya nava zêhn û bedenê a bêhempa ku wê mirov wê weke li xwe hayiran bihêlê wê, di wê temenê de wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê di nava rewşa bedenê û zêhnê de wê weke du rewşên levnakin jî ku wê bibin lê ew herdu

nûqtayên bi wê rengê ên weke levnekin jî wê çawa wê di hebûnekê de wê jîyanê wê biafirênê ku ew nikaribê bê beden û ew beden nikaribê bê zêhn bibê. Yan jî wê weke cewher û toz ku ew di wê temenê de bin lê ku wê ne bêî hev jî wê xwediyê rewşek jîyanî bin. Lê hertimî wê beremberî hev wê li hev di nava têtikiliyek bandûrî (interactionism) de jî bin. Wê têtikiliya weke ya dualiteya hev herênakin ku wê weke descertes wê werênê ser ziman de jî wê ne hesan bê ku mirov wê bibêjê ku wê 'zêhn wê bibêjê û wê beden wê bikê. Lê ew kirin wê çi bê? Wê ne tenê wê weke kirinek dervî ya ku ew bi fermanî ku wê bê kirin bi pîretikî bê. Wekî din wê herkirin wê, ji aliyekê din ve jî wê kirpendinekê wê di rengekê de weke ku wê bi xwe re wê bingihê wê rewşa zêhnê û bûyina wê jî wê bi xwe re wê biafirênê. Wî di wê rengê de wê, zêhn û beden wê di dîmenê de wê weke li rewşa ku ew li xûyê hev herin de wê weke ku wê bi hev re wê di ahengekê de wê ew wê kirinê wê bi hev re û û ankû wê ji hev re wê bikin. Lê li ser wê re wê, weke 'du tozên levnakin' ku ew wê li wê bihizirê de jî wê, di wê çerçoveyê de wê, weke nûqtayek ku wê her rewşê wê bi xwe re wê, bi pîrsekê cihê ji wê ahenge ku ew bi wê were tefkirkirin wê bide dîyarkirin. jî wê bibê bê.

Li vir ku em di dewama wê de em dîsa werina ser mijare gîyanê û bedenê. Di wê dualiteyê de descertes wê cihêkirina ji hev a bi gîyanê bedenê ew wê, di kirdeya wê de wê, têtînek bedenî û gîyanî ku wê bi kirdeya zêhn û bedenê mirov wê karibê wê bixwênê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Li vir wê, di wê rewşê de wê, weke ku me li jor hanî ser ziman wê, armanc wê di serî de wê ne ew bê ku ew bigihijê têtînek gîyanê. Ji xwe wê, têtîna gîyanê ku wê ji nava gotinên wî were kifşkirin wê, ne bi rengê ku ew dihênê ser ziman wê bê ser ziman. Bi rengê weke ku ew ji xwe di temenek klasik û surrealist de wê hebê wê bê hanîn li ser ziman. Ev jî wê ne rastîya wê ya ku wê descertes wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman bê.

Gotina gîyanê bixwe jî wê di xwe de wê, bi têtînek surrealist wê bibê û wê, bi kijan aliyê ku mirov wê hilde li dest wê, di wê rengê de wê xwediyê çerçoveyêk fahmkirinê bê. Di wê nûqtayê de wê, dema ku descertes wê şîrovedikê ew dixwezê ku ew ji wê xilas bibê.

Ber ku ew wê, kirpendina di nava têtikiliya gîyanê û bedenê de ku wê 'beden bi gîyanê wê karibê bijî' ku wê ji demên berê ve wê hebê wê, ya ku wê, alaqa ya fahmkirina descertes wê di çerçoveya hizirkirina wî de wê bikişênê li ser xwe bê.

Weki din ew wê, di wê temenê de wê, çawa wê jîyankiirn wê di bedenê de wê hebê û wê, çerçoveya wê, dixwezê wê di dewama wê de wê fahmbikê. Lê ew nexwezê ku ew bi şîroveyên surrealist ên weke gîyan ji bedenê derket û êdî dawî li jîyane bedenê hat jî wê werênê ser ziman.

Li vir wê, rewşa ku ew di kirdeya gîyanê de ew bi wê dihizirê wê weke 'ezîftîyek-cogito' yek ku ew dihizirê bê. Ev wê weke hebûnekê wê çawa wê təkiliyek wê bi jîyane me ya di bedenê de wê hebê wê li ser wê nûqtayê wê bi wê re wê bisekinê û wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Bi gotinek din ew hebûnek bi teqez weke ku ew dihizirê wê, di wê çerçoveyê de ku ew heya û wê, ew heyîn wê weke li jîyanê hûnayî bê û ankû jîyane bedenê wê weke bi wê hebê û li wê hûnayî bê. Ew wê di wê temenê de wê dihênê ser ziman ku ew, digihijê wê tégînê ku wê çerçoveya bingihîn a mirov wê ne bi cismî lê wê weke bi tînî bê. Lê wê tégîna tînî ku ew wê kifşdikê wê nikaribê wê weke ya hegel û hwd wê, kifşbikê. Ew təkiliya wê bi jîyane di bedenê de ku ew heya wê, dixwezê ku ew wê dênê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di mijare gîyanê û surrealisma wê ya ku wê, piştî demên ronensansê jî wê serwer bibê wê, bi ne fahmkirina wê rewşa descertes re wê dikarê wê fahmbikê. Lê em wê jî bibêjin ku wê tégîna gîyanî wê ji wê rewşê wê dernekeve. Wê, di rewşa xwe de wê nebê xwediyê rewşek ne surrealist.

Ew destpêkê wê weke bi tégîna cogito re wê, li wê dihizirê ku ew wê hebê û ew wê hebûna dihizirê ku ew wê çawa wê bi wê re wê were fahmkirin ew bi wê re li wê dihizirê. Hebûna dihizirê wê, di wê rewşê de wê weke xwediyê rewşek bi fizîkî û ankû bi temenekê fizîkî li ser wê cogito ya dihizirê re wê, weke ku mirov wê pêwîst bê bi wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, weke tégînê wê salixkirina wê tînê wê, di xabate xwe ya bi navê 'motasyonan' de wê bi tégîna weke 'xwe bixwe di bedenê de wê weke di keştiyekê weke klavûzekê cih negirtiya' wê werênê ser ziman. Li gorî wî, 'wê dema ku wê ji wê aliyê ve wê weke bi bandûr dibê ji êşê û di bedenê de birçîbûn û tîbûnê ku ev beden fêrî min bikê wê demê wê, di van hemûyan de wê weke rastiyeke ku em ez ji wê gûmanê nekim wê hebê' re wê werênê ser ziman. 'Xweza wê bi rêya êşê, birçîbûn û tîbûnê wê, bi rêya wan sehan wê fêrî min bikê. 'Wê weke di bedenê min de wê weke klavuzek ku wê di wê keştiyê de wê hebê, û bi wê re di awayekê jidahi hev girtî ku ew bi wê re heya û di hev re derbas dibê' re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê weke di heviyek tami de wê bibînê. Ev hev girtina bi bedenê wê di wê temenê de wê, bi girêdanên wê yên aliyên din re wê ew wê hebê. Minaq wê dema

ku ew tenê bi girêdana wê cogito´ya dihizirê ve ku ew, tenê girêdayî ba wê demê wê, di rewşa hizirkirinê de wê bi sînor ba. Wê demê wê rewşa êşkişandinê wê demê diviyaba ku bedenê min ew bi min nedaba dîyakin, jibilil hizirkirinekê bi wê ku ew weke bi min bide bibîrkiirn. Lê di wê rewşê de wê fêrkirina bi êşê wê, bi wê rewşa bi hebûna dihizirê a cogito´ re bi tenê bi sînor re wê nikaribê wê fahmbikê.

Wê dema ku ew bûba wê demê ew hebûna min a ku ew dihizirê ew bi wê bûba. Wê demê êş nekişandiba û ankû hîsnekiriba. Wê demê ku ew wê bikê wê di wê rewşê de wê weke ku wê, rewşek wê ya din ku mirov wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê wê di wê rewşê de wê weke ku wê bi wê re wê weke hebê. Ev wê ne tenê wê weke rewşek ku em bi rengê derkkirinek rewîstî û hwd re wê karibê wê fahmbikê bê. Weke rewşek wê dema ku ez di wê keştiyê de ku ew dema ku ew li deverekê wê xirabiyek bibê ez wê dibînim û derdikim re wê, di renekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Wê dema ku wê descertes wê bixwezê ku ew di dewama wê de wê bibêjê ku ´wê, bi çendî ku wê pêde wê herê wê were dîtin ku wê gîyan wê li tevli bedenê bibê´ re ku wê werênê ser ziman wê di dewama wê de wê weke nûqteyek ku ew hê pêwîstî bi wê dibînin ku ew were fahmkirin bê. Di dewama wê de wê weke ku wê li ser temenekê şenber-emprikî ku wê, weke wê tîkiliyek bi bandûrlevkirinê a di hev re derbas dibê wê bi wê re wê di wê temenê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku ew wê li ser wê tîgîna bandûrê re wê bibêjê ku wê beden ji gîyanê wê bi bandûr bibê û gîyan jî wê ji bedenê wê bi bandûr bibê wê di wê çerçoveyê de wê ew di hev re derbasbûna ku ew wê bi wê re wê qast bikê wê di wê rengê de wê bixwezê ku ew wê bi kirpênê.

Di wê rewşê de wê li gorî wî ew wê dîsa wê di yekitiyekê û hevgirtinekê de wê weke ku wê bi hev re wê hebin. Lê tevî wê jî wê di renekê de wê weke ku me li jor wê hanî ser ziman wê weke ´du tozên levna kin´ de ku wê li wê bihizirê wê hebûna wan wê, xwe ji hev wê cihê jî wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Nîşanaka wê cihê bûnê wê bedenê ku ew di wê de jîyan heya û dijî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê weke di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin.

Lê ew nûqteya bandûr lêkirinê wê weke nûqteyek ku ew li kû û çawa ew dibê wê, di wê çerçoveyê de wê li ser tîkiliya fîzîkî a di bedenê de wê

dixwezê ku ew bi wê çerçoveyê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê nûqteyê de wê mijare têkiliya bedenê dijî û wê rewşa tînî a weke bi wê toza gîyanî re ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê nûqteyê de wê, li gorî wî rengê şîroveya descertes wê gîyan ew toza wê ku ew bi çerçoveya kirdeya jîyane di bedenê de ew hebê re wê demê wê ji tênginek weke bi kirpendinek bi hizrî û ankû hîsî wê ji wê zêdetirî wê, çerçoveyek wê ya fahmkirinê ku ew beden wê bi xwe û çerçoveya xwe û wê bû tûra xwe ya di hundurê xwe de ku ew wê bi wê re wê hebê re wê li wê bigihêjê û wê bi wê re wê fahmbikê bê. Wê demê wê hinek levkirinên di bedenê de ku wê li ser wê re wê bi tûrên têkiliyên bedenî û hwd re ku wê bi wê re wê hebin wê pêwîst bê ku ew wê fahmbikê û wê li wê bihizirê wê weke ku wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê hebûna gîyanê ku ew wê çendî ku wê weke tevli bedenê wê weke bûbê jî li gorî descertes wê xwediyê hevgirtinek ku ew nikaribê ji hev were beşkirin wê bi wê re wê hebê. Wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê pêwîst bê ku ew karibê wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê ew wê hevgirtina tozê-gîyanê ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, di dewama wê de wê, weke di uzwek navendî û ankû 'organek navendî weke meji wê di wê de wê ji yên din wê zêdetirî wê wekebi erkbar bê û wê xwediyê rewşek dîyar ku ew wê bi wê çerçoveya wê ya hevgirtî re wê karibê wê fahmbikê bê. Li gorî wî ew wê ne di giştîya meji de lê wê, li dora wê ku wê weke bi navê 'pinea glans' ku wê were bi navkirin ku ew geleki piçûk û bi hijmarî yek a weke wê, di bezekê-pêçekê de wê ew wê, gîyan wê bi wê erka xwe ya li ser bedenê wê weke ku wê werênê li cih. Ew pêçek li navika meji wê bicih bikê û wê weke yek bê û wê di dewama wê de wê weke beşnabê û ji wir li bedenê têkiliya wê bi derfetî dibê. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê li ser çerçoveyek fîzîkî û bedenî re wê bixwezê ku ew wê bi wê rengê wê rewşa gîyanê û têkiliya wê ya bi jîyanê a bi bedenê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Li gorî descertes û têngîna wî ew pêçeka li dora meji wê girîng bê. Wê, ya ku wê ji gîyanê wê weke li wê pêçekê wê were ragihandin ew wê, rewşên ku wê temenê zindibûnê wê di bedenê de wê biafirênin û ankû wê bikina tevgerê. Li gorî wê, ya ku wê bê ragihandin li wê pêçekê wê ew wê, li uzwên laş û beşên wê were ragihandin. Wê di dewama wê de wê, ev pêvajoya ragihandinê a li wê pêçekê wê duali bê. Li gorî wê, biqasî û

weke ku wê ji wê pêçekê wê li bedenê û beşên wê û uzwan wê were ragihandin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, piştî ku ew beşên bedenê, uzwanê de verên laş jî ku ew ketina tevgerê wê, ragihandinên bi şûn ve ên li wê pêçekê wê bikin û ew jî wê bi wê re wê di rengekê de wê ew wê bikê ku ew wê çawa wê, bêdenê wê bikê tevgerê. Wê ankû wê çawa wê beden ew ketiya tevgerê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê tevbigerihe.

Ya ku wê ji beş û uzwanê laş wê li wê werina ragihandin wê weke ku ew wê li wê rewşa gîyanî a ku ew bi wê cewherê wê jîyankirinê wê bi wê re wê biafirênê ku ew wê bê ragihandin wê bi wê re wê li gorî wê bibê.

Wê di wê rewşê de wê, ew ragihandin wê bi wê re wê, têkiliya nava bedenê û wê re wê, çerçoveya wê zindibûnê wê weke ku wê biafirênê. Li gorî wê, bandûrbûn wê bi wê re wê di zikhev de wê beremberê hev ku wê bibê wê bibê. Ew wê, di wê rewşê de wê bi wê rewşa wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Ew bandûrbûna beremberê hev wê, di wê rewşê de wê rewşa têkiliya nava bedenê û ya ji wê pêçek û ankû bezê li dora meji re wê, bi têkiliya wê re wê, di anegekê de wê, bi hev re wê bibê. Ji hev û li hev wê barkirinên ku wê weke bi rêya sînoran û ankû tûra newrolojikî ku wê bibê wê di wê temenê û çerçoveyê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bibê.

Di wê nûqtayê de wê, ew wê, di wê rengê de wê, di rengekê de wê, rewşa ji du aliyên ku wê bi hev re wê bibê wê çawa wê di rewşek bûjenî de wê karibê ew were fahmkirin wê li ser wê bisekinê û wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Wekî din wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare bandûrê wê di wê çerçoveyê de wê aliyê yê bedenî ku wê bi wê karibê were fahmkirin wê bibê. Lê aliyê din wê weke aliyekê wê yê ku ew heya û ne weke rewşek bûjenî û hwd re ku wê di dîmenekê de bê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare wê çerçoveya ku ew wê weke gîyanê wê pênasê dikê wê weke têkiliyek bûjenî lê ku ew wê, di wê temenê de wê çawa wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê wê li ser wê bisekinê. Li gorî wî, ew wê, rewşek teybet bê. Di wê rewşê de wê rewşên weke yê salixkirî ku me li jor wê di meji û ankû zêhnê de wê hanî ser ziman weke hizra bûyi û dîyar re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ew hizra ku ew

bûyî wê, di wê temenê de wê, bo descertes wê rewşek di xwe de a ne bûjenî lê şenber wê, di wê çerçoveyê de wê, di dîmenekê bûjenî de wê, şîrovebikê. Di asta dawî de wê jî dikarê wê di dîmenekê wusa de wê bi wê rengê wê fahmbikê. Di mijare girtinên bi xêvî û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de wê bi hizra xwe re wê werênê ser ziman. Di mijare têngîna xêvê de wê di dîmenekê emprikî, çavdêrvan û bûjenî de wê, bi şenberî wê xwediyê renekê fahmkirinê û nerînekê bê.

Di wê rengê de wê di mijare çavkaniya wê hebûnê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê ya ku ew dihê lêbarkirin weke bi rêa sîniran û hwd wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê nûqteyê de wê karibê wê bi kirpênê bê. Di wê nûqteyê de wê têngîna weke ya bi gîuyanê a ne bûjenî û bedenê bûjenî wê çawa wê têtikiliyek wê di nava wê de wê bi wê re wê bibê wê weke aliyekê wê ku ew wê di wê nûqteyê de wê bi zêdeyî wê li ser wê serê xwe wê bi wê re wê weke ku wê biwastênê. Di wê nûqteyê de wê, du rewşên weke 'vaji hev' ku wê di wê dîmenê de wê xwe bidîna dîyarkirin û wê weke ku me li jor wê bi wê re wê hanî ser ziman ku wê çawa wê weke 'du tozên levna kin' ku me hanîna ser ziman de wê çawa wê têtikiliyê bi hev re wê biafirênin wê weke aliyekê ku ew li wê bihizirê bê.

Weke aliyekê wê yê ku em karibin bi wê re wê empatiya fahmkirinê wê bi wê re wê dênin wê di wê nûqteyê de wê bi têngîna têtikiliya ji bedenê ji wê bezê li dora meji û ji wê bezê li bedenê wê dema ku ew ragihandin li hev dibê wê, di wê de wê pêvajoyek bûhûrînê wê biafirê. Di wê demê de wê, ew têtikiliya bûhûrînê wê di xwe de wê weke ku wê hinek pêvajoyên li gorî wê di xwe de gûharînê û hwd jî wê biafirînê. Mînaq wê têtikiliyek û ankû ragihandinek ji bedenê li wê bû wê, ew wê heta ku wê bigihêjê li wê di wê rengê de wê weke xwe wê di wê rengê de wê bide dîyarkirin. Bi heman rengê wê ji aliyê din ve jî wê wusa bê.

Nexwe em nikaribin wê têtikiliya ragihandinê ku wê tenê wê ji aliyekê ve wê were dîyarkirin wê karibê wê di renekê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, di mijare têtikiliya hev de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê bê.

Di wê nûqteyê de wê bandûrbûna beremberê hev wê di nava wê rewşê de wê weke rewşek teybet wê di wê rewşê de wê, di awayekê ku wê temenê wê çêkirina wê ahengê wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê

bi wê re wê biafirênê wê weke ku wê weyneke wê di wê reng û awayê de wê bi wê re wê biafirênê. Nexwe wê, rewşa bedenê ku ew weke xwe bi zindî û vejîni bimênê û ankû wê têtikiliya meji a bi wê re ku ew dibê û weke wê di nava wê têtikiliya jîyanê a bi wê re wê hebê re wê nikaribê wê fahmbikê bê.

Di wê rewşê de wê, ji wê ragihandina bezê li dora meji wê ne tenê wê weke rewşek ragihandinê wê bi tenê wê bibê. Wê di wê de wê, bi awayekê de wê rewşa bedenê wê bi hemû aliyên wê re wê bi anatomikî wê weke ku wê hişmendiya ku ew di wê de berhev dibê de wê weke bi awayekê fahmkirinê, şiyar û bi hişyarî û hwd re wê, di wê hişmendîya wê de wê di reng û awayekê de wê weke ku wê hebê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê kiu mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê rengê û awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di pergalek wê têtikiliya wê bezê li dora meji û têtikiliya wê ya bi bedenê re wê di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê giring ê wê çerçoveya fahmkirinê wê di wê rengê de wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, ev pêvajoyê wê, weke çerçoveyek pergalî a pirr zêde minimalî ku wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê hebê û wê bi hev re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev wê, di serî de wê di pergale wê ya minimal de wê, di xwe de wê gelek aliyên hûrûkûr û bi hûrgilî ku mirov bi pirrali di çerçoveya wê têtikiliya bandûrbûnê û têtikiliyê de wê bi hev re wê fahmbikê wê bi wê re wê hebê.

Di wê rewşê de wê mijare têtikiliya bi tozê a minimalî ku wê li wê bihizirê wê, di wê rengê de wê çawa wê xwediyê rengekê heyinê bê. Di wê têtikiliyê de wê weke ku wê, toz wê weke di dîmenekê menek minimal de wê bimênê û wê di wê de wê di xwe de wê weke xwediyê navendek girtinê û ragirtinê a ku ew bi wê re wê bibê weke hişekê fizikî û hwd re ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, bi wê re ku wê karibê wê fahmbikê bê. Di mijare têtikiliya tozê û bandûrê de wê, di wê rengê de wê bi wê re wê weke ku wê temenekê wê yê ku ew bi wê gûharîn çêdikin wê di wê rengê de wê bibê. Wê gûharîn wê bi du awayan wê weke ku wê bibê. Yek wê ji aliyekê ve wê weke bi têtikiliya rengê ku ew dihê ku ew wê weke wê ew bê dîtin û bi hişkirinê bê. Ku ew bû wê bi xwezayî wê ew wê weke wê êdî wê, bikeve pozisyona dîmenekê herkirî de û wê bi wê re wê ya weke navenda lê ragihandinê a bezê li dora meji wê bi wê rewşê de wê weke ku wê rewşa xwe ya li gorî wê rast bikê wê bikeve pozisyonê de.

Ev jî wê di wê temenê de wê, têkiliyek gûharîner a di zikhev de ku wê bi fenomenîkî wê di xwe de wê di renekê de wê, weke ku wê di dîmenekê de wê weke ku wê biafirênê bê. Aliyê din jî wê di wê rewşê de wê, ya weke wê hatî herê kirin re wê, di wê rengê de wê weke wê dîtinê û wê pejirendinê re wê, di wê navendê de wê, êdî wê weke wê dîtinê wê bikê. Wê demê wê, dema ku wê biriqinek di wê laşê de wê bibê wê weke çerçoveya ku ew di wê de hati naqşkirin wê nebê û wê li ser wê re wê, reaksiyon wê bide dîyarkirin. Di wê rewş wê sê aliyên ku wê weke rewşên giring ku ew werina fahmkirin wê xwe bidina dîyarkirin. Yek wê ji aliyê rewşa toz û ankû bezê li dora meji û çerçoveya wê ya weke ku ew wê bi wê were salixkirin bê. Ya duyem jî wê bi rewşa bedenê ku ew wê weke xwe wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin bê. Aliyê din ê sêyem jî wê rewşên weke yên xirabûyî, motasyonê û hwd ku wê bi wê re wê, ne li gorî wê ahengê bin ku ew wê, ew çerçoveya wê ahengê wê li wê û li ser wê re wê bertekê wê di wê çerçoveyê de ku wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Di mijare têtîna bedenê û gîyanê de wê dema ku em li ser têtîna descertes wê li wê dihizirin wê mijare gîyanê û ankû tozê wê di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di felsefeya descertes de wê, têtîna azadîyê û hwd jî wê weke têtînek ku mirov wê xwedîyê wê bê û wê berî ya 'cogito, ergo sum' ku wê were wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Heta ku wê bo rewşa zêhnî wê weke dahete pêşî ku ew wê weke pêwîst bê ku ew were fahmkirin wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman. Ew wê pêşî hatina wê di nava têtîna zêhnî de wê, ji aliyekê ve wê weke temenê têtîna lêpîrsînê jî wê bibînê û wê werênê ser ziman. Li gorî wî mirov ku ew bi azad tevbigirihê wê di wê temenê de wê, weke dahateka mirovî a ku mirov wê bi têtîna hizirkirinê û aqil re wê şîrovebikê wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê dema ku em têtîna descertes a li ser têtîna azadîya wîne ku ew dihênê ser ziman wê di wê rengê de bê ku mirov wê azadîya wîne wê bikarbênê û wê bi wê re wê weke efendiyê çalakîyên xwe bê re wê werênê ser ziman. Bi wê re wê, li ser temenekê başdîtin û ankû nebaş dîtin jî wê weke çerçoveyek û regna hizirkirinê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê bi kirpênê ew wê dihênê ser ziman.

Di xabate xwe ya bi navê 'li ser şêwayê axiftinê' de wê di wê rengê de wê hinek têgihna wê di rengekê de wê di çerçoveya mijarê de wê werênê ser ziman. Li gorî wê, pêwîsta ku mirov wê rastiya ku ew heya wê fahmbikê û wê di derbarê wê de bigihijê li hizra xwe. Di wê çerçoveyê de wê zankirinên mirov wê çî bin wan bi kirpendinên wan re wê fahmbikê û bi wê re karibê bigihêjê daraza rast û nerastîyê. Li ya rast bigeriha û wê bi wê re wê, di nava lêgerinek hizrî û mejiyî a bi fahmkiriinê de bê. Wê di wê çerçoveyê de wê hewldana fahmkirinê wê di xwe de wê xwe bixwe fahmkirinê jî wê weke aliyekê ku wê bi kirdeyî wê di xwe de wê bi kirpênê bê. Di jîyanê de wê ya ku ew wê bo te wê rast bê weke bi wê re mijulbûnekê ku ew kifşbikê wê rast kifşbikê.

Descertes wê di rengekê de wê, çerçoveyek rewîstî a felsefeyê wê bi rêya kirpendinên xwe yên bi mijarên ku ew li wan dihizirê re wê di rengekê de wê weke ku ew wê, bixwezê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di nava wê kirpendina xwe de wê fêrsa bi daraza cihêkirina baş û nebaşîyê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku ew wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, li ser temenê kifşkirina rastiyên xwe wê, di rengekê de wê, rengekê jîyanê wê ji xwe re wê li gorî wê hizirkirina xwe wê hilbijêrê û wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Ew wê li ser wê təkiliya bedenê û gîyanê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê təkiliya xweşî û nexweşîyê wê ji aliyekê ve wê bi bedenê me ve wê li gîyane me wê pêşkeve jî wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de ew wê dihênê ser ziman ku wê, mijare təkiliya gîyanê û bedenê wê bi ya ku wê beden wê di gîyanê de wê bi hêstî wê bi afirênê û wê bide dîyarkirin wê weke aliyekê ku ew wê wê temenê de wê bixwezê ku ew wê kifşbikê û wê wernê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, şenberîya hebûnê wê di temenê hizirkirina xwe de wê di ahengekê de wê bi hev re wê di wê temenê de wê girêbide dîyarkirin. Ew dervî bedenê wê gîyan wê bijî û ankû wê hebê wê, di wê rengê de wê nexwediyê hizrên bi wê rengê ên weke xûrefe û serrealist bê.

Di gelek şîroveyên ku wê li ser têngîna 'hêzîyên gîyanê (passions of the soul)' wê weke bandûra aristo û stoayina ku wê weke hebê wê di dîmenekê şîroveyên ku ew dihên kirin jî ku wê ji aliyekê fahmkirinê ve û xwandinê di levkirinekê hebê jî lê wê, şîroveya ku ew dikê di awayekê de weke di rengê ya wan û ankû weke di wê temenê de ku ew hatiya kirin wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Rasta ku aristo jî wê têngînek teorikî a tozî wê di têngîna gîyanê de wê pêşbixê. Lê di wê çerçoveyê de

wê, şîroveya wî, di rengekê de wê, bi awayekên wê yên fahmkirinê de wê, bi xosletên têngîna giyanê a surrealist bê.

Di mijare hêzîyê de wê, têkiliya bi bandûrê a beremberê hev de wê, bi rewşa fahmkirina wê ve wê hinekê wê girêdayî bê. Di rengekê de wê di çerçoveya têngîna giyanî a surrealist wê fahmbikê wê, di giyanê de beremberê têngîna hêzîyê wê, çalakiya di bedenê de ku wê bibê wê di rengekê de wê karibê ew wê, di wê rengê de wê fahmbikê bê.

Ku em li ser têngîn û wateya gotinê re herin wê nikaribê bi tememî derkkirin û hêzîyên em weke bi hêstî û hwd wê, weke hev şîrovebikê. Di wê çerçoveyê de wê derkkiring wê têngînek bi aliyê hundurîn wê di xwe de wê bihawênê. Hêzî wê di xwe de wê, di wê rengê de wê bi têngîna fahm hundurîn û ji hundurîn ya ku ew dibê wê ji peyxam girtinê wê bibê bê. Di têngîna weke hêstekê ji ya derve ku wê bigirê û derkkirina wê bikê jî wê ne heman tişt bê.

Di me de hemû cûreyên derkkirinê û awayên zanînê dikarê wê di çerçoveya têngîna derkkirinê û ji wê mêh girtinê wê bi wê dikarê wê fahmbikê. Mêhgirtin wê çi bê? Mêhgirtin wê ji wê peycamgirtinê wê bi wê re wê, di rengekê de wê biwate bikê. Wê di wê temenê de wê, ne bi rengê wateyê lê bi rengê weku mirov wê bixwezê wê fahmbikê ku mirov ji wê bigihêjê fahmkiirnê û ankû şewayekê derkkiirnê wê di wê rengê de wê weke ku wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê karibê wê bide dîyarkirin.

Giyan wê dema ku ew wê dikê wê bi rewşên weke dilbûnê, xweşbûnê û hwd re wê, weke li xwe li şa hatinê û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê.

Di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa hêstê hêzîyê û hwd wê bikê wê, di wê temenê de wê, descertes wê li gorî wî di xwezaya wan wê baş bin. Lê ew wê karibin bi nebaşî werina bikarhanîn. Ew wê, di wê nûqteyê de wê bikê ku ew mijare hêstê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê rengê de wê dixwezê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare sehêtkirina hêstê de jî wê, di wê rengê de wê ya ku mirov wê ji nava wê têngînê di nava wê de bi ya descertes wê karibê wê bixwênê wê faktora lê hişbûnê wê di rengekê de wê were dîtîn ku ew wê bi wê re wê derxê li pêş. Di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê fahmbikê wê, bi lê hişbûna wê re wê, ew hêst wê weke têngînek bi hiş a di derbarê de ku wê, ew çi bê û çawa bê wê, dema ku ew bi wê bû wê êdî wê di rengekê de wê mirov wê bi

xwezayî wê bi wê re wê weke ku wê bikê binsehêtê. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê, hêst wê ber ku wê bi şertûmercên fîzyolojikî ve wê girêdayî bin wê, hertimî wê bi wê yekê wê di xwe de wê mêyla bi ber bi hişbûnê ve çûyinê wê di xwe de wê bi ya weke fêrsek fahmkirinê di hawênê de wê bixwezê ku ew bi ber wê ve herê.

Li vir wê, ne bi tememî wê bi sehêtkirina sedemên wê yên fizikî lê wê bi sedemên wê yên fizîkî ênbi fêrsa fahmkirinê ku ew bi hişbûnê re wê karibê ew di wê çerçoveyê de wê karibê were fahmkirin.

Gûharandina sedeman wê di wê temenê de wê hêstê wê di renekê de wê weke têkiliyek qûtkirinê wê bi wê şertûmercên wê re wê biafirênê. Hêst wê dema ku wê, bi hişbûnê ku ew di xwe de wê dijî wê êdî wê di wê rewşê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, bi wê di wê de wê, hebûna ji wê bi peyxam bûya re wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di mijare fahmkiirna wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê, di wê rengê de wê hilde li dest. Di hêstê de wê, dîmenê weke wê ya ji rewşa fizîkê bi peyxamgirtinê dîmenekê fahmkirinê ku ew hê bi tememî bi hiş meji li wê serwer nebûya wê hebê. Lê ku ew li wê bû wê êdî wê bi wê re wê bikeve rewş û pêvajoyek din de.

Di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Di mijare hêstê de wê, di şêwayê derkkirna wê de wê, hişkirinek bi peyxamî wê hebê. Di ya bi hiş de wê şêwayekê derkirinê ê bi fahmkirinê weke bi biriqîna ji wê hebê.

Li vir wê jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di têtîha hêstê de wê, rewşa weke ya biriqîna têtîliya wê ya bi sedemê re wê nikaribê wê bibê sedema sehêtê. Di wê rengê de wê, weke têkiliyek birrînê wê bi xwe re wê di wê rewşê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê, fahmbikê ku wê mijare fahmkirina wê têtîliyê bi hêstî wê, ber ku wê di wê de wê aqil û ankû hiş wê hebê wê, di wê rewşê de wê, bi gihiştina hişa wê aqilê û ankû hişê re wê ew wê di wê temenê de wê weke aqilê hêstîyarî bê û ankû di renekê din ê weke ya fahmkirinê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê re wê di reng û awayekê de wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê pêvajoya fahmkirina hêstê wê di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Pêvajoya bi hişkirina hêstê wê di wê rewşê de wê

weke pêvajoyek teybet a bi aqilbûnê wê bi afirênê. Di wê pêvajoya bi hişkirinê wê karibê wê weke ku mirov hinek hîsna bi wê pêvajoya stabilizêkirina wê hêstê de bi rengê weke ku em hinek ji wan aliyên wê yên ku em berê di fahmkirina wê de bin em wê hîs dikin lê em nikarin wê bi gotin bikin weke hisiyetekê wê bijîn. Ev hîs wê di wê temenê de wê ji du aliyan ve wê rastiyeke wê weke ku wê bi xwe re wê di rengekê de wê bihawênê. Yek wê, di wê çerçoveyê û rewşê de bê ku wê di mijare fahmkirinê de wê, ew rengê destpêkê ê hêstê wê bi gûharîna wê re wê, awayê din ku ew diafirê wê bi lişûn mayîna wê re wê dîmenekê weke ji yekê li ya din bûhûrînê ku wê biafirênê wê weke bi hîsa ku me ew ya li şûn xwe hişt wê bi wê re wê, di wê de ya ku me fêrkiri ew jî wê, weke li şûn hatibê hiştin wê hîsekê wê bide çêkirin. Li vir wê di wê hîskirinê de wê, tiştê rast wê hebê. Ew jî wê ew bê ku wê, rûhiyeta di wê rewşa wê giyanî de ku wê bê jîyankirin weke bi derûnî û hwd wê, di wê de wê, azmûnkirin û fêrbûnên bi wê azmûnkirinê û hwd wê ew wê, hertimî wê weke bi hêstek weke ku ew li şûn mana wê xwe bi me re wê li şûn wê bide dîyarkirin.

Di wê de lêgerînên me yên li wê, bi wê fêra wê azmûnê re wê bingih û temenê xwe wê bibînê û wê bi wê re wê bibê xwediyê rewşek fahmkirinê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Wê jî wê di wê rengê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê fahmbikê ku wê, di wê rewşê de wê pêvajoya fahmkirina hêstê wê di aslê xwe de wê bi derkkirinên destpêkê ên bi hiş û aqilî bê, bi birîqîna tiştê û peyxam û hazza û hwd a ji wê girtinê bê û di dewama wê de bi wê pêvajoya jîyankirinê a weke bi azmûnkirinê û hwd ku wê bi jîyankirina weke ji me re di rewşek awarte de xwe dide dîyarkirin de bê wê, hemû wê weke aliyana ku wê bi wê re wê, di pêvajoyekê fahmkirinê de bi wê re wê karibê wê di wê rengê de wê karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rewşê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Di hêstê de wê, fêrsa wîne a bi xwestekê ku wê xwe bide dîyarkirin wê di wê rewşê de wê bi çerçoveya fîzîkî wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê di wê rewşê de wê, hêst wê, bi awayekê objektîv wê bi wê çerçoveya xwe ya fîzîkî a bi bedenê dibê wê hebê. Bi hişbûna wê re wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê ku ew wê, ji wê cihê wê weke bi hişkirina wê re wê di rengekê de wê bi fahmkirina wê re wê, xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Hêza wîne ku wê, di wê demê de wê bi fîzîkî wê xwe

bi ajo û hwd wê bide dîyarkirin wê, weke hêzek fîzîkî bê. Wê çima wê dema ku wê, hêst bi hişbûna wê re wê weke ji rewşa hêstê wê derkeve jî wê bi wê rewşa wê ya ji fîzîkê bûyina wê û bi wê heyin û hebûna wê ve wê di awayekê de wê girêdayî bê. Descartes wê di wê rewşê, di wê rewşê de wê bi têgîna sehêta hêstê re wê girêdayî ew wê werênê ser ziman. Ew wê bibêjê ku 'em, ku bixwezên hêzîyên xwe bikina bin sehêta, rêya wê, bi gelemperî ya ku mirov dixwezê wê bijî ku em bi wê ve wê girêdana wê çêbikin û yên ku em weke nexwezî ku ew pêkhatina wê bibê ku wê li hemberî wê û vajî wê bi pêşnûmayên ku em bikina dewrê re wê wê weke ku wê bi wê pêwîst bê' re wê werênê li ser ziman.

Descartes wê mijare hêzîyan (passions) wê li ser temenê têgîna 'xwezaya başîyê' re wê bixwezê ku ew wê hilde li dest. Ev gotina wî ya 'xwezaya başîyê' wê ne gotonek ku em wê di temenekê têgînî a weke ya ideayî de wê bi têgînek darazî wê li wê bihizirin bin. Ew wê, di wê nûqteyê de wê bi têgîna objektîv ku wê weke bi têgîna hêzî (passions) wê, têgîna weke ya xwestekê û hwd ku ew bi me re diafirênin û me dikina nava tevgerê û çalakiyê bi me didina kirin re wê li ser wê bisekinê.

Ew wê di wê temenê de wê, di wê nûqteyê de wê têgîna kirina bin sehêta a hêzîyê (passions) wê, ji wê rengê salixkirina wî mirov wê fahmbikê wê ne bi têgînek weke li ser birrîna bi têgîna sedemê ve ku wê di rengekê de wê bikê bin sehetê re. Lê wê çawa wê di çerçoveyek weke bi hişek giştî a li ser wê re ku wê bi hiş û fahmbikê re wê bi aqilîya wê re wê fahmbikê re wê, di rengekê de wê weke ku wê fahmbikê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, xwestekê wê, di wê çerçoveyê de wê di her halukarê de wê şopandinek wê ya li ser şopa çalakiyê wê bibê û wê, di wê temenê de wê têgîna 'baş û nebaşîyê' wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê. Li deverê di mijare fahmkirina hêstan ku wê, di têgîna 'li ser şêwayê axiftinê' de ku wê werênê ser ziman ku wê, 'xwestek zanîna rast şopand de wê, rast bê' re wê, gotinekê wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, di nava rengê hizirkirina gotinekê de wê têgînek ku mirov wê ji hev derxê wê di gotinê de wê hebê. Ew jî wê di wê nûqteyê de wê, bi têgîna 'xwestek wê karibê berî zanîne ew were bê û ankû nebê bê' bê. Di wê nûqteyê de wê di mijare xwestekê de wê, di wê çerçoveyê de wê, ji du aliyan ve wê dikarê wê di çerçoveya wê têgînê de wê hilde li dest. Yekê wê, têgîna xwestekê wê bi serê xwe wê, di xwe de wê weke fêrsek hiş ku ew bi wê bi xwe heya wê karibê wê fahmbikê bê. Ya din jî wê di dewama wê de wê li ser rengê hizirkirinê a bi rengkirin û ankû awayê

rengdayina nîşandinê û hwd re ku wê di rengê wê de ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Wê demê wê, weke li ser têtînek zanînê wê weke kirdeyek li wê hatî depelendin wê di rewşa duyem de wê mijare têtîna xwestekê wê xwe di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê, xwestek, hazz û hwd wê, weke aliyna ku wê di wê temenê de wê weke ku wê bi temenekê fîzîkî wê, di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq wê dema ku wê, mirov wê tî bibê wê ne ji ber ku mirov wê, hişbikê ku mirov tî bûya mirov wê fêrsa hiş tîbînê wê bi wê re wê, hiş bikê. Di wê temenê de wê, dema ku wê em wê bi rastiya wê re wê hildina li dest wê demê wê di wê nûqteyê de wê bi aliyekê wê yê din ê giring re wê bi mijare aqilê fîzîkî ê bi hebûna wê re wê weke ku wê bi toza jîyanê ve girêdayî wê di renekê de wê weke ku wê karibê li wê were lê hizirkirin bê.

Di wê nûqteyê de wê, têtîna başî û nebaşîyê wê weke têtînek darazî û ankû aqilê şubjeyî wê di mijarê de wê bide dîyarkirin û wê weke ji wê peyxamgirtinê û ankû bi fêysgirtinê re wê di şewayekê de wê xwe bi wê û ji wê bide dîyarkirin. Ev wê, di serî de wê weke aliyê wê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di mijare zanîna baş û nebaş de ku em di dewama wê de di çerçoveya mijarê de herina ji hev cihêkirinekê jî wê di wê nûqteyê de wê di renekê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Li vir wê intibaya ku wê bi di destpêkê de wê weke ku wê bi têtîna kirina bin sehêta a hêzîyê de ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê jî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê ku ew di wê nûqteyê de wê, di dîmenê fahmkirinê de wê tenê wê weke derkekê ji ya ku mirov wê digirê û wê bi serwerîya me re wê weke ji wê serwerîyê hêsta ku wê weke bi me re çêdibê wê tenê wê weke biriqinek wê bê. Lê di wê nûqteyê de wê dîsa wê, ew ya ku wê weke 'baş bê' û ankû weke ya 'nebaş bê' jî wê, di renekê de wê weke aliyekê din ê di biriqîna wê de wê, li gorî rengê fahmkirina wê, dîtbar wê di rewşa fahmkirinê de wê bimênê. Ber ku wê di kirinê de wê kirinek baş û nebaş a teqez wê nikaribê wê di wê rewşê de wê bikirpênê û wê di wê rewşê de wê werênê ser ziman.

Wê demê wê di mijare têtîna başî û nebaşîyê de wê, di wê rengê de wê, di mijare lê têtîhiştinê de wê ev wê weke aliyê wê yê pêşî ê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Li vir wê di rewşa wê têtîna baş û nebaşîyê de wê du dîmen wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin. Wê yek wê weke aliyê wê yê bi fahmkirinê ê

bi aliyê objektiv bê. Wê di wê nûqteyê de wê dema ku mirov wê tiştê bikê û wê pêkneyênê wê bi wê re wê di encama wê de wê bi xwezayî wê weke hêstek nebaş û hwd wê di rengekê de wê karibê wê bi mirov re ew bibê. Di wê nûqteyê de wê rewşa nebaşiyê wê li ser temenekê nebaş a objektiv û rewşa wê ava bê. Aliyê din jî wê weke ku wê piştre wê, weke di dîmenekê de ku wê weke ya ku em bi rengekê hiş ê pêşdîtî û bimerc ku mirov wê bide dîyarkirin ku ew li gorî wê baş a û ankû ew ne baş a. Di wê rewşê de wê ew di rewşa duyem de wê weke hinek pêşdîtin, bimercûn û ankû pêşdarazên me yên ku em wê bi wê û li gorî wê baş û nebaş dibînin bin.

Di wê rewşê de wê di mijare têngîna pêşî daraziyê de wê, ev wê, weke aliyekê din ê mijarê ku mirov wê dikarê wê di wê çerçoveya wê ya bi gotina pêşdîtin û pêşdarazê de wê bi teybetî û xosisî di wê çerçoveyê de wê kûr bibê. Lê li vir wê, di wê çerçoveyê de emê mijarê tenê li ser wê nûqteyê bi wê rengê tenê nedîna hûnandin. Ew dikarê piştre bi serê xwe weke mijarek teybet were hildan li dest û bi serê xwe weke aliyekê mijarê were têngihiştin û fahmkirin.

Li vir mijare me wê di wê temenê de wê di çerçoveya têngîna descertes a weke bi têngîna 'xwezaya başiyê' ku ew wê li wê dihizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê li ser wê, di rengê ku ew wê dihênê ser ziman de wê, hinek dîmenên bi dîyardeyî ku mirov dikarê di çerçoveya wê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê, karibê bi wê bihizirê bê.

Di wî nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din jî ku ew wê di kirpenê wê bi têngîna 'hêza me têrê dikê ku em ya baş û nebaş bi wê em jji hev cihê bikin bê'. Di w nûqteyê de wê ev kirpendin wê di xwe de wê rengê gotina xwezaya başiyê wê di rengekê weke bi têngîna başiya xwezayî de wê, bide dîyarkirin ev wê, di wê rewşê de wê, di rewşek bi çerçoveya fîzîkî de wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di têngîna dîyardeya gotina hêza cihêkirina ji hev a başî û nebaşiyê' wê astek û pîvanek bi hiş ku ew wê karibê di wê kirdeyê de weke fêrsekê were kirpendin wê bi rehetî wê xwe bi rengekê wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Li ser wê çerçoveyê de wê, demê wê, zanîna me wê dema ku ew jî aliyekê ve wê weke aliyê pêşî ku em bi wê re wê li wê bihizirin ku ew di wê pîvanê de 'têr' bê. Aliyê din jî wê bi wê têrbûn û pîvanê re wê, rengê 'başî' yê û ankû nebaşiyê ku ew li girî wê, bê dîyarkirin ew di wê de hebê û ankû ew nebê bê. Di wê nûqteyê de wê, hertimî wê sînorên bi wê rengê ên dîyarkirin wê sînorên bimerc, bi ferman ên bi hiş dayina

dîtinê û hwd bin. Yanî wê di renekê de wê weke bi têngînek pêşdarazî ku wê ji me re bibêjê ku ew wê bi wê rengê baş û ankû nebaş wê bibînê. Di wê nûqteyê de wê, ev têngîn wê, weke darazek bi rengê fahmkirina me re bê. Wê ne bi rewşa tişta ku em wê baş bê û ankû nebaş wê hebê re bê. Ji xwe wê di tiştê de wê mercek bi wê rengê a weke tiştê weke baş bê û ankû nebaş bê wê di wê de wê ne bi dîyarî hebê. Ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê xwe di renekê de wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê. Em weke ku min li jor hanî ser ziman wê dema ku em tiştê bikin û em pêkneyênin û ankû em tiştê ku em bi wê bi sedemekê li kirina tiştê bi wê bihizirin û ew ne ligorî wê kirina wê tiştê bê wê ew wê fêrsek bi wê têngîna baş û nebaşiyê wê bi têngîna fîzîkî a weke li gorî wê bûn û ankû li gorî wê nebûn û an jî weke lêhatinî û lênehatinî û hwd re wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ya ku ew di bin sehêta me de dimênin wê weke yên ku em di çerçoveya zanîna xwe û fahmkirina xwe bi wê lê têngihîştina û ankû bi hişbûna re ku em wê karibin wê fahmbikin bin. Wê di wê rengê de wê nikaribê wê bi hêzek din a serxwezayê, surrealîst û ankû irrasyonel û hwd re wê karibê wê pênasebikê. Ya ku ew dervî wê çerçoveya dîtina me ya bi hiş maya jî wê weke ya ku ew ne bi derkbûyî û ankû ne weke ya ku ew dikarê wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê. Lê ew dervî wê mayin jî wê, ne bi têngînek bi wê rengê a derxwezayî wê karibê wê fahmbikê bê. Ew wê bi sînorê me yê gûharîner a li gorî fêrbûnên me dem bi dem ku ew pêşdikeve a bi zanîn û hişê re wê bi alaqadar bê.

Wê dema ku mirov li navaroka xabate descertes a bi navê 'axiftina li ser şêwayê' ku wê dinerê wê di wê de wê, bahsa rewşên weke bi rewîstî di nava jîyanê de dihên jînkirin dikê û wê bi awayekê şêwayî wê li şûna ya kevn wê çawa wê zanîne wê bi cih bikê wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê li ser wê rengê û awayê re wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê di çerçoveya têngîna sehêta de wê li wê bihizirê û wê bi wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Rewşên weke yên dewlemendiyê, sîyanê û tendurustê û hwd re wê hizrên xwe bi wê werênê ser ziman. Ji aliyê din ve wê mijare hêziyê (passions) û hwd re wê weke ya ku ew dikeve ser mil û bê hanîn li cih weke fermanê û hwd re wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqteyê de wê ev serek wê weke serekek ku wê di xwe de wê gelek aliyên di zikhev de derbas dibin û pêwîstin ku ew ji hev werina derxistin ew wê dibînê û wê dixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê rewşa weke rewşên biryardayinê û ankû ya ku mirov ew biryarda û ragihand wê pêkhanina wê û hwd re wê, li ser wê bisekinê. Di dewama wê de wê mijare dema kêlîka biryardayinê û ankû ya pêkhaninê wê di wê temenê de wê li ser wê bisekinê. Di wê rewşê de wê hêstên ku wê di temenê wê biryardayinê û pêkhaninê de wê cihê ku wê bi mirov re wê biafirin wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê bisekinê.

Di wê rewşê de wê hêstên weke ya ku ew li xoşa mirov diçê û ankû naçê wê çawa wê rewşek motivekirinê û hwd wê bi mirov re wê bidina çêkirin re wê li ser wê re wê bi wê re wê bisekinê. Di mijare rewşên weke yên hêstên bi xwestekê herêninê û ankû ne bi herênî ku wê bi hêstî wê di xwe de wê bijî wê, rewşa kirin û ne kirinê û hwd wê bi xwe re wê di renekê de wê bandûra wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman ku wê çawa wê bi wê re wê bibê wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di mijare şaşbûnê û şaşnebûna hişê me de wê di têgîna wê biryardayinê de wê çawa wê ji hev cihê were kirin wê li ser wê bisekinê. Di wê rengê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê rewşê de wê ya ku wê di wê rewşê de wê hêstên weke yên sîyanê, qûdretê û hwd wê, di renekê de wê weke têgînên ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê bi wê fêrsa fahmkirinê a bi biryardayinê ku wê li mirov wê weke têgînek 'rast' serwer bibê re wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê dema ku em li nava têgînên stoayîyan dinerin û her wusa di wê warê de li roma bi têgînên weke yên Seneca û hwd re wê li wê binerê wê, di wê rengê de wê fêrsa kirinê bi ya hişê re wê, di wê rengê de wê di weynleyistina pêkhatinê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê li ser wê bisekinê bê. Di wê de wê, fêrsa 'rast' û ankû ne rast'bûnê wê di wê rengê de wê, weke fêrsên bi hişê motîvêbûnê jî ku wê di wê rengê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin bê. Di wê rewşê de wê, rewşên motîvêbûyînê wê rewşên ku wê mirov wê bi wê re wê di xwe de wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku wê bijî re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Fêrsên bi fahmkirinê wê, di awayekê de wê hêstên weke êminbûnê, rastbûnê û hwd wê weke yên ku wê di pêkhaninê de wê weke têgînên motîvêbûyînê wê di pêvajoya xwestina pêkhaninê de ku wê biafirênin bin.

Di wê nûqtayê de wê ya ku wê di wê temenê de wê bi fêrsên weke ku wê stuayî jî wê werênina ser ziman û wê descertes di çerçoveya wê aliyê

duyem de ku wê bi kirpênê ku wê di çerçoveya têgîna wîna a ku mirov wê bi xwezê wê pêkbênê û ankû wê, di wê rewşê de wê, weke di destê mirov de bê ku mirov wê pêkbênê û ankû wê pêkneyinê. Di wê rengê de wê mijare ya di destê me de wê, di wê temenê de wê bi şertûmercên wê re wê weke ya ku wê, mirov wê, dervî fêrsa rast dîtin û ankû rast nedîtinê ku mirov wê di rengê de wê ew wê bikê û ankû wê karibê bibê xwediyê sîyane wê kirin û ankû ne kirinê.

Aliyê din jî wê di dewama wê de wê weke aliyê sêyem ku mirov wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman wê weke aliyê bi fêrsa weke ya 'pêwîsta ku ew were hanîn li cih' re bê. Di wê nûqteyê de wê ev jî wê weke aliyê wê yê giring wê xwe di dewama wê de ku wê bide dîyarkirin bê. Ji wê aliyê ve wê çî pêwîst bê ku mirov wê bibêjê? Ya ku wê pêşî wê di wê rengê de wê karibê wê fahmbikê wê bi têgînên rewîstî û felsefeya wê re wê, bi têgînên weke yên teorîkî û pîretîkî û ankû kevneşopî û olî û hwd re ku wê weke bi aliyekê wê li wê bihizirê bê. Ew hêsta ku wê weke ku wê di rengê de wê bi wê re wê çêbibê wê ji du aliyan ve wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Aliyê pêşî wê bi wê hêsta weke ya 'pêwîsta were kirin' wê di wê temenê de wê ev wê bi du hêstan wê bibê. Yek wê, di wê rengê de wê, weke 'rast a û pêwîsta ber vê yekê were kirin bê.' Ya din jî wê di wê nûqteyê de wê, weke li rastbûn û ne rastbûna wê newê nerin û wê di wê temenê de wê weke pêwîsta û ankû mecbûra ku ew were hanîn li cih bê' bê. Di wê nûqteyê de wê, di aliyê duyem de wê, mijare fektora hiş wê karibê ji çend aliyan ve xwe bi herênê û ankû ne herênê bide dîyarkirin. Minaq wê weke aliyekê ku mirov wê rast nebînê ku wê bikê û wê dema ku mirov wê bi wê hêstê xwe di mecbûrîyek bi kirinê re rû bi rû wê bibênê wê demê wê di hêstîyarîya me de û ankû fahmkirina me de wê weke hêstek ku wê bi wê xwe li hemberî me wê bide dîyarkirin, weke ku wê çawa wê hêstek di dema rast dîtinê de wê di kirinê de wê zorê bide ku em wê bikin û wê di dema pêkhaninê de wê hêstîyariyek baş û bi hêsta baş wê bi mirov re wê bide çêkirin.

Di wê nûqteyê de wê ev wê weke aliyê wê yê giring wê di wê nûqteyê de wê, ya pêşî wê weke bi aqilî ku wê were fahmkirin wê di fahmkirina wê de wê, hêst û ramanên ku ew bi me re dibin wê bi zanîna me bin û em dikarin wê weke rast dîtinê û ankû rast nedîtinê re wê di rengê de wê dîyar bikin. Hêst (passions) wê di wê rewşê de wê, weke aliyekê ne tenê weynkar bê di kirin û nekirinê de wê, bi wê re wê, ji aliyên din ên bi fahmkirinê re jî wê xwe di wê rewşê de wê weynbileyizê. Descartes wê dema ku ew wê nîqaş dikê wê ji aliyê hişê me ve ku em çendî wê weke bi

teqeziyekê wê rast bibînin re wê, li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê zanîna wê de wê, çawa wê, ew wê rast wê were dîtî ku ew an jî wê gûman nebê û ankû vajî wê di wê temenê de wê bi hêstî ku wê bi me re wê ew wê bibê bê.

Di têtînekê weke ya dilşabûnê de wê karibê têtî û fektora sîyanê bi tenê weke aliyekê dîyar bê? Bêgûman wê, di wê temenê de wê dema ku mirov wê li wê binerê wê nikaribê wê di wê temenê de wê bibêjê. Ber ku wê, di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê di kirina tiştê ku mirov wê rast bibîne ku ew bê kiirn û heta ku wê di wê kirinê de wê, di pêvajoya pêkhaninê de bigihijê wê hêst û ankû ya vajî wê jî lê wê karibê ne têt bê bo wê dilşabûnê bi serê xwe. Wê di wê de wê, ber vê yekê wê mirov wê karibê di dewama wê de wê bi aliyên wê yên din re wê di dewama wê de wê karibê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Stoyî wê di wê nûqtayê de wê, hertimî wê di nava dilşabûnê û sîyanê de wê li ser wê nûqtayê wê bikevina nava hizirkirinê û lêpîrsînê de. Di wê çerçoveyê de wê aliyên wê yên din jî wê bi hêsta berpîrsîyarîyê, xemê û hwd re wê bxwezî ku ew bikevina nava lêpîrsînê û fahmkirinê de.

Di mijare felsefeya kirdeyê de wê dema ku wê li wê were lê hizirkirinê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê piştî demên kevnera wê di dema ronansên û hwd de wê bi felsefeya filosofên weke hume, locke, berkeley, spinoza, leibniz û hwd re wê were dîtî ku wê li wê were lê hizirkirinê bê. Lê wê bandûra descartes a bi kirpendina wî ya di wê warê de wê bi têtî û ankû dualîsme zêhnê û bedenê re ku wê di rengekê de wê, bikirpênê û wê werênê ser zimanê bê.

Felsefeya kartezyani

Weke têtînekê ku wê bahsa têtîna kartezyani wê were kirin wê weke têtî û anku herikinek ku wê di çerçoveya hizirên descartes de wê xwediyê çerçoveyek hizirkirinê bê wê were ser ziman. Piştî descartes wê di aslê xwe de wê bi felsefeyê re wê, di çerçoveya têtîna kartezyanî wê, pêşketinê bi hizirî wê bibin û ankû hizirvanên weke Arnold Geulincx û hwd re wê derkeve li pêş. Wê li ser temenê û têtîna descartes a dualîsma zêhnê û bedenê ku wê bixwezê wê bi çerçoveyek mantiqî bigihênê hinek şîroveyna û fahmkirinnan wê hizirên xwe wê bêtê ser ziman. bi xabatên xwe yên weke 'quaestiones Quodlibeticae (1653)', 'Disputatio medica inauguralis de febribus (1658)', 'Logica fundamentis suis restituta (1662)', 'Methodus inveniendi argumenta (1663)', 'De virtute (1665)' û hwd re wê weke hinek berhemên wî yên li ser wê çerçoveyê ku wê bi

têgîna kartezyani wê binivîsê bê. Ew wê têgînek gerdûnî wê bi mantiqî bixwezê wê werênê ser ziman û wê li gorî wî bo ku mirov wê fahmbikê wê ji 'cogito' pêwîst bê ku mirov wê gavê biavêjê' re wê werênê ser ziman.

Ew wê weke ku wê ji navaroka pirtûkên wê were fahmkirin jî wê di wê temenê de wê were dîtin ku ew wê werênê ser ziman ku wê, çawa wê di rengekê de wê, hişmendiyê wê bi navaroka wê re wê ji du aliyan ve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê bi seh û weke rêyên zanîne sehan ku ew pênase dikê bê. Aliyê din jî wê di wê çerçoveyê de wê weke ya ku ew bi derhanînen ji nava hişê weke bi têgînên weke bi derhanîne, weke xwestekê, hizirkirinê, darazkirinê, û hwd re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê mijare wê ya fahmkirinê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Li vir wê, têgînên hizirkirinên weke Arnold Geulincx û hwd wê ji wê aliyê ve wê giring bin ku mirov hilde li dest û fahmbikê ku wê çawa wê di dewama hizrên descertes de û ankû wê li ser wê temenê, çerçoveyî û pêvajoyê re wê weke pêvajoyên hizirkirinê ku wê bi wê re wê çawa wê di dewama wê de wê pêşkevin û wê werin wê, bo fahmkirina wê giring bê.

Ji wê aliyê ve wê, ev wê ji wê yê ve jî wê dîmenekê fahmkirinê wê weke ku wê di dema ronakbiriye de wê çawa wê bi hizrên kartezyani wê pêşkeve wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ew wê mijare sehan ku ew weke sedema wan wê dervî me wê hebê re wê bi wê re wê bihizirê û wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, ji wê aliyê ve wê felsefeya kartezyani wê bi temen bikê. Kartezyani wê weke pêvajoyek felsefeyê ku wê çendî wê li ser ya hizrên descertes re jî wê were fahmkirin û pêşketin jî lê wê bi gelek pêvajoyên hizrî ên ku wê bi wê re wê rasti mutasyonê wê werin jî wê bi wê re wê, bi têgînekê wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê di wê rengê d ewê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman. Weke çawa wê di nava marks û marksismê de wê dîmenê fahmkirinê ku wê yek bi yek ne weke wê jî bê lê wê di heman dîmenê de wê rengekê fahmkirinê wê karibê bi xwe re bide dîyarkirin bê.

Li vir wê ji aliyê hizra kartezyani ve ku mirov wê hilde li dest wê çerçoveya wê ya ku wê weke Arnold Geulincx wê werênê ser ziman wê, bi çerçoveya zêhn û bedenê wê di rengekê de wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman. Di awayekê de wê di mijare nîqaşên li ser kartezyani

wê bi têngîna gîyanê re wê, di rengekê de wê, karibê li wê were lê hizirkirin. Arnold Geulincx wê dernekev dervî têngîna gotinên surrealist a ku wê, descertes wê bixwezê ku ew derkeve dervî wan. Wê mirov ji gotinên wî yên weke 'beden wê, ne sedema sehên di gîyanê de bê.' Di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, 'di gîyanê de rewşên weke xwestekê ku ew rûdidin wê, nikaribê temenê tevgerên bedenê were fahmkirin re wê hilde li dest. Di wê temenê de wê, ev rengê fahmkirinê Arnold Geulincx wê, di aslê xwe de wê, bi zêdeyî wê ji rastiya felsefeya descertes a bi rengekê ku wê weke ku wî hanî ser ziman wê bi ber têngînek surrealisma giyanî a serdema navîn ve ku wê weke bide birin wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê dema ku wê bibêjê ku wê, 'sedema sehan wê dervî hişê me bin, ber ku em wan sedeman nizanin em, nizanin ku ew wê çawa jî bin' re wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, di dîmenekê nepeni de wê, bixwezê ku wê rêwîtiyekê bide pêşxistin. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, di wê dîmenê ku wê kartezyani wê bi wê re wê were pênasekirin wê weke ku wê ji ya rengê hizirkirna descertes wê dîrkeve wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin.

Bi wê re wê dema ku wê bê gotin ku wê şîyariyek ku wê ji derve wê were û ji hundur ve wê, û sehek di gîyanê de wê, ne sedemê pêşxistina tevgerên bedenê bê.

Di awayekê de wê, di wê temenê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di wê nûqtayê de wê, kartezyani wê, zêdetirî wê bi hizrên weke Arnold Geulincx û hwd re wê di rengekê de wê weke ku wê xwe bigihênê dîmenekê teolojikî ku ew wê, dervî wê reng û awayê fahmkirinê bê. Minaq bi gotinên weke 'xwûdê bi şîyarîya di bedenê de wê di gîyanê de wê pêşnûmekirinekê wê werênê li holê'. Di wê nûqtayê de wê, dîmenekê pîrr zêde surrealist wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê nûqtayê de wê, bi rastî jî wê dema ku wê rewş wê di wê rengê de wê xwe di çerçoveyek fahmkirinê de wê bide diyarkirin wê bi xwezayî wê pirsên weke kartezyani çendî li ser wê şopê xwediyê fahmkirinekê weke wê ya û ankû di wê temenê de wê bi fahmkirinekê bê wê weke pirsên ku wê bi hesanî wê li ser wê çerçoveyê re wê di mejiyê mirov de wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bidina dîyarkirin bê. Li vir wê, di mijare têngîna tozê a ku wê descertes wê, li wê bihizirê wê, Arnold Geulincx wê cihê wê bi têngîna 'sedema esasî (occasionalizm)' re wê,

bixwezê ku ew bi têngînek destpêkê re wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Rengê çareseriya ku wê li ser têngîna mijare zêhn û bedenê wê pêşkêş bikê Arnold Geulincx wê, ne li pêşîya hizrên descetes wê xwediyê fahmkirinekê ku em bi wê bêjin ku wê ew pêxistibê bê.

Di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, felsefeya kirdeyê a descertes ku wî dixwest bi tozê bi serê xwe wê weke têngînek hilnber a şubejî wê bixwezê wê fahmbikê wê di wê rengê hizirkirina Arnold Geulincx wê ne zor bê ku wê bixwezê bi têngînek weke ya xwûdê ve wê girê bide. Ev wê, di dema ronakbiriye de wê weke hewldanên vejandin û jîyankirina aqilê dema serdema navîn û rengê fahmkirina wê ya bi aqilê rûniştî ku ew hê jî dixwezê xwe serwerbikê wê bi wê re wê karibê wê di renekê de wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, di renekê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, têngîna bandûrê-beremberê hev (interaction) ku wê descertes wê werênê ser ziman wê ne di wê hevsengiya wê de wê werênê ser ziman. Ev wê weke ne di heman nerîne de jî wê di renekê de wê weke xwe bide hanîn li ser ziman bi wî re. Di dewama wê de wê ya ku wê Geulincx wê li wê bihizirê wê bi têngîna 'sedema navîn' re wê bihizirê û wê bi têngîna 'bandûra cismekê cismên din wê ne dîyar û fahmker bê' re wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê mijare sedema navîn wê bi wê re wê, bi têngîna bandûrê re wê li ser wê nûqtayê re wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew xwe bigihê fahmkirina wê. Lê ew wê, weke ne fahmker ku ew dibîne wê weke nûqtaya ku ew nikaribê were fahmkiirn jî wê di dîmenekê de wê weke ku wê bixwezê wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Li gorî wê têngîna Geulincx wê, bi bandûrê wê cismek di cismê din de wê gûharênê wê çêbikê wê, ne rewşek ku ew di wê de wê karibê wê fahmbikê bê. Yan jî wê gotin di xwe de wê nahawênê re wê werênê ser ziman. Yan jî wê ji cismekê li cismekê wê gûharênê çêbikê wê weke di gotina wê ya bûjenî de wê nebê re wê bîne ser ziman.

Li gorî wê bandûra bûjenan a li hev wê tenê wê weke rewşek ku wê, di renekê bi girêdanên ser ve wê, di wê çerçoveyê de wê girêbide. Yan jî wê di renekê de wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku bûjen wê bi cismî wê ne aktiv bin wê di rewşek ne aktiv de bin. Di awayekê de wê, çavkaniya wê ya sedema bandûrê wê tozê wê bîne ser ziman.

Di hinek şîroveyan ku wê di derbarê de wê werina kirin de jî wê gotinên weke ya 'xwûdê' wê weke ku wê li ser wê rewşa tozê re wê bikaribîne. Lê di wê nûqtayê de wê, weke rewşna ku wê, dema ku mirov şîroveyan

wî yên bi têngîna tozê re wê dibînê wê demê ew wê weke intibayekê wê di serê me de wê biafirênê ku ew wê weke bi zêdeyî li şûna xwûdê toz kirpendiya lê piştî wî êdî ew kirpendin bi navê wî hatiya kirin.

Di wê temenê de ew wê têngîna cewherê ku wê xwe di mirov û ankû tozê de wê bide dîyarkirin re wê weke çavkaniya wê bênê ser ziman. Wê, di wê rengê de wê mijare tozê wê, di wê rengê de wê, weke ku ew dihênê ser ziman wê, pêwîst bê ku ew bi serê xwe dervî gotina xwûdê û ankû pênasekirinên bi wê rengê ên weke kirasekê ku ew li lê dihên kirin wê pêwîst bê ku ew were famkirin.

Di mijare gîyanê de wê, descertes wê bi têngîna beden û zêhnê re wê bi têtikiliyek bi bandûr a beremberê hev re wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, ji gotinên Geulincx ku mirov wê fahmbikê wê di hinek şîroveyên xwe de wê ne dût wî wê di renekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, Geulincx wê mijare têtikiliya fahmkirinê a bi sedemê re wê, ji aliyekê din ve wê hilde li dest. Wê weke mirov tiştê ku ew ne sedema wê bê wê karibê wê bizanibê û hwd re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna sedemê wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, bênê ser ziman ku mirov, heka ya ku ew sedema wê bê û ew wê zanibê wê demê wê, mirov wê dema ku wê tiştê derve ku ew ne sedema wê ya wê demê wê ne bi dertê bê ku ew wê zanibê. Lê weki din wê dema ku ew ku ew ya ku ew bi sedema wê bê û bi wê re wê zanibê wê demê wê, bi mantiqî wê weke ew wê, demê wê pêwîst bê ku ew hertiştê derve wê yên dervî xwe zanibê. Ew wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê weke aliyê wê yê ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wekî din wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare sedemê wê, di wê temenê de wê, di xwe de wê hişmendiyekê wê bihawênê û ankû wê bi têtikiliya girêdana xwe ya bi dervî xwe û ankû bi hundurê xwe ve wê çêdikê re wê xwediyê hişmendiyekê bê? Di wê nûqteyê de wê, ev pirs wê ji van herdû aliyên ve wê, hizirkirinê wê di mejiyê mirov de wê weke ku wê biafirênê.

Di awayekê de wê intibaya ku wê di mejiyê me de wê, biafirê ku wê di wê de wê bi awayekê wê hişmendî wê bi wê hebûnê re wê di şewayekê de wê hebê. Lê wê ji aliyekê din ve wê pirsek din a sîyem jî wê ji wê aliyê ve wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê, di mijare wê têtikili û girêdana sedemî de wê, ya ku

ew bi wê ve dihê girêdan wê çavkaniya wê hişmendiyê wê ji aliyê xwe ve wê biafirênê û ankû ya ku ew dihê girêdan a berî wê weke sedemê wê xwediyê wê bê. Di wê nûqteyê de wê pirsêk din jî wê biafirê. Ew jî wê sedem wê karibê berê wê hebê bê? Di wê çerçoveyê de wê pirsên ku wê hebûna sedemê û girêdanên wê karibin di mejî de wê biafirênin wê weke aliyên ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê karibê wê di renekê de wê werênê ser ziman bê. Di mijare sedemê de wê, di wê de wê, awayekê li gorî wê pêşnûmaya wê ya têkiliyê wê rengên têkiliyê wê bi wê re wê biafirin û wê dema ku ew têkilî wê bûn jî wê ji aliyê din ve wê ew girêdan wê bi derfet bê ku ew ne tenê bi hişekê û ankû ji hişekê zêdetirî wê weke ku wê derfet bê ku ew bi wê re were fahmkirin û ew karibê were hanîn li ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê mijare sedemê wê, di wê rewşê de wê, weke çerçoveyek û kombinyasyonê ku wê ji wê bi awayekê sê alî wê bi têkiliya bi hiş re wê li wê bihizirê bê. yek wê ji wê destpêka pêşî ku wê bi wê re wê, li wê bihizirê bê. Ev wê weke nûqteya ya ku wê ji wê sedem wê bibê û ankû biafirê û an jî wê bi wê were ser ziman bê. Aliyê din jî wê ya nûqteya aliyê din ê bi girêdanê ku ew li wê digihijê bê. Di wê nûqteyê de wê ew nûqte jî wê weke nûqteyek ku wê bê gûman wê weke pêwîst bê ku mirov wê bi serê xwe wê weke hişekê nûqteyê û hwd wê şîrovebikê. Wekî din wê di wê nûqteyê de jî wê nûqteyê bi girêdana sedemî ku wê dervî wê li wê bibin û ankû ji wê li dervî xwe ku wê bikê û hwd re wê, karibê ji aliyên din ve wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê, dema ku em li wê tûra têkiliyê wê li wê dihizirin û em dema ku wê nûqteyê bi wê bi têngîna Geulincx re wê empatiyê bi fahmkirinê didênin wê çawa wê di nava wê pênuşma û tûra têkiliya di zikhev re derbas dibê û pîrralî û her girêdan wê ne tenê bi derfet bê ku ew bi hişekê were fahmkirin û hwd re wê 'ew serxwebûna ya derve' wê çawa wê karibê wê di wê rengê de wê, pênessabikê.

Ji aliyekê din ve jî wê ev jî wê bi wê re wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê di mijare têkiliya sedemî de wê, girêdan wê, ne ji wê rewşê bûjenî wê, gûharînê wê bikê. Wê rewşek weke ya li ser wê re wê di rengê dîmenê gûharînê de wê weke ku wê bi wê têkiliyê re wê di rengê û awayekê de wê weke ku wê biafirênê. Di wê nûqteyê de wê dema ku em bi wê pênuşmaya wê têkiliya sedemê wê li wê bihizirin wê demê wê, çerçoveya têkiiliyê û awayê wê bi wê re wê weke dîmenekê

wê bi hişbûyî wê bimênê. Lê di wê nûqteyê de wê mijare rewşa bûjenî a bingihînî a ku ew ji xwe heya berî wê rewş têkiliya girêdana sedemî wê, di wê rewşê de wê bi renekê wê hebê.

Lê li vir wê bi mantiqî wê aliyekê wê yê din wê xwe di dewama wê de wê karibê wê bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê nûqteyê de wê, bi nûqtaya têkiliyê ve wê di renekê de wê weke ku wê girêdayî bê. Wê ji xwe ew rewşa bûjenê wê berî wê hebê û wê bi renekê wele hiş-bûjenî wê hebê. Di wê rewşê de wê bi têkiliya ku ew dibê wê bi rêya wê têkiliyê re wê, hinek referansên ku wê bi wê rêyê wê li wê werina barkirin wê, di wê nûqteyê de wê, di renekê de wê weke ku wê bi dîmenê ku ew wê ji wê digirê re wê, di renekê de wê, dîmenekê bi hiş ê ji wê cihê bi wê re wê biafirênê. Lê wê ya temenî wê dîsa wê weke xwe wê bimênê. Wê di wê de wê, rewşek gûharênê wê, weke ku ew nebê.

Di wê rewşê de wê, dema ku em dibêjin rewşa gûharînê nebê em wê pêwîst dibînin ku em wê werênina ser ziman ku em di wê rewşê de wê bi rewşa têkiliya sedemê û rewşa bûjenê a berî wê heyî ku wê di têkiliyê de wê, ew ne gûharê lê wê rewşek gûharînî wê weke ku wê bi wê re wê di renekê de wê biafirênê. Heka Geulincx bahsa wê dîmenê wê rewşa bûjenî a nûqteyî wê bikê bê wê demê di wê de wê weke ku wê karibê wê kifşbikê wê di rewşekê de wê weke xwe wê bimênê. Lê ew weke xwe mayin wê di hinek şertûmercan de wê bibê. Wê hinek rêgezên fahmkirinê wê bi wê re wê bibê û wê, di wê temenê de wê, ev jî wê, weke pêwîst dibînin ku em bi wê re wê ji aliyekê din ve wê li wê bihizirin bin. Di wê nûqteyê de ji xwe wê, aliyên din ên weke rengên nerînên deerve ên cihê ve nerînê ku ew bi wan rengan were dîtin wê ew wê weke mijarekê din bê ku em wê dikarin li ser wê bisekin in. Lê li vir emê mijarê wê, di wê nûqteyê de wê, bi wê aliyê ve nebin. Ev alî wê aliyekê wê ji ya ku em tefkir dikin wê di xwe de wê weke deryayekê wê kûr û mazin bê û wê karibê çerçoveyên zêde berfireh ên fahmkirinê ku wê demên pirr zêde li ser wê bidina ponijkirinê ku wê karibê ew bi xwe re ew di wê temenê wê biafirênê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ku em wê nûqteyê ku wê Geulincx weke tozê wê pênasebikê wê fahmbikin wê di wê nûqteyê de wê, hingê wê li gorî gotina wî bêwate bê ku em wê di renekê din de wê, bi gotina xwûdê re wê, werênina ser ziman. Ji xwe wê bi wê rengê êdî hanînên ser ziman jî wê weke şîroveyên dervî wê weke ku ew hatibina kirin wê êdî wê di renekê de wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku wê reng û awa wê bistênin. Wê demê wê, tenê wê toza wî weke tênginek bi

serê xwe a weke çavkaniyek ne dîyarkirî û ne zelal lê ku ew weke bicewherek aktiv û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi derfet bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Di mijare felsefeya Geulincxê de wê di aslê xwe de wê, mijare têngîna zêhn-bedenê ku ew wê dihênê ser ziman wê bi wê re wê were dîtîna ku wêbi ya wî re wê bi zêdeyî wê bibîê mijare nîqaşê. Di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê. Hizrên descertes ên li ser zêhn û bedenê wê weke ku wê were dîtîna wê di deewama wê de wê were dîtîna ku wê pirr zêde wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bê nîqaşkirin. Di wê çerçoveyê de ev wê di serî de wê, weke aliyekê giring ku wê bi wê re wê were lê hizirkiriin.

Hizrên descertes wê di demên destpêkê ên ronakbiriye de wê qadaka berfireh a nîqaşê wê ji xwe re wê bibîne. Weke ku me li jor hinekê bi hizrên Geulincx re wê hanî ser ziman wê, hizirvanên ku wê bi hizrên wan ên li ser metafîzîkê û tîkiliya zêhn û bedenê ku wê di wê çerçoveyê de wê bi têngîna kartezyani wê nîqaş bikin wê, hizirvanên weke Nicolas Malebranche jî wê, derkevin. Di wê demê de wê, Malebranche bi hizrên xwe yê li ser metafîzîkê û zêhn û bedenê ku wê bi têngînek xwedî navendî a tozê re wê were lê hizirkirin re wê bibê re wê derkeve li pêş. Li rengê hizrên wî yê ku ew dihê dîtîna wê rengekê hizrî ku wê weke ne yê dûrî maniyî û augustiniusi û hwd re jî wê, bi hizrên wî re wê were dîtîna. Biqasî ku wê li ser wê were gotin wê, lêkolîne descertes a bi navê 'lêkolînek li ser mirov' ku wê bixwênê û pê de wê, weke ku wê bi wan hizrên xwe yê li ser yê augustiniusi re wê di dîmenekê bi hevve kirinê re wê bixwezê ku ew çerçoveyek hizrî a bi hev re werênê li holê.

Hinek xabatên wî yê ku wî nivîsandina ên weke 'lêkolînek li ser xweza û têngîna wê' ku wê di sale 1660ê de wê binivîsênê, 'lêgerîna li rastiyê' ku wê, di sale 1675'an de wê binivîsê, 'hizirkirinên bi xiristiyani' ku wê di sale 1683ê de wê bi nivîsê, 'nerînen li ser metafîzîk û olê' re ku wê di sale 1688'an de wê nivîsê re wê di rengekê de wê were dîtîna ku wê navê wî derkeve. Wî jî weke Geulincx wê, tîkiliya nava zêhn-bedenê bi rengê ku ew dihênê ser ziman wê, bi zêdeyî wê weke ku wê herê bikê. Li gorî wî bi têngîna wî ya ku ew lêdipirsê ku wê bi dirêjeyiya wê ya sermed re ku wê bêhiş weke bi beden ku wê, ne bi dirêjeyi lê bihiş weke zêhnekê wê çawa wê bi bandûrbikê wê li ser wê bisekinê. Ew wê bi têngînek bûyerparêzî wê dixwezê ku wê biparêzê û wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Ew wê, weke ku wê di nava hizrên wî de wê were dîtin wê, têkiliya nava zêhn û bedenê wê ji xwe re wê bikê mijare lêkolînê. Ew wê, weke ku wêbi têkiliyekê wê herê dikê. Lê ew wê, dixwezê ji wê temenê ku wê, descertes wê bi têkiliya tozê wê hanî ser ziman ew ji wê dûr bi têtîgîn û têtîkilyek klasik a bi hevra gîyan û bedenê bi hev re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ber vê yekê wê dema ku mirov li navaroka hizrên Malebranche dinerê wê dibînê ku ew wê, di wê nûqtayê de wê, mijare hizirkirinê xwe wê di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin ku ew di dîmenê descertes ê bi têkiliya beden û zêhnê wê dixwezê wê fahmbikê û wê weke bi fêrsekê dixwezê bigihêjê rastiya wê dixwezê û dihizirê. Lê ew wê çawa wê fahmbikê wê, li wê bihizirê. Ew di hinek waran de wê ber ku wê weke bi tememî wê weke wê herê kirin wê teoriya kevn a serdema navîn û berê wê a bi gîyanê ku ew heta wê demê hatiya pêşxistin weke aqilekê rûniştî re di rengekê de wê weke têtîkîna wê dibînê û ew di wê temenê de wê, ber ku wê bi zêdeyî wê li ya ku ew dikê ku wê fahmbikê jî wê bi tememî ne serwer bê wê êdî wê rêyê li ya kevn a bi navê gîyanê xwe pêçanê û li wê girêdanê re wê bibînê.

Di wê temenê de wê li ser temenekê metafîzîkî wê bi têkiliya tozê´ re wê bixwezê ku ew herê şîroveyek epmrikî û ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew çerçoveya têkiliya zêhn û bedenê wê di wê temenê de wê fahmbikê. Di wê nûqtayê de ya ku wê serê Malebranche wê bi zêdeyî wê meşkul bikê û wê bi xwerhênê jî wê di aslê xwe de wê mijare şîroveya li şûna gotina xwûdê a tozê bê. Ew wê, dîsa wê, di gotina xwûdê de ku wê dem bi dem wê bi kirdeya toza descertes wê li wê bihizirê re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê, bixwezê ku ew bigihêjê şîroveyekê û fahmkirinekê. Di wê temenê de wê, dema ku ew wê, dibêjê ku wê ´xwestekên gîyanê wê bedenê (ankû cismê) wê ne gûharênê (ankû nekê tevgerê)´ ku wê, werênê ser ziman de wê, di rengekê de wê, ji wê temenê şîroveya beremberê hev a bandûr li hevkinê a zêhn û bedenê a descertes wê weke rê bi gûharênê wê dîmenekê fahmkirinê wê di wê temenê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê di wê rengê de wê, bi hizrên wî re wê xwe bide dîyarkirin.

Lê ew wê dema ku ew diçê wê şîroveyê jî wê, dîsa wê ji wê ne rehetiya xwe ya bi hewldana xwestîna fahmkirina ya zêhnê û bedenê descertes wê xilas nebê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku ew wê li wê dihizirê.

Di wê çerçoveyê de wê di demên piştî descertes de wê di demên ronakbiriye de wê hemû nîqaşên ku wê bi kartezyani wê di wê warê de wê bibin wê di nerîne, têngî û rewşa fahmkirina bi təkiliya gîyanê û ankû têngî û gotinên bi wê rengê ku ew di serdema navin de hatina ser ziman wê li ser wan re wê bi dualiteyekê wê bê serdema hizirkirinê. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê, ya ku ew weke minaq bi gotina gîyanê a serdema navîn û ya ku wê bi têngîna tozê û ankû zêhnê ku wê descertes wê werênê ser ziman wê çawa wê weke du dîmenên jji hev cihê wê di renekê de wê biafirênê wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê, nîqaşên di wê rengê de wê, gûharînen di fahmkirinên metafîzîk, gîyanê û çerçoveya gotina xwûdê û hwd de ku wê bi ber ya têngîna tozê û hwd ve wê bibê re wê, bi zêdeyî wê bibê sedema nîqaşkirinê. Nîqaşkirinên bi kalwinistan bi xwe re jî wê nîşanakên wê nûqteyî wê di renekê de wê di nava wê de wê werina dîtin. Yanî wê ya kevn û ya nû wê di wê temenê de wê çawa wê di renekê de wê, ji hev were cihêkirin û cihê fahmkirin û wê ya nû ku wê bi zêdeyî wê li ser temenekê epistemikî û empirikî û hwd re wê were kê hizirkirin re wê were fahmkirin wê bi zêdeyî wê di wê nûqteyê de wê were fahmkirin.

Di wê warê de wê gûharînen bi felsefeyê di warê felsefeyê de bi olê û mijarên wê yên di wê rengê de ku wê werina ser ziman wê weke bi metafîzîkê, gîyanê, xwûdê û hwd re wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê bibê. Çîroska ku wê descertes wê di renekê de wê pêbixê û ku ew di dema wî de wê bi zêdeyî newê fahmkirin jî wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê bibê sedema nîqaşên li ser temenekê epistemikî a hemdem.

Di wê çerçoveyê de wê, mijarên epistemikî û empirikî û hwd wê di wê çerçoveyê de wê xwe di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê di serî de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê fahmbikê. Li ser wê temenê em dikarin wê, bibêjin ku wê nîqaşên bi kartezyani wê ji temenê fahmkirina weke descertes û hizrên wî zêdetirî wê, di dewama wê de wê weke çerçoveyek berfirehkirinê a wê nîqaşê wê weyneke di wê rengê û awayekê de wê were dîtin ku wê bi demê re wê di fahmkirina mirov de wê weke ku wê bileyizê. Wê di wê rengê de wê bi wê re wê xwe di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin ku wê bi wê re wê êdî wê were dîtin ku wê li wê were lê hizirkirin.

Di awayekê de wê, təkiliya nava zêhn û bedenê a ku wê bi wê rengê ku ew dihilde li dest wê weke bi rengê wê dema ku em destê xwe di kin

tevgerê wê di nava wê de girêdanek pêwîstîni wê di wê de nebê' re wê werênê ser ziman. Li gorî wê, ew tevgerî weke tevgerînek di demê de jî bê lê wê, xwesteka me wê tenê wê di çerçoveyek bûyerparêzî de bê. Ew tevgerîya bi destê û ankû çengê re wê, bi têtikiliyek tozî bê. Li ser wê re ew dibêjê ku wê weke sedemek rastin bûyinê wê weke sedemek afrîner bûyin bê. Di wê nûqtayê de wê, ew tevger wê, ji tozê bê. Di wê çerçoveyê de wê, bêaktiviya ku wê ku wê descertes wê, bi xwûdê re wê werênê ser ziman. Wê vajî wê Malebranche wê bi bedenê re wê werênê ser ziman û wê bènê ser ziman ku beden wê afrînerîya wê nebê, wê hemû afrînerî wê bi tozê û ankû wê weke hin caran wê bi navî wî û teoriya wî were pênasekirin wê weke 'xwûdê' bê wê were şîrovekirin. Di wê rengê şîroveyê de wê weke ku wê, Malebranche wê weke bixwezê ku ew teoriya toza descertes wê di wê çerçoveyê de wê li gorî ya kevn li ser temenekê epistemikî û empirikî wê li gorî xwe wê bigihênê şîroveyekê. Di wê çerçoveyê de wê, rengê teoriya Malebranche wê, ji dîmenekê hipotezî a di wê rengê de weke ku ew ji qatk û beşan ku ew hatina cem hev û ji wan weke hatiya afirandin û pê de wê weke ku wê derbas nebê.

Ew wê bi temenî wê weke ku wê agustinus wê werênê ser ziman wê di bedenê de wê gîyan wê ne bi wê hevyekiya tevgerê bê. Wê vajî wê weke li çavkaniya tozê ku wê augustinus wê bi xwûdê û lêgerînê weke maniyar wê werênê ser ziman ew wê Malebranche wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, çerçoveyek epistemikî bi têtîna gîyanê re wê di demê de ku wê kartezyani wê temenê wê ji aliyê xwe ve wê biafirênê wê, destpêkek girîng a ku wê temenê wê lêpîrsîna gîyanê a weke ya di serê Malebranche de jî wê biafirênê. Wê ew wê çawa wê bi wê temenê epistemikî wê werênê ser ziman wê, bi temenekê rasyonel wê bê gihandin li fahmkirinekê û hwd re wê, di wê nûqtayê de wê li wê bihizirê. Ew kû ve wê dihilde li dest wê dibînê ku ew gîyan wê di awayekê de wê, sermedîya xwe wê, di wê têtîna epistemikî de wê li leyha ya gotina tozê-zêhnê wê ji dest berdê. Di wê temenê de wê, gotina sermediyê wê, di wê temenê de wê, weke di nava metafîzîka Malebranche de wê ji wê aliyê ve wê ya ku wê bi zêdeyî wê, weke li wê were lê hizirkirin û wê ketina nava hewldana wê de wê bê.

Di mijare zêhn û bedenê de Malebranche wê, bixwezê ew ji aliyê têtîna bûyerparêzîyê ve mijarê hilde li dest û wê hilde li dest. Di wê çerçoveyê de têtînenê weke helwestê, û wîna azadiyê a mirov wê bixwezê ku ew li nîqaşê bide vekirin. Descertes wê, di rengekê de wê bi têtîna ku wê, mirov wê kribê bi azad wê kiryarên xwe wê bide destpêkirin wê di wê

rengê de wê xwediyê fêrsek fahmkirinê a di wê nûqteyê de bê. Malebranche lê di rengê şîroveya wî de ku wê bixwezê wê bi têgînek tozê û wê tozê jî wê bi gotina 'xwûdê' re wê ku ew wê werênê ser ziman wê, demê di dewama wê de ku ew rewş bi wê rengê ew dibê demê mirov wê, di mijare têgîna xwe ya li ser wê rewşê re ku ew bi gotina xwûdê re wê, bê lê tefkirkirin re wê çawa wê bi derfet bê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê, şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Yan jî wê, mirov xwediyê wê wîna azad a ku ew karibê wê destpê bikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, bi mijarê re wê bidest lê hizirkirinê di mejiyê xwe de wê bi wê re wê bikê.

Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, ji hinek aliyan ve wê, Malebranche jî wê, bi keve gûmanê ku wê di wê nûqteyê de wê gotina xwûdê wê çendî wê karibê vegotinek tekûz û rast wê karibê ji wê rewşê re wê werênê. Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê bi têgîna toza sermed û mirovê bi dawî û hwd re wê, bixwezê ku ew di dîmenekê de li wê bihizirê û ji tozê rewşa bandûrê wê weke ji cewherê li tozê pêvajoya bandûrê wê çawa wê bibê wê bixwezê ku ew di dîmenekê fahmkirinê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, di mijare başî û nebaşiyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê li ser wê re wê di renekê de wê weke ku wê were dîtin wê bikeve nava gûmanê. Ew wê dema ku wê başiya mirov wê bi çavkaniya ya giştî ku ew wê werênê ser ziman û wê dema ku ew ya giştî wê baş bê û di dewama wê de wê bi aliyên wê yên din ên vaji re ku ew li wê were lê hizirkirin wê çawa wê dîmenekê din ê ku ew dixwezê wê bide dîyarkirin re wê di renekê de wê weke li ser wê bisekinê.

Di wê çerçoveyê de wê, têgînek weke bi navê 'rêya bi ber azadiyê' ve wê weke bi têgîna rohnîyê a mani-augustinius ve wê, di renekê de wê bixwezê ku ew wê pênasebikê û wê li ser wê re wê werênê ser ziman. Ji gotina xwûdê wê zêdetirî wê weke gotinek ku wê kirdeya wê levkirinekê di mejî de wê bide çêkirin wê ya rohnîyê ku ew filosofên dema patristiskê ku wê werênina ser ziman bê. Ber vê yekê wê, bi wê aliyê ve wê mêyla xwe ya fahmkirinê wê di dewama wê de wê bixwezê ku ew wê bide dîyarkirin. Di awayekê de wê mijare sereka ku wê Malebranche wê serî li ser wê biwastênê wê ya gîyane bi serê xwe û ankû gîyane ne bi serê xwe re bê. wê di wê rengê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, pêvajoya kartazyani wê weke ku wê were dîtin wê di mijare nêqaşên hizrên descertes de wê, di renekê de wê, weke çawa dîmenekê hizirkirinê dervî ya hizirkirna wî ku ew li

hemberê wê hizirkiya wê bi hizrên wî re wê were kirin û wê di wê dîmenekê de wê rewîzeyekê wê bide çêkirin wê di dîmenekê de wê xwe bi wê rengê wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, di têkiliya nava zêhn û bedenê de wê li ser wê temenê Malebranche wê bo ku ew mijare gîyane surrealist wê cardin bivejenê wê, di wê temenê de wê bahsa têkiliya nava zêhn û bedenê a 'xaponik' wê bikê. Ew wê rengê têkiliyê wê weke têkiliyek ku ew li şûn were hiştin û ankû bi gotinek dîn ji wê were xilasbûn wê li wê dinerê û wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, li ser wê têngîna bi gotina xapinok û bijirêçûnê a bi aqil re wê, bixwezê ku ew wê, çawa wê ji wê dîmenê gûmanê ku wê descertes wê di renekê de wê li wê bihizirê wê di aslê xwe de wê, li ser wê re wê bi wê rengê wê li wê bihizirê û wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê ye din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê felsefeya kartezyani wê, pêşneketina wê, temen û sedema wê bi ji hev dernexistina wan aliyan ve wê ji temen ve wê weke ku wê girêdayî bê. Di wê temenê de wê, dîmenê descertes wê di aslê xwe de wê, li şûna ku wê ew wê were fahmkirin wê bi gotinên serdema navîn ên surrealist wê çawa wê bi têngînek ku wê weke di dîmenekê rasyonel de wê bi irrasyonali wê were lê hizirkirin re wê, di wê nûqtayê de wê xwe di dîmenekê de wê bi têngîna gotinê re wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Lê ew wê dîmenê rasyonalityê wê bi pergalek newrolojîkî a bi sîniran ku ew wê bi kirde û têngîna wê kirdeyê re wê bi sazûman bikê û wê werênê ser ziman re wê bînenê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, di aslê xwe de wê bi hostetiyek mazin jî wê karibê bêjê ku ew wê bikê.

Dîmenê bi hizirkirin û têngîhên felsefeyî ên Malebranche wê yekser wê ji wê aliyê ve wê, dîmenekê fahmkirinê û hewldana fahmkirinê wê bidina dîyarkirin. Di mijare gotina Malebranche a bi rengê ya ku me ji rê dibê wê, weke wîna me bê ku wê di wê temenê de wê werênê ser ziman wê, di hevraştiya descertes de ku wê li wê bihizirê wê, descertes wê, di renekê de wê bi têngîna kirdeyê a hevraştiya wê re wê, di renekê de wê li wê bihizirê. Farqe di nava ya hizirkirina descertes û ya Malebranche wê ew bê ku wê descertes wê bixwezê bi temenê epistemîkî wê, safîbûnek bi zanîne çêkirinê re ew li wê bigihijê. Ya din jî wê, di temen û çerçoveya

wê têngîna bawerîyê de wê, epistemiyê wê, li gorî wê bikê rewşek ku ew dikarê wê were herêkirin de bê.

Di wê çerçoveyê de wê, ya ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê were dîtîna wê di destpêkê de wê, ev bê. Di wê nûqteyê de wê kirpendina descertes a sehê û ya Malebranche jî wê di wê nûqteyê de ku wê heman sehê wê bi kirpênin jî wê ji temen ve wê ji wê çerçoveyêa epistemikî wê weke ku wê ji hev cihê bibin. Ew wê, di wê temenê de wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Li gorî wî nê biryardayînê wê di wê nûqteyê de wê, êdî wê çawa wê weke ku wê bikê 'şaşîyê' wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê re wê were dîtîna ku wê li wê were lê hizirkirin. Di dîmenê pêbawerkirina descertes de wê, ji mijare pêvajo pîvanên gûmanê derbasbûyî re ku wê li wê bigihêjê re wê werênê ser ziman. Lê Malebranche wê, ji wê cihê wê bi têngîna baweriyê a seranser ku ew wê weke wê hizirkirin wê bi 'rastîyên wê' karibê ji wê ketina şaşîyê wê, derketinê bê. Ya Malebranche wê bi temenekê sehê a di xwe de weke li derve girtî bê. Lê ya descertes wê li ya derve ku wê çawa wê bi wê lêpîrsînê re wê bigihîjê wê hebûna wê ya cihê û vekirî û ankû zelal û safî ku ew wê bi zanînê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê gotina wî ya lêgerîna li zanîna safî wê di xwe de wê, di wê rengê de wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê. Di rewşên weke yên tahmgirtinê, germbûn, reng, bêhn û hwd wê, li gorî de descertes wê bi temenekê empirîkî wê çavkaniya wê derve bê. Lê wê li wê gihîştina wê, di wê temenê de wê, bi wê re bi azmûnkirina wê bê. Li gorî Malebranche jî wê ev sehê wê di tiştên derve de wê nebin. Wê demê wê, di wê rengê de wê, di rengekê de wê weke ku wê ji wê aliyê ve wê ji hev cihê bibin. Navaroka hişan bi bûyeran re wê li ser wê bisekinê. Di gotina weke ya ku ew di yên derve de wê nebê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, 'sehê wê tenê wê, têtîliya wan a bi bedenê re wê bi têtîliya wan wê derkkirina wan wê bikê' re ku wê werênê ser ziman re wê, di wê çerçoveyê de wê karibê weke dîmenekê fahmkirinê wê bibînê.

Lê ji aliyekê din ve jî wê mijare sehê wê ji aliyê Malebranche wê were dîtîna ku ew bi hûrgilî xwestiya ku ew li ser wê bisekinê. Ew wê, di serî de wê bi hinek xosletên wê re wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Ew ya pêşî wê weke 'çalakiya bûjenê' wê pê nase dikê. Ankû wê weke tevgera qatikan wê dikarê wê werênê ser ziman. Sehên di bedenê de wê çavikên wê weke sazûmana wê, weke pergale siniran û meji ku mirov wê pê nase bikê wê weke seha di gîyanê de û di dewama wê de wê, derk û bi wê re darazên me yên ku ew didênê li holê bê. Li gorî wî ber ku wê di

heviyekiyekê de ku wê bibê wê, ber wê yekê wê seha di gîyanê de wê êdî wê newê fahmkirin. Ew wê, li ser wê temenê de wê werênê ser ziman ku ew ne fahmkirin wê bê sedema wê ku wê şaş wê were fahmkirin ku mirov wê, fahmbikê wê çavkaniya wê sehê wê derve bê. Li gorî wê jî ku ew dibêjê ku em bêjin ku bûjenên derve di xwe de wê bi seh û têriyekê wê hebin wê ne şîroveyek têr bê. Ew wê tenê wê bi têkiliya wan a bi bedenê me re wê, di renekê de wê weke rewşek rast wê were dîtin bê.

Di dewama wê de wê, werînê ser ziman ku wê, şaşî ne di seha gîyanê û derkkirina wê de bê. wê di ya bi têkilkirina wê ya bi bûjena derve re bê. Li gorî wê têtîna Malebranche a idealist wê, di wê rengê de wê, ew wê ya ku weke bûjenê ku em wê weke wê derkbikkin wê ne bi derfet bê ku em wê weke wê bi wê derkkirinê wê karibin wê fahmbikin bê.

Lê di renekê din de jî wê têkiliya sehê bi bedenê re wê bi fahmkirina wê re wê ji wê aliyê ve wê, werênê ser ziman. ku em bixwezin baş ji sehên xwe sîd bigirin wê pêwîst bê ku em tendurustiya xwe baş bi parêzên. Di wê têtîna de wê ew wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê weke têtîna bedenê û sehkirina bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê, ew wê jî wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê çawa wê, sehên me wê weke têtîna bi derkkirina bedenê re bê. Wê afirandina bi bedenê me re wê weke heyina wê re wê hebê re wê pênasebikê.

Malebranche wê pêvajoyên kirdeyê ên descertes wê di wê temenê de wê ji temenê wê yê bûjenî wê dîr wê bi têtînek ideayî wê bixwezê ku ew di levkirinekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, mijare kirdeyê û di wê de wê bi wê re wê li wê hizirkirinê û hwd re wê, di dewama wê de wê were dîtin ku ew wê li wê bihizirê. Li gorî descertes wê di sîniran de wê avka zindibûnê wê di rêyên sîniran de wê hebin wê bi rêya wê avkê wê di renekê de wê, bûjena derve ku wê li seha me wê were lê bandûrkirin. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê pêvajoyek fizyolojikî wê di wê rengê de wê, di renekê de wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin û wê bi wê avka siniran wê têkiliya ku wê bi derve û bûjenê re wê were danin re wê bandûr beremberê wê bi wê re wê, li hebûna zinditiyê wê bibê.

Ji wê aliyê ve wê dema ku em li wê dinerin wê di wê rewşê de wê, pergalek fzyolojikî-newrolojikî wê were dîtin ku wê Malebranche di dîmenekê de wê, bi kirdeya descertes re wê bi aliyê wê yê idealist ve wê li wê temenê wê biafirênê û wê, di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew aliyê wê yê bûjenî di nava wê de wê werênê ser ziman. Minaq wê dema ku wê bi gotina pêjn-şibandin wê, mekanikî bê û bihevve bi têkilidar bê. Hemû tiştên ku em wê dibînin wê bi têgîna meji re wê di wê rewşê de wê bi wê re wê têkiliyek wê di wê rengê de wê were danîn. Ew wê, têkiliyek şopdar wê bi wê re wê li meji wê bibê. Wê bi têgîna pêjnî jî wê di wê rengê de wê, bi şiyarkirina di mejî de re wê, di renekê de wê bi wê re wê êdî wê bibê. Mijare pêjnê wê di wê nûqteyê de wê bi wate bibê ku ew wê, tişt wê hev bi şibênê di mejî de. Wê di dewama wê de wê, ev têkilî wê di xêv û mejî de wê, bi girtina wê re wê piştî wê li ser 'lif'an û ankû 'fberan' re mejî re wê di renekê de wê, werênê ser ziman. Alimandin û ankû fêrbûnek weke bi xûyî wê di heman rêyê de ew avkên zindibûn ku ew hertimî di heman rêyê de ew derbas bibin re wê, di renekê de wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de Malebranche wê li ser mijare tiştên bûjenî wê, werênê ser ziman û wê bibêjê ku ew bi me re ne di têkiliyê de na. Weke ku ew çawa di xwe de hena wê, ne xwediyê dagerîyekê a bi me re bin. Pêjnkinên bi sehî wê, lawaz bê. Lê wê carna jî wê zindi bin. Di mijare pêjnkinê de wê, dema ku ew wê bahsa rewşa xapinok wê bikê wê di wê temenê de wê di renekê de wê werênê ser ziman ku wê, weke ku wê çawa tişteke di rastiyê de nebê ku mirov wê bihizirê weke ku ew heya wê, ew jî wê weke rewşa xapinok a ku em bi wê re wê li wê bihizirin bê. Di wê rewşê de wê rewşên weke pêjnkinê wê li gorî rewşên wê yên bandûrî wê xwe bide dîyarkirin.

Ew wê, mijare xapinok a bi seh û pêjnan re wê, dema ku ew wê li wê dihizirê wê bi têgînek weke ji xwezaye bedenê dihê re wê pênasebikê û wê ji aliyê xwe ve wê werênê ser ziman. Li gorî wî, di rewşên bi girêdana giyanê a bi bedenê ve wê karibê ew were fahmkirin. Di dewama wê de Malebranche wê, dihênê ser ziman ku wê aqilê teqez xapinokên wê, tenê wê dema ku aqil û bûjenê di dema fahmkirinê de wê, mirov bi bi hewldana fahmkirina ideayên pêwîstînan bi lêpirsin, dahûrkirin û bi hûrgilkinê ji hev derxistina wan re wê karibê li wê bi rastin tê bigihê.

Li vir li gorî Malebranche aqilê teqez wê, bêî ku wê bûjenên derveyî wê di zêhn û mejî de wê, dagerên xwe wê biafirênin wê fêrsek ku ew hebê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê. Li gorî wî zêhn wê bi sinor û dawî

bê. Mirov jî wê dema ku ew ji rêya xwe derkeve wê, ber ku ew li wê bi zanîne ne serwer bê û ne xwediyê şewayekê fahmkirinê ê rast ku ew rê nîşan bidê bê. Ew bixwe wê, ku wê zanîna wê ya pêşek nebê wê, xwe bidina tiştên vêşarî ên ku ew nayêna zanîn. Di wê nûqtayê de wê, ew wê, di nava ya vekirî û ya bizanê (possible) ku ew heya wê nikaribin ew ji nava wê, cihêkirinê bikin.

Di wê nûqtayê de Malebranche wê bahsa descertes bikê û wê bibêjê ku wî rêya fahmkirinê bi metamatik û cebirê re di wê de wê şopand. Descertes wê, di warê kirdeyî de wê, di wê nûqtayekê wê di şewayê bi hizirkirina kirdeyî de wê, dîmenê ku ew di wê nûqtayê de wê dide dîyarkirin wê bi wê re wê, çerçoveyek fahmkirinê wê werênê ser ziman. Malebranche wê di dewama wê de wê, mijare aristo jî wê bide û wê bixwezê ew wê bi kirpênê ku ew wê çawa wê di wê nûqtayê de wê serî li objeyên metamatikê û hwd wê bide bo fahmkirinê.

Li vir wê, gotinek din a ku wê Malebranche wê bi karbênê wê bale me bi kişênê. Ew jî wê ew bê ku ew wê bibêhê ku “yên ku wan şewayê dahûrkirinê bi karhanîna di rêya xwe de pêşde çûna’ re wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, Malebranche xwe negirê û wê di dewama wê de wê şîrove û dahûrkirinên xwe wê li ser têngîna metamatikê re wê bidomênê û wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê ‘şewayê rast ê fahmkirinê wê bi metamatikê wê bibê’ re wê werênê ser ziman.’ Li gorî wî metamatik wê bi zanînek vekirî û cihê wê, pêşde herê û wê ji zanistên din re wê di wê warê de wê weke minaqekê bê. Di wê nûqtayê de Malebranche wê metamatikê wê weke pîvanekê ji hemû zanistên din re jî wê di dewama wê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman ku ew wê, bi temenekê îdeayî ê vekirî û cihê wê derfeta şaşkirinê wê di wê de wê nebê. Di wê temenê de wê, weke rêyek ku ew li ser wê re di wê temenê de bi fahmkirinê were meşandin re wê di renekê de wê werênê ser ziman.

Li vir di dewama wê de wê, gotina xwûdê a ku wê, weke Malebranche wê werênê ser ziman ku em hinekê din pêde diçin em rengê wê êdî wê di renekê de wê kifşdikin. Ew wê di wê temenê de wê, weke ku me li jor wê hanî ser ziman wê, çawa wê bi têngîna tozê wê fahmbikê wê, were dîtî ku ew di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê şîrove bikê. Di wê nûqtayê de ew wê, di destpêkê de wê ew wê bibêjê. Zanîna tiştên bêdestpêkê û bêdawî wê, di nerîna tozê de wê hebê. Ew wê, di werênê ser ziman ku wê ji wê li giyane mirov wê îdeayên ku ew di wê de bicih in û pêwîst werina fahmkirin wê şîrovebikê. Ev tenê wan dikarin di wê

cewherê wê de wê karibin wê kifşbikin. Ew jî wê çawa wê bibê? Toz ber ku ew di xwe de hatiya û afirîya wê, ideaya hemû tiştên afirî wê di xwe de wê bihawênê. Nexwe ew wê nikariban bûban. Li gorî Malebranche wê ew wê xwe pîrr zêde nêzî mirov wê bikê û ev wê cihê wê giyane mirov bê. Ber vê yekê wê aqilê mirov wê derhaninna ji wê bi wê re wê karibê bibînê û ankû ew kifşbikê. Wê dema ku wê mirov di mejiyê xwe de ew idea dana diyarkirin wê bi wê re wê ew wê bibê. Mirov ji wan ideayan carna di mirovekê de û an jî carna di hemû mirovên din de wê bixwezê ku ew wê bibînê.

Li vir Malebranche wê, têtîna tozê wê, bi têtînek xwûdayî wê bixwezê ku ew wê weke di xwe de wê bi hizir jî wê piştire wê bixwezê wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku wê, ew wê, xwûdê wê aqilê wê, bixwezê ku ew di mejiyê mirov de xwe bide şaqdan.

Di wê nûqtayê de gotina xwûdê a Malebranche wê, weke pêwîst bê ku mirov wê di wê nûqtayê de wê gotinekê wê li ser wê bibêjê. Ew wê, di awayekê du dîmenî de wê, li wê bihizirê. Di dîmenekê wê de wê, bi têtîna toza descertes bê. Ji aliyê din ve wê, bi gotina xwûdê a serdema navîn a serwer bê. Ber vê yekê wê di şîroveyên Malebranche wê, dem bi dem wê şîroveyên ji hev cihê û carna jî wê weke di dîmenê bi hev re nakok ku wê di wê temenê de wê werina ser ziman wê hinekê jî wê bi wê nûqtayê ve wê girêdayî bê. Weke ku min hinekê li jor li devereke wê hanî ser ziman ku wê çawa wê weke bi cewherê tozê wê li wê bihizirê. Lê wê di dîmen û rengê din ê bi gotinkirinê de wê, navê xwûdê jî wê derxê li pêş.

Di wê çerçoveyê de wê, gotina xwûdê a ku wê deescertes wê derxê li pêş wê, di şîroveyên xwe de wê, cihêbûnên ku ew di wê de hena wê, di rengekê de wê, bi hewldana gihiştina azmûna wê gotina xwûdê û wê, bi têtîna xwe ya tozê re wê fahmbikê bê. Lê Malebranche wê azmûnê wê bi sazûman dikê û wê di gotina xwûdê de wê, dixwezê wê d irengê de wê bi rengekê wê bigihênê dîmenekê fahmkirinê.

Li vir wê gotina xwûdê a weke bi aqil ku wê descertes wê şîrovebikê û wê, Malebranche wê, di dîmenekê din de wê, di wê rengê de wê bigihênê li rengekê şîroveyê.

Di epistemolojiya descertes de wê ya ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê derkeve li pêş wê bi dîmenekê epistemikî û empirikî a bi fahmkirinên derveyî û hwd re bê. Lê Malebranche wê dîmenê tozê ê di xwe de wê weke xwediyê çavkaniya afirînê wê, li ser wê re wê her tiştê

wê weke di wê de wê weke di xwe de heya wê bi wê çerçoveyê re wê, di dîmenekê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê dîmenê de wê ya wî, di wê çerçoveyê de wê, şîroveyê şîroveya tozê ku wê weke di wê de wê bêdawî û bêdestpêk k uwê were lê hizirkirin wê di şîroveya Malebranche de wê bi cih bê. Di wê temenê de wê, nakokiya pêşî wê di wê têngîna pêşî a bêdestpêkê û bêdawayî de wê, bi xwûdayekê di xwe de wê weke bi ideayî û hwd re wê xwediyê destpêkekê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, ev wê, di wê rengê de wê, di renekê de wê, weke aliyekê wê yê fahmkirinê ku mirov wê karibê wê di wê rengê de ew wê çawa wê, di dîmenê xwûdê û çermê wê de wê, bixwezê ku ew tozê fahmbikê wê bi wê re wê, di renekê de wê bide dîyarkirin. Rêya Malebranche wê di wê rewşa fahmkirinê de wê weke ku wê cihê bê. Di wê nûqtayê de wê, Malebranche çermê xwûdê wê ji tozê re wê, tenê wê weke darêjkekê fahmkirinê wê di renekê de wê weke ku wê di serê xwe de wê di dîmenekê de wê bikarbênê. Lê di wê de wê dîsa wê her tişt wê bi afirîna 'ahenge cewherê-tozê' re wê di renekê de wê, xwe di reng û awayekê de wê bi wê re wê êdî wê bide dîyarkirin. Di dîmenekê fahmkirinê de wê fêrsek bi wê fahmkirinê re wê di serê mirov de wê biafirênê ku wê, ji pêvajoya cewherê û tozê li bûyinê heta mirov û tiştên weke bûjenî û hwd hemû afirînêrîyên ku ew bibin û bûna wê xwûdê wê weke kirdeyek darêjkî a bi gîyane fahmkirinê a navbeynkar wê, weke ideayekê wê li wê bihizirê. Lê ew idea wê hemû kirde û çavkaniyên xwe wê ji wê ya cewherê û tozê wê bigirê û wê di wê temenê de wê ew afrînerîya ku ew bi wê dihê ser ziman re wê, di renekê de wê, weke ku wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Lê di wê nûqtayê de wê, ya ku wê, afrîner bê wê ne xwûdê lê wê cewher-toz bê. Di wê temenê de wê têngîna ideayî weke ya navbeynkarî wê weke karibê bi têngînek gotin jî were bi gotinkirin lê ew weke Malebranche weke dixwezê wê bikê wê bi gotina xwûdê re jî wê di renekê de wê ew wê bikê. Ew wê, di wê nûqtayê de wê bi têngîna gîyanê re wê ew wê bi temen bikê. Di gîyanê de ew wê, di wê rengê de wê weke ku wê hebê re wê, di renekê de wê, weke aliyekê wê ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Malebranche wê di dewama wê de wê mijare têngîna ideayê ku ew çî ya û ankû neçiya wê bipirsê û wê bikeve nava lêpîrsîna wê de. Ew li gorî wî aliyekê wê yê bi fahmkirinê wê bi kirdeya xwûdê re wê hebê. Lê ji aliyekê din ve jî wê, têngîna bêdawî û bêdestpêkê ku ew bi wê dihizirê wê,

bi wê re wê ew li wê bihizirê. Minaq li gorî wî wê dema ku em dibêji du li zêde du wê bikê çar wê bi têngîna derpêşî bê. Lê wê dema ku em dibîjin du lê zêde du ku ew dikê çar wê, çawa wê bikê çar ew wê, li wê bihizirê. Li gorî wî ew dema ku em dibêjin du lêzêde du dikê çar em rastiya wê nabînin. Wê li gorî wî weke rastiyeke ya tozê ku ew ji dîtîna me re weke girtî wê bimênê re wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, di wê rengê de wê, di derbarê gotina xwûde de wê ew wê jî wê bibêje ku ew wê tiştên sehî wê dizanê lê ew derknekê. Di wê rengê de wê, dihênê ser ziman. Ew wê, di wê nûqteyê de wê têngîna xwûde wê di wê nûqteyê de wê weke ideayekê wê pênamebikê û wê, çawa ku wê di wê de wê yek bi yek wê her bûjenê û tiştê di wê de wê ew wê newê dîtîna wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Li gorî Malebranche em tiştan di ideaya xwûdayî nebînin lê tenê bi dirêjeyî em ideaya wê yê teqez a bi dirêjeyî wê dibînin.

Li vir wê, di wê nûqteyê de wê, Malebranche wê werênê ser ziman ku wê, bûjen ji wê dirêjeyî û pê de wê ne tiştê din bê. Zanîna me ya di derbarê bûjenê a vekirî û cihê wê bi wê re em wê dirêjeyîyê wê bîrdikin, û bi zane dikin. Em dihênîna li bîrê. Ew di ideaya xwûde ku wê ideaya teqez a dirêjeyî wê hebê wê pênamebikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, weke bûjena hebûna teqez a ideaya xwûde wê dirêjeyîyê wê dibînin. Ew wê, di awayekê de wê, bûjena wê ideayê jî bê. Di wê de em dîsa em cewherê wê dîsa nabînin.

Malebranche wê, di awayekê de wê dema ku wê mijare zêhnê wê bi wê re wê, di dewama wê de wê bi têngîna ideaya xwûdayî re wê werênê ser ziman wê bi gotina hemû tdestûrên rewîstî bi zêhnê wê, ew wê destûra wê ya bêdawî û bêdestpêkê wê bibînin. Di zêhnê de em wê bi di çerçoveya yekitiyek zêhnê a bi fêrsa fahmkirinê re wê dibînin. Li gorî wî tenê wê dema ku wê bi mêyla li lê re wê ew wê, karibê were kifşkirin.

Di wê çerçoveyê de wê li ser wê têngîna mêylê re wê bi fêrsek fahmkirinê a ku em ji wê digirin re ku wê, li ser têngîna destûra rewîstî a bi mêyla wê re wê dibînin. Li ser wê re wê weke li şûna dewlemendiyê başî, û hwd wê li ser re bibîne û wê hêjê bikê. Ew wê têngîna zanîne wê di hebûnê de wê bi bûna wê bi gîyanê ve wê girêde û wê di wê temenê de wê bi gotina 'zanîna giyanê' re wê di awayekê de wê pênamebikê û wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Li gorî wî di çerçoveya zanîna giyanê de ku em bibîjin em bi nerîna xwûdayî re em nagihîjin wê têngîne ku em xwediyê gîyanekê na. Em bi têngîna hişê teqez re ku wê, gîyanek me hebê em digihîjina zanîna wê. Lê

dîsa em bi wê re nikaribin bibêjin ku em gihiştina wê zanîna gîyanê. Bi wê fêrsa zanînê re em wê tê digihin ku ew di me de bi cih heya. Ew wê di dewama wê de wê bi minaqên weke di nava jîyanê de ku mirov wê bijî re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Li gorî wî, minaq wê dema ku me êşek jîyan nekiriba wê gîyane me ji me re ne ragihaiba ku me yê wê nizaniba. Ew wê bi wê re wê bixwezê ku wê bi têkiliyek bi hiş û zanîna jîyanê a bi azmûnkirinê re wê têkiliya wê bi gîyanê re wê dênê. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê bi gotin dikê. 'Gîyane çi derkdikê û dikarê bikê bi azmûnkirinê re wê dikarê wê fêr bibê' re wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, fêrbûnên ji azmûnê ew wê di wê nûqteyê de wê bi têgîna gîyanê ve wê girêbide û wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Yanî wê, ji azmûnê bi fêrbûnê û gihiştina têgîna rastiyê û hinekê jî tiştên ku em wê hîs dikin bi jîyankirinê û hwd wê bi azmûnkirinê wê bibê û ew azmûnkirin wê weke fêrbûnek ji gîyane me jî bê. Di wê temenê de wê têgîna Malebranche di wê nûqteyê de wê, ew wê têgînê wê di mejiyê me de wê, bide çêkirin. Ew jî wê di nava jîyanê de wê, ew wê, rewşa azmûnkirinê wê dema ku ew bû ew wê, weke rewşek ku ew dervî me heya û ankû ew di hundur de heya wê, weke aliyekê ku wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê din wê li ser wê bisekinê bê. Li gorî rengê gotinê ku wê Malebranche bikarbênê wê, weke ya ku me jîyankir wê ew wê, bibê sedema wê şiyariya bi me û bi gîyaniya me re. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, çi fêrsên derkkirinê di gîyanê de hena wê bi azmûnê wê bibin ku ew dihênê ser ziman wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê, di mijare bi hiş ku wê gîuyan wê bigihijê zanînê wê bi temenekê tînî wê, li ser wê re wê piştî wê kirpendina têgîna 'nemiriyê' jî wê di dewama wê de wê bikê.

Di wê nûqteyê de wê, dîmenê ku wê Malebranche wê, di serê xwe de wê ya kevn û ya nû ku ew heya wê, di nava wê de wê, aloziyekê wê di mejiyê xwe de wê bijî di zikhev de wê, dîmenekê wê bi wê rengê fahmkirina xwe re wê, bide dîyarkirin. Wê çawa wê, wê fahmbikê wê ew di nava wê de wê di dîmenekê de wê weke ku wê herê û were. Di dîmenê pêşî de wî wê dest û meji wê ji ber xwediyê aqilekê rûniştî ya ji ya kevn wê nebê û ya nû jî bi hinek aliyna wê dibînê û wê bi wê re wê bixwezê di ahengê de wê fahmbikê. Lê ew wê weke ku wê hîs dikê ku ew ji wê cihê ya û wê çawa wê, bi wê re wê werênê ser ziman wê, di nava dudiliya wê de wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de xwe bi derûniyekê a bi fêrsa fahmkirinê re wê bide dîyarkirin.

Di nava nîqaşên wî yê bi mijare gîyanê ku ew bi azmûnê wê bi temenekê derkkirinê wê bibê û wê di dewama wê de wê piştî wê, di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê fahmbikê wê, di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê bibê xwediyê têgînek nepeni. Wê nûqteyê ku ew wê nayênê ser ziman wê bi gotin û rengê têgîna xwe ya weke “em ideayê xwûdê bi rêya hiş nikaribin bijîn ew tenê bi rêya analojikî karibê were zanîn’ re wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê di mijare gîyanê de wê li ser têgîna şibandinê re wê ew wê bibêjê. Em dizanin ku wê kesên din weke me xwediyê gîyanekê bin. Ew jî wê bi mêyla li lê re ku wê bi wê re wê weke fêrsekê wê xwe bi me re wê bide dîyarkirin bê di wê hevrasta bi fahmkirina di wê mêylê de.

Di wê nûqteyê de wê di gotina xwûdê a Malebranche de wê, çendî ku wê bi kirpendina wî di wê rengê de wê weke ku wê bibê jî lê wê di kirdeya gotinê de wê destpêkê wê ji têgîna tozê û cewherê wê, di rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê werênê ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê di pêvajoyên azmûnkirinên weke bi gîyanê û hwd re wê bi pêvajoyên hiş re wê di dewama wê de wê bixwezê ku ew mijare hebûnê, cihêbûn û vekirîbûna wê di rengê de wê bi wê re wê nîqaş bikê. Di dîmeneê de wê dema ku wê cism wê weke hatina wê ya li hebûnê û ankû wê weke di dîmenekê de wê weke taqabûlî rewşa wê hebûna teqez ku wê bikê jî wê di awayekê de wê weke rengê hizirkirinê ku wê hin bi hin wê bi ber têgînek panteist a weke ya ku em bi têgina spinoza re wê kifşdikin re wê were li berhiş. Ew wê di wê pêvajoya hebûn, têgîhiştin û bûyinê û domandina wê hwd de wê bi têgîna ‘sedema pêşî’, di dewama wê de wê bi hebûna zêhnê û piştî wê cism û hebûnên vekirî û cihê ku wê werin wê bikirpênê û wê werênê ser ziman. Di wê têgîna hebûna xwûdê de wê, descertes wê weke ideayek me ya kku ew hetaheta heyi re wê di rengê de wê pênasebikê. Wê di wê temenê de wê, bi wê re wê bi tefkirkirin û hizirkirinên me re wê çawa wê têkiliyek wê hebê û hwd re wê di rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bihizirê. Wê dema ku wê di dîmenekê de wê, di nava hizrên filosofên serdema navîn ên wek eya anselmus de ku wê nîqaşbikê û ankû wê bide nîqaşkirin ku wê tiştêkê bidawî wê karibê hebûnek din a bêdawî bi xwe re wê nîminêr bikê û ankû wê di rengê de wê bide dîyarkirin wê di wê rengê de wê dîmenekê hizirkirinê wê were dîtin ku ew wê li wê were lê hizirkirin. Di wê nûqteyê de wê, di nava ya bidawî û ya bêdawî

de wê di wê temenê de wê bi intiba û têngîna ku wê li ser wê re wê li wê were lê ghiştin wê ew bê ku wê 'tiştêkê bidawî wê ji yek bêdawî re wê nikaribê weke nimînêr were dîtîn' re wê, werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di mijare têngîna ya bêdawî de wê weke ideayek aktiv a temenî û weke çavkani wê di wê çerçoveyê de wê ji wê re wê were lê hizirkirin. Lê ew wê, dema ku ew xwe de wê aktiv bê wê çawa wê di bûyinên piştre wê aktiv bibê û ankû wê dîyar bibê jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê weke pêwîst bê ku ew li wê were lê hizirkirin bê.

Malebranche wê, di mijare tozê de wê, di renekê de wê bi kirpendinên xwe yên ku ew dikê re wê bi fêrsa asoya demê û mekanê a sermed re wê bikê. Ew wê, ew wê, bêdawî û bêdestpêk bê. Li gorî kirpendina Malebranche a ku ew wê li ser zêhnê û têngîna tozê re wê, bi têngîn û têngihiştina destûra rewîstê re wê werênê ser ziman wê, bi kirpendinek weke ku wê zêhn wê hinek aliyên dervî hişkirinên me wê di xwe de wê kifşbikê. Lê em ji wê asta fahmkirinê a zêhnê ku ew dikê pîrr li jêr in. Minaq wê, gotina “zêhn di tozê (ankû wê weke hinek weke bi gotina xwûdê bi navê wî bixwezî bikirpênin) de destûrên rewîstê ên bêdawî û bêdestpêkê wê bibînin.” Lê wê dema ku ew wê dîtîne di wê nûqtayê de wê dihênê ser ziman wê bi wê re wê intibayê wê ev têngîn wê bi mirov re wê bide çêkirin ku ew wê weke dîtinek dervî dîtina me ya bi fêrsa fahmkirinê ku em li wê bigihîjin û wê karibin wê fahmbikin bê. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Li vir di wê kirpendina Malebranche wê, dikarê ji aliyekê din ve wê bi aqilê şubjeyî û obejyî di çerçoveya pêvajoya pêşketina feze û demê di zikhev de jî wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê bihizirê û wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê.

Di wê nûqtayê de wê, di mijare têngîna wê, bûyinê de wê, di renekê de wê kirpendina têngîna zêhnê de wê, têngînek ahenge û yekitiyê wê di wê têngihiştina wê gotina zêhnê a Malebranche de wê hebê. Ew wê ji aliyekê ve wê sedema wê dîtina zêhnê dervî me wê di wê temenê de wê weke bi kifşkirinê û hwd wê sedema wê bê. Ber ku ew wê di wê rengê de wê weke ku ew wê di nava wê de cih bigirê bê.

Di awayekê de wê, têngîna Malebranche a wê weke bi mêyl û alî nîşandinê re wê aliyekê wê yê din ê fahmkirinê wê hebê û ev jî wê di

rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê di serî de wê li wê bihizirê bê.

Di wê têtîna de wê ya ku wê, li mejiyê mirov wê bi biriqê wê têtîna maniyana a weke 'vegerîna li çavkaniyê' ku wê werênina ser ziman wê, di rengê de wê li ser wê çavkaniya tozê re wê werênê ser ziman. Maniyana wê weke rohnîyê wê, hanî ser ziman. Augustinius jî wê bi wê rengê xwand. Lê piştê ew rohnî wê weke 'rohnîya xwûdê' ku wê were pênasêkirin wê di wê nûqteyê de wê bê sedema şîroveyên din. Minaq wê, di wê çerçoveyê de ew têtîna sermediyê ku wê, bi wê re wê were lê hizirkirin êdî wê bi xwezayî wê bi wê têtîna xwûda re wê çawa wê hebê wê, weke ku em ne tenê Malebranche re wê dibînin wê bi gelek hizirvanên di wê warê de wê hizrên xwe wê werênina re jî wê dibînin ku wê bi wê rengê wê li wê bihizirin û wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênina ser ziman.

Di nava herikina hizirkirina Malebranche de ku wê çendî wê bi têtînek dewrûdayimî a bi gûharîna wê hebê jî lê wê di mijare gîyanê de wê piştê wê kirpendina nemiriyê wê bikê jî wê di wê nûqteyê de wê, weke aliyekê ku wê, di wê çerçoveyê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê, weke aliyekê kirpendinê ku wê ji aliyê rengê hizirkirina Malebranche bi dîmenekê 'pirsgirêkî' jî ev kirpendin wê di dîmenekê de wê, di nava wê çerçoveya giştî a fahmkirina wî de wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê gotina zêhnê a Malebranche wê pêwîst bê ku em di dewama wê de wê di wê nûqteyê de wê bi gotinekê wê werênina ser ziman. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê ber ku wê kirpendinek li ser gîyanê re wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, ev kirpendin wê ji du aliyana ve wê giring bê. Yek wê rengê şîrovekirin û fahmkirina wî ya bi gîyanê wê bi xwe re wê bide gûharandin. Du wê; di rengê din de jî wê mijare gîyanê wê weke 'çerçoveyek zêhnî' wê karibê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ew şîrove jî wê di gotinê wê di wê rengê de bê. Ew jî wê bi gotina 'di gîyane yekî din ê dervî me de wê çî di wê de wê bibê emê ne gihiştina wê' re wê werênê ser ziman. Di wê têtîna de wê weke çerçoveyek zêhnî ku ew navaroka wê di wê de bi wê re wê bi sînor û weke ji wê re teybet wê di rengê de wê hebê wê di dîmenekê vekirî û cihê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li gorî wî, em bi ya ku ew di me de cih digirê re wê dikarin wê zanibin. Weki din wê çî

derkkirinan wê di xwe de wê barbikê bi azmûnê wê bi derfet bê ku mirov wê li wê bigihijê. Bi rêya hiş wê, gihiştina li zanîna wê bibê.

Ew wê jî dihênê ser ziman ku em, ji ya xwe û ankû ji navenda xwe gavê diavêjin û di derbarê yên din de dikin ku em bigihijina li fahmkirinê û fahmbikin. Ev jî me dibê şaşgihiştinan di hiş û fahmkirinên me de. Ew wê di dewama wê de wê bixwezê ku ew wê li ser du temenan wê pêvajoya fahmkirinê wê bi tozê/xwûdê wê di renekê de wê fahmbikê. yek wê bi têngîna sermedî a feze-demê û du wê weke bi hebûnan zêhnan ku ew wê weke 'yekitiya zêhnan' jî wê di renekê de wê dixwezê wê fahmbikê wê, bi wê re wê weke ku wê bi derfet bê ku mirov wê li wê bigihijê û wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê û awayekê de wê, fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Di têngîna gerdûnî-metafizîkî a Malebranche de wê, pêvajoya pêşî wê weke bi fahmkirinê wê ya bêdawî û bêdestpêk a sermed bê. Wê di wê de wê, pêvajoya bûyinê wê xwediyê pêvajoyek gûharînê di aheng û bi rêgezên xwe de bê. Du wê, di pêvajoya zêhnan de wê, xwe di renekê de wê bide dîyarkirin û wê, bi wê re wê, biderfet bê ku mirov wê, karibê wê bi kifşkirinê û fahmkirinê re wê li wê bihizirê. Sê; wê di dewama wê de wê, bi bûyina hebûnên cismî û pêvajoya jîyane cismî û bûjenî ku wê bibê bê. Ew wê di wê temenê de wê weke pêvajoyek giring a ku mirov wê, bi hebûna fizîkê re wê di wê rengê de wê fahmbikê bê. Di metafizika Malebranche de wê ev hersê rêgez wê di renekê de wê, çerçoveya wî ya fahmkirinê a hem bi hev re bi hebûna têkiliyên wan û hem jî bi awayekê wê di wan de wê gihiştinên bi fêrsên fahmkirinê û hwd re wê bibê bê.

Li gorî wî em mijare tişteke ku ew dervî hişê me û em di derbarê de ne xwediyê ti zanînê na emê çawa bizanibin ku ew li ser wê disekinê wê fêrsên me di wê warê de wê çawa wê alikariyekê di fahmkirinê de wê bi apriorî yî wê bidina me wê li ser wê bisekinê û wê bixwezê ku ew wê di wê çerçoveyê de bikê ku ew wê fahmbikê. Wê di wê çerçoveyê de wê, mijare fêrsên me û bi wê re wê bi darazên me di wê rengê de wê bi têngînên weke mêylê bê û ankû aliyên din û hwd bê wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê li wê bihizirê ku wê, weke hebûnek bi aktiv û serwer û bi bixwe û di xwe de heyî re wê di renekê de wê bi xosletên wê re wê bê kifşkirin. Ev xosletên ku wê, Malebranche wê bi wê çerçoveyê wê werênê ser ziman descertes wê di demekê de wê bi têngîna tozê re wê di

rengêkê de wê werênê ser ziman. Heta ku wê di wê temenê de wê şîroveya bi tozê wê, spinoza wê di wê çerçoveyê de wê pîrr zêde wê kûr bibê û wê bixwezê ku ew wê di reng û awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê têtîna felsefeya Malebranche wê ber vê yekê wê di navend û cewherê wê de wê ne ji gotina xwûdê wê di rengêkê de wê destpê bikê. Wê têtîna cewher û tozê wê bi ahengekê bi hev re wê fahmbikê. Wê di wê temenê de wê di pêvajoya fahmkirina wî de wê, di aslê xwe de wê, çawa wê gotina xwûdê wê were fahmkirin wê weke aliyekê din ê bi piersgirêkî di fahmkiirna Malebranche de wê, dema ku em di wê de kûr dibin wê bi rehetî wê kifş dikin. Ew wê, di rengêkê de wê tiştê wê bi serê xwe wê, di rengêkê de wê fahmbikê. Wê mijare sedemê wê dema ku em di wê çerçoveyê de bi hizrên wî bihizirin wê, tiştê ne weke bi sedemên wê re wê li lê wê bihizirê. Di felsefeya descartes de wê, bi têtîna zêhn û bedenê wê şêwaya bi wê rengê a xwûdayî wê di rengêkê de wê weke ku wê levnekê. Di wê nûqtayê de wê, dîmenê xwûdayê monist ê serwer û wê têtîna dualismê a kartezyani wê, levnekê. Lê di şîroveyên xwe de jî wê, di dîmenekê de Malebranche wê dîmenê wê têtîna tozê a descartes û wê dualiteya zêhn û bedenê wê weke ku wê bixwezê wê, derxê li pêş. Ev wê, di wê rengê de wê, ji rengê hizirkiirên wî yên ku ew wê bi wê re wê, were dîtin bê. Di dîmenekê de weke yê spinozayî de wê, hizrên xwe wê, li ser têtînek tozê wê bide rûnandin. Wê di wê çerçoveyê de wê, di nava têtîna cewherê û tozê de wê, bihizirê û wê, bi wê re wê pêvajoya bûyinê wê bixwezê ku ew wê, werênê ser ziman.

Lê wê dema ku em bahsa têtîna tozê bikin wê di wê temenê de wê têtîna spinoza jî wê di rengêkê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, fahmbikê bê. Ew wê di çerçoveya têtîna xwe ya gerdûnê, tozê û xwûdê de wê xwediyê şîrove û kirpendinên xwe yên teybet bê. Wê bandûra wî di wê de wê, bi zêdeyî wê bibê û di dewama wê de wê hinekê li ser wî jî sekin in wê weke ku wê jî wê aliyê ve wê pêwîst bê.

Di mijare felsefeya kartezyani de wê, di dewama wê de wê kirpendinek din ku mirov wê bikê wê di aslê xwe de wê, hinekê jî wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê, bi hizrên spinoza re wê li wê bihizirê. Spinoza wê bi hizrên xw eyên di 'ethica' de wê, weke bi serê xw eû cihê wê di dîmenekê de wê were dîtin. Lê di wê nûqtayê de wê, were dîtin ku wê bandûra hizrên spinoza wê, di wê xatê û pêşketinê û fahmkirina wê de wê, piştî wê di rengêkê de wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di çerçoveya fahmkirinê de wê, epistemolojiyê wê bi têtîna tozê re wê spinoza wê derxê li pêş. Di awayekê de wê, dema ku em li rengê şewayê hizirkirinê a bi wî re wê li wê binerîn wê di dîmenekê de wê, aksiyomên auklid wê di rengê de wê, bi têtîna teoremên geometrikî wê bixwezê ku wê di hizirkirina xwe de ew weke temenekê refarans wê bikarbînê û bi wê re li wê bigihijê çerçoveyek hizirkirinê.

Di sererastkirina ethica de wê, weke dîmenek û şewayek geometriyî a ku wê weke ya auklidiyanî wê xwe bi wê re wê di dîmenekê de wê were dîtin ku wê bide dîyarkirin. Ew wê di hizrê xwe de wê, di awayekê bi zanînê wê li 'pîvane rastîyê' wê bigirihê û wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku ew bi wê re wê li wê dihizirê bê. Bi têtîna hevîgirtiya pîvane rastîyê re wê, li wê bihizirê. Li gorî wî, bi mijare ideayê ve wê rast û di pîvanek rast de sererast û sazûmankirina wê di wê rengê de wê, çawa wê bibê wê bixwezê ku ew li wê bihizirê û wê di dîmenekê teorikî de wê bide dîyarkirin. Ew di gerdûnê de wê gîyanê û tozê wê weke du têtînen tozî ên bidawî wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Ew wê her tiştê wê ji destpêka tozê ku ew di xwe de wê hebê û wê ji xwe re wê hebê re wê, bibê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Li gorî wî toz wê hebûna wê bi wê re wê hebê û wê, hebûnek din a ku ew wê bi afirênê wê nebê.

Bi wê têtînê wê di rengê de wê kirpendina xwe li ser têtînek sermedî re wê weke ku wê bikê û wê bide kirin. Wê jî li gorî spinoza wê ji wê gotina wê ku em gavê biavêjin em dikarin wê fahmbikin. Li gorî spinoza wê toz wê weke bûyinekê bê û ku em wê weke xwûdê jî wê pênasebikin wê weke têtînek bidawî wê hebê. Lê cewherê wê tozê wê di wê sermediyê de wê, bibê. Li vir wê, dema ku ew wê her tiştê wê ji tozê wê bide despêkirin wê, di rengê de ew weke ku wê şîroveyek nû wê bi wê re wê weke ku wê werênê.

Ji aliyekê din ve jî wê toz wê, cewherê wê bibê û ew wê, bi têtînen weke ji wê weke bi sîfatî û hwd ku wê li wê were gihîştin re wê bi tozê jî wê cewherê wê li lê were gihîştin. Di têtîna spinoza a sîfatê de wê nikaribê wê weke têtînek ku ew wê bi gotinê wê were kirpendin wê, di dîmenekê de wê fahmbikê. Wê weke ya têtîna gotina hegel ku ew wê di wê de wê bi pêvajoyek di zikhev de ên zêhnî bi aliyên wê yên şubjektivite û objektiviteyên wê re wê karibê wê kifşbikê re wê, di dîmenekê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê di

mijare bûyinên weke bi cism, bûjen û ankû objeyan û hwd re wê, bi wê re wê, di rengê de wê karibê li wê bihizirê.

Di wê rengê de wê mijare kirpendinê a bi navî wê, li ser têngînek bi wê rengê a 'şenber' re wê di dîmenekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Her tişt wê bi têngînên weke 'mod'an wê bibê. Minaq wê moda gîyanê wê hizirkirin (cogitato) bê. Di çerçoveya têngîna bûjenê de wê bi dirêjeyiya (extensio) wê de wê karibê wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman bê. Ew wê li ser wê temenê sermed re wê bi têngîna asoyî wê di wê çerçoveyê de wê bi wan aliyan re wê li wê bihizirê û wê bi rewşên bûjenî û fizîkî ku wê li ser wê xate sermedî wê biafirin re wê, di ahengekê de wê, bi bûyina wê re wê bènê ser ziman. Bi hev re wê di ahengekê û hev rastekê de wê di wê nûqtayê û xate dirêjeyîya bi demê û sermedê û hwd re wê, weke ku wê bibê. Li ser wê temenê wê bi gotina 'sazûmana ideayan û girêdana wan wê bi ya sazûmana bûjenî û girêdanîya wê re wê xwediyê hemyekitiyekê bê' re wê, bikirpênê û wê werênê ser ziman. Spinoza wê bi wê re wê, diyarkirina tozê ku ew di tiştê de dikarê bibê û di wê tiştê din de wê karibê were lêderkkirin re wê werênê ser ziman. Wê di wê de wê weke sedema tiştê wê tiştê din bê. Di wê de jî wê sedema wê tiştê din bê. Ew hemû tiştê wê bi girêdana tozê û ankû weke ku wê were pênasekirin bi xwûdê re wê di wê temenê de wê were pênasekirin û wê were hanîn li ser ziman.

Ew wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê bahsa tiştên xwezayê wê bikê wê ji tozê wê bi pêwîstîni derketina wê re wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Ku em dîsa wê weke ku wê bê gotin bi gotina xwûdê re wê werênê ser ziman wê weke ku wê bi pêwîstîni wê ji wê derkeve wê di wê temenê de wê, were ser ziman. Di wê nûqtayê de wê demê wê, biryara bûyinê wê di wê nûqtayê de wê, karibê wê di rengê de wê, bi têngîna spinoza re wê, li ser wê têngîna pêwîstîniya re wê di dewama wê de wê karibê wê li wê bihizirê.

Di wê têngîna pêwîstîniyê a bi pêwîstîni weke ku ew ji hev derkeve ku wê di wê rengê de wê werênê ser ziman wê demê wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê de wê têngîna serbestiyê wê newê kirpendin. Li gorî wê tişt wê ji hebûna xwe bi bûyinê re wê derkeve û bibê. Li ser wê temenê û têngînê wê di gerdûnê de wê weke ku wê her tişt wê di dewama hev de wê weke ku wê bi hev ve wê girêdayî bê wê di wê rengê de wê, weke ku wê di awayekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, şibandina spinoza a

xwûdê û xwezayê di heviyekiyekê û wekheviyekiyê de wê, dikarê bi gotin bikê û wê werênê ser ziman. Di wê de wê, gotina 'xwûdê û an xweza (Deus sive Natura) 'yê wê, werênê ser ziman.

Li ser wê têtîgînê re wê her tişt wê weke dîtbarîya wê û ankû sehkirina wê bê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê spinoza wê di dîmenekê panteist de wê dîmenekê fahmkirinê wê bide dîyarkirin û ew wê li gorî wê di xwûdê de bê û ankû wê ji xwûdê wê di wê de bê.

Di wê rewşê û rengê de wê weke ji hev wê di biriqîna hev de bê. Li ser wê temenê wê têtîgîna spinoza a gerdûnî wê her tiştê wê weke ku wê bi hev ve w bide girêdan wê bi têtîgîna xelesa sedemê. Ew wê, di wê têtîgînê de wê weke 'ya ku di xwezayê de wê dikê xwezayî' re wê, di rengekê de wê pênase dikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê dihênê ser ziman.

Ew wê têtîgîna gerdûnê û têtîgîhên ku ew wê slaixkiriinê wê bikin wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê bide beremberê hev û wê di wê çerçoveyek li hev hatinekê wê bixwezê bigierihê. Di hizirkirina spinoza de wê, bi têtîgînek derpêşî wê bibê û wê di wê têtîgîna derpêşî bi kifşkirinên ku ew bi aksiyomî wê weke xwe bidina domandin û wê herin.

Di felsefeya spinoza de wê, mijare pîrastkirin û gihiştina rastiyê wê weke aliyekê wê yê giring ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê wê xwe bide dîyarkiriin. Ew wê di dewama wê de wê bi têtîgîna pîvan û astên cûreyên aqil ku ew wê dihênê ser ziman re wê bixwezê ku ew wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Di asta pêşî de wê bi zanina bi derkkirinê, pêjnkirinê û hwd re wê bibê û wê, di wê çerçoveyê de wê, beremberê derkkirinê bi azmûnên sehî ku wê bi wê re wê were derkkirin û girtin re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, bûjen, pêjn û ankû tiştên weke bi objeyî bi pêjnî heyî û dîyarkirin wê bi wûcan, rewş, û pozisyon û hwd re wê, bi wan re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi xwandina gotinê û bihîstinê re wê ji pêjnkirinê wê bi hatina wê re wê weke lê were gihiştin. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê, ew derkkirin wê ji mirov li mirov wê karibin cihê bibin. Di wê nûqteyê de wê, li gorî wî, ew rewşa pêjnkirinê û lê têtîgihîştinê wê di wê de wê ne dîyariyên ku ew hebin wê bi giştîyên ku ew bibin re wê li wê were lê gihiştin û wê karibê were fahmkirin. Ew wê dihênê ser ziman ku wê, di aqil de wê, herkesek wê weke hev wê gotinê wê ne hizirê. Wê di hemûyan de wê cihê bê re wê di dîmenekê de wê werênê ser ziman. Hobbes jî wê di dîmenekê de wê dema ku wê werênê ser ziman wê giştîyên me wê di mejîyî de wê weke hev nebin, herkesek wê di derbarê wan wê cihê wê têtîgihîjê' jî wê weke

rengê hizirkirinê ku wê di rengê hizirkirina spinoza de jî wê di dînenekê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin.

Di mijare zanina zanist û ankû a bi hiş de wê, spinoza wê balê bikişênê li ser têtîna gotinên zanînê ên hevbeş. Ew wê, di awayekê de wê weke di pêvajoya zanînê a piştre ku ew wê weke zanîna duyem wê di rengê de wê pênasibikê de wê, werênê ser ziman. Di gotinên wê cûreyê zanînê de wê bi dirêjeyî û rastitiya wan re wê, bi ya ser a din ve jî wê girêdayî bin. Ew wê weke gotinên bi têtîha xwe vekirî û cihê bin. Ew li gorî zanyariya sehî a rastin dibin bin. Wê ber vê yekê wê weke yên rast bin. Ew çerçoveya rastin di hildin li nava xwe.

Weki din wê li gorî spinoza wê bi derfet bê ku mirov bi wan bigihijê zanina rastin. Ew dikarê bi şenberî û fenomenî li wê were gihiştin û wê minaq wê weke fenomenên metamatik û geometriyê û hwd re wê karibê li wê were gihiştin. Ew wê, têtînek zanînê wê di wan de bê ku mirov wê karibê di nava asjoya sermedê (sub specie aeternitatis) de wê karibê fahmbikê. Di rastiya wê de wê sehkirin wê di temenê wê yê hişmendiya wê de wê cih bigirê.

Ew wê di awayekê de wê di mijare zanina tozê de wê, di rengê de ku wê weke ya temen wê hilde li dest wê, bi têtînen weke bi wan ên şenber ku wê li wan wê were lê gihiştin re wê werênê ser ziman. Wê jî diikarê bi nav û ankû sifatan re wê pênasibikê. Li gorî wî felsefe armanca jî wê di serî de wê ew bê ku ew bigihêjê wê zanînê bê.

Ew wê di çerçoveya têtîna xwe ya zanînê de wê li ser têtînek şêwayî wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Wê, di wê temenê de zanîna 'intuitif' ku weke zanîna 'tam' wê pênasibikê wê, di wê çerçoveyê de wê, bi têtînek pêwîstîna a jîyanê re wê, di dewama hev de wê di rengê de wê li wê bihihizirê û wê werênê ser ziman.

Di mijare zanîna gerdûnê û gerdûnê bixwe de wê, di awayekê de wê mijare fahmkirinê di têtînek heverastî (paralîsm) a zêhnî de wê, bi wê re wê, hilde li dest û wê, di wê çerçoveya têtîna hev rast de wê, bi têtînek biriqîna cewherî li çerçoveya cewherî wê bi xosletên wê re wê werênê ser ziman. Li gorî wî wê, dema ku em gîyanê û bûjenê wê fahmbikin em nikarin wê weke hev wê, fahmbikin û wê werênina ser ziman. Wê çavkaniya wan bi xosletên wan re wê cihê bê. Li gorî wî her xoslet û nav wê di rengê de wê, bi reng û cihêbûna xwe re wê bi têtînek vekirî wê jî wê cewherê ku wê çavkaniya xwe bigirê wê xwe di tozê de wê bide dîyarkirin û wê bibê.

Ew wê di nava têkiliya bûjenê û gîyanê de wê hilde li dest û wê, mijare gîyanê wê di wê nûqteyê de wê bi têtîna zêhnê wê di têtînek di hev de weke salixkirî wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê mijare têtîna zêhnê û gîyanê, gîyanê û bûjenê, û ankû xweza û gîyanê-zanînê û hwd re wê, di wê çerçoveyê de wê didîmenekê de wê karibê were kifşkirin.

Lê ji aliyekê din ve jî wê gotina zêhnê wê weke gotina bedenê wê pênamebikê û wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Wê bi wê re wê her rewşek bedenî wê beremberê îdeayekê wê were. Di her bûyina bedenekê de wê bi beremberê wê zêhnê wê têtînek wê ya teqez wê weke muhaqaq wê weke pêwîst bê ku ew hebê. Wê di çerçoveya têkiliya dualiteya zêhnê û bedenê re wê werênê ser ziman û ew wê li gorî bi pêvajoyên bûyinan ên hevraştî re wê bibê. Li gorî wî em kesekê bi wan îdeayên wî re wê karibin derkbikin. Di wê temenê de wê mijare bedenê wê bi xosletên wê yê cihê û hebûna wê re wê derkdikin û wê fahmdikin. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê mijare zêhnê û bedenê wê di awayekê heviyekiyekê û weke hev di ahengekê de wê weke ku wê karibê wê kifşbikê û wê fahmbikê wê bêne ser ziman. Di wê çerçoveyekê de wê di yekitiyekê û yekekê de wê xwe di rengekê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê di dîmenekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku ew têtîna 'monist' a spinoza ku mirov wê di wê nûqteyê de wê bi kirpênê wê dikarê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê rengê de wê weke di çerçoveya wê yekitiyê de wê weke yekekê wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê di mijare bûyînê de wê, bi wê dualiteyê wê, di hevraştîya wê de wê, bi gîyanê û ankû zêhnê û bûjenê û ankû bedenê re wê, di rengekê de wê bibê. Her tiştên ku ew di jîyanê de dibin wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Li ser wê çerçoveyê û temenê ku em li ser têtîna etikî û ankû rewîstî a spinoza bînerê wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku ew mirov wê weke beşek ji wê xwezayê ku ew di nava wê de dijî wê bibînê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê dema ku wê bahsa mirovê wê bikê wê bi gotina "ez, çalaki û xwestekên mirovê weke xat, duzlem û cisman dikarim lê bikolim" re wê werênê ser ziman. Di wê gotina wî de wê, xûyê û tevgerên mirovî wê di nava xwezayê wê de wê, weke diyardeyekê bi

sedem û bandûra wê re wê weke ku wê karibê wê fahmbikê wê, encamekê di fahmkiirnê de wê bide me.

Ew wê di wê temenê de wê, dema ku em bi wê re wê têngîna ´wîna azad´ wê hildina li dest ew wê, di wê temenê de wê, weke têngînek ku wê, beremberê bi hişbûn û pîvane zanîna mirov re wê di rengê de wê bi wê re ku wê pêşkeve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Li vir wê, zanîn û hişê wê di temenê wê de wê hilde li dest û wê di rengê de wê, bi wê re wê çendî ku mirov wê bi hiş û znaîn bû wê, di wê sînorê wîn û azadîya me û bi karhanîna wê de wê berhevtir bûyina wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê dervî zanînê wê, bahsa wê wîna azad kiriinê wê weke rewşek xwe xapandinê bê wê di rengê de wê bixwezê ku ew wê pênasebikê û wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê weke du rewşên li hev hûnayî zanîn û wîna azad wê di dîmenekê de wê weke ku wê bi hev re wê bi wê re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê di nava wê rewşa xwezayî û ahenge wê de wê mirov wê çawa wê, sedem û bandûra kiryar û çalakiyên xwe wê bibînê spinoza wê dixwezê ku ew di dewama wê de wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê sedem û bandûra çalakiyên xwe bi awayekê vekirî û cihê wê dîtina wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê çawa wê çalakiyên xwe wê bi sipêrê wîna azad û wê bi wê bikê wê di wê çerçoveyê de ew wê bixwezê ku ew li wê bihizirê. Ew wê di wê temenê de wê weke her diyardeyê wê her çalakiyê jî wê bi sedemekê wê ya ku ew heyî re wê bixwezê ku wê fahmbikê û ev jî wê di dîmenekê de wê weke bi pêwîstîya fahmkirinê a pîvanek fahmkirinê wê di rengê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, weke ku em bi filosofên kurd ên weke Razî re dibînin wê spinoza jî wê têngînek natûralistikî wê di rengê de wê bîne li holê û wê di dewama wê de wê li ser wê re wê werênê ser ziman ku wê her mirov wê beşek ji xwezaya xwe bê. Ew ji wê re dibêjê “conatus”. Ew wê, bi wê re wê bi çerçoveya têngîna zêhn û bedenê re jî wê li wê bihizirê û wê dema ku wê kirpendinê wê li ser zêhn-bedenê wê bikê jî wê bi têngîna ´appetite´ û navê wê were pênasekirin û wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de jî wê têngîna xwestekê (desire) wê

êdî wê biafirê. Di dewama wê de wê, têrbûnekê wê bi hazzê bê û ankû bi wê re bûyinê re wê bibê.

Di felsefeya spinoza a etikê de wê, dema ku ew ji aliyekê ve jî wê başî û nebaşiyê wê pênasebikê wê bi gotina 'hazz' û 'êşê' re wê di rengekê de wê bixwezê bênê ser ziman. Di gotina êşê de wê, ne tenê wê êş wê hebê wê, di wê de wê, ji aliyê din ên morfolojikî ve wê weke ne têrbûn û ankû kêmbûn û hwd jî wê hebê. Ew wê bi temenekê kirdeyî wê bixwezê ku wê têngîna baş û nebaşiyê wê di dewama wê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê minaq wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê xwestekên wê ji aliyekê ve wê bên dîyarkirin wê bi wê re wê ji aliyekê din ve jî wê darazên me jî wê bên dîyarkirin. Di wê nûqtayê de spinoza wê di dîmenekê weke nedûrî stoayîyan wê bihizirê û wê, li ser têngînn û têngihên weke xwestek û çalakiyên me ku ew ji derve werina dîyarkirin wê çawa karibê were fahmkirin wê bi wê re wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqtayê de wê li ser rewşa dîyarîya rewş û bûyanan wê bi wê re wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê bikirpênê û wê bi wê re wê li wê bihizirê. Bi wê, li gorî di nava sazûmana ku em dijîn de wê, kirin û çalakiyên xwe çawa karibê wê fahm û sehê bikê wê, bixwezê wê bi kirpênê û wê fahmbikê.

Spinoza wê dema ku mirov li nava hizrên wî dinerê wê dibînê ku ew wê, dihênê ser ziman ku wê, 'tenê zanin wê karibê me bigihênê li şahiyê'. Di wê temenê de wê, di mijare fahmkirinê de wê, çendî ku mirov pêde çû wê di wê çerçoveyê de wê mirov wê zêdetirî wê, weke baştir bibê. Ew baştirbûn wê bi xwe re wê hêst, fêrs û hîs û hişên nû wê bi xwe re wê werênê heman têngîna a bi zanîna bi baştirbûnê wê, spinoza wê di mijare azadîyê de jî wê di rengekê de wê bi heman rengê wê were dîtî ku ew wê bi kirpênê. Di wê çerçoveyê de ew wê, dihênê ser ziman ku wê, dema ku me çendî bi wê zanîna xwe dilperî û rewşa xwe ya xwezayî a ku em di nava wê de dijîn ku me fahmkir emê bi wê re wê pêşde herin.

Di wê, rewşê de wê spinoza wê dişibênê xwestekên me yên ku em bi dilxweşî û xwêzîyên (passions) û hwd ku em, di derbarê wan de gihiştin zanîna em di wê temenê de bi wê em li wan serwer dibin. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê zanîna wê di rengekê de wê were dîtî ku ew wê derdixê li pêş. Ew wê, di wê temenê de wê, têngîna hêskirina bi zanîna û ankû ku em wê weke em ji wê gotina wî ya bi rengê hêskirina zanîna derhênin weke 'hêskirina entellektuelî' ku ew dihênê ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê. Di kirde gotina xwûdê de jî wê di wê rengê de wê weke ku wê bi kirpênê wê bi gotina xwûdê re wê li wê

bihizirê û wê, şîroveyna wê bi zanînê wê bikê. Ew wê, di wê temenê de wê, wan têtînên weke şahiyê, dilxweşiyê û hwd wê weke têtîna ku mirov wê bi wan dijî lê ew di bin sêwana kirpendina li gotina sermediyê de wê ew wê bikê û wê bixwezê ew wê werênê ser ziman. Wê dema ku ew wê, di gotina xwe de wê bi gotina 'xwûdê hêskirina' wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê kirpendinek zanînê wê di wê çerçoveyê de wê bikê û wê, di rengê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em li navaroka têtînên spinoza ên etikê dinerin wê di wê rengê de wê, werênê ser ziman ku wê, ya baş û nebaş wê bi têtîna 'bi ya ku ew hêza zêhn û beden kêmbê ew nebaş û ya ku ew zêde dikê ew baş re wê, di rengê de wê, bi wê re wê werênê ser ziman. Her zindî wê di nava şertûmercên xwe de wê li gorî wî di nava hewldana xwe jîyankirinê û domandina jîyane xwe bê. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê, karibê wê li wê bihizirê ku ew wê, di nava xwezayê de wê, bi wê rengê wê, tiştên ku ew bi başî û nebaşî wê, li gorî rewşa jîyanê wê hebin wê, li bixwezê ku ew wê bi kirpênê. Lê di aslê xwe de ew, li wê dihezirê ku wê, li gorî rewşên fizikî ên ji hev cihê wê ew wê, weke xwediyê rewşek ku mirov wê fahmbikê. Weke ku wê çawa wê mar bi jahr dijî bê. Lê bi heman rengê ku ew dijî mirov û ankû zindiyek din wê dema ku ew jahr ket laşê wan wê bi mirê.

Di çerçoveya têtînên spinoza ên weke li ser temenê jîyankirinê ên bi hev re ku mirov li wê dinerê wê di dîmenekê de wê weke ku wê ji ya hobbes wê weke ku wê ne dûr di rengê de wê were dîtin ku wê bihizirê. Mirov wê bo ku ew bi hev re bijîn wê bi hev re hevpeymaniyekê wê çêbikin. Wê di dewama wê de wê, têtînên weke mafê, destûrê, bêmaf û bêdestûr û hwd re wê, di wê temenê de wê çawa wê, di rengê de wê, werina fahmkirinê, di dîmenekê de wê bixwezê ku ew, ji aliyê xwe ve bigihênê têtînek fahmkirinê.

Mirov wê, di wê çerçoveyê de wê di nava xwezaya xwe ya civakî û xwezayî de wê, di rengê de wê, bi mafên xwe yê jîyanî wê bi wê re wê bijî. Di wê nûqtayê de wê dema ku em li gorî têtîna spinoza wê bihizirinê wê pêwîstiya bi wê gihiştina hişmendiyê wê weke ku wê pêwîst bê. Ya ku wê me di wê rengê de wê di awayekê de wê, weke pêşde bibê bi wê re wê hişmendî bê. Naskirina mafên xwe wê, di wê rengê de wê weke aliyekê bi wê zanînê re wê bixwezê ku ew wê bi kirpênê. Di nava jîyanê de wê, bi mijare azadiyê re jî wê di wê rengê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, têtînên weke yê mafê jî, dewletî jî û hemû aliyên din ên weke bi wan bi asta hiş re û di wê de wê weke bi

hebûna wê re wê bibê wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, li gorî têtîna wî, ya ku wê bi hebûna mirov û azadiya mirov re di nava levkirin û lêhatinekê de bê wê, weke ya baş bê. Ew wê, di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman ku wê, ya baş ku ew rastiya mirov li gorî wê tevdigerihê. Di awayekê de wê ya ku ew dikê bin fermanê û bindestiyê de wê, di rengekê de wê li gorî wê têtîna wî ne weke ya rast bê.

Di awayekê de wê, dema ku wê, spinoza wê di temenê şîroveyên xwe yên bi wê rengê de wê di awayekê de wê gotina 'hêzê' wê di rengekê de wê bi wê bihizirê jî wê, ew gotina hêzê wê, bi temenekê zanînê û bi wê lê têtîhiştinê û fahmkirinê re wê xwediyê rengekê pêşketinê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bikê.

Ew wê di wê temenê de wê zanînê wê, di rengekê de wê bi şewayî ku wê derxê li pêş wê bi wê re wê, weke ku em wê dibînin wê li wê bihizirê ku wê di nava wê zanînê de wê, bi şewayî wê çawa wê kûrbûnê wê bibê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Li gorî têtîna spinoza jî û descertes jî wê, di di temenê fahmkirina zanînê de wê metamatikê wê, di rengekê de wê were dîtîna ku ew di temenê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Bi heman rengê wê, di wê rengê de wê, şewayên zanînê ê ku wê matematikê wê weke temenê fahmkirinê wê bi fenomenî wê bibînê wê, di wê demê de wê bi teybetî di dema ronakbiriye de wê were dîtîna ku wê derkeve li pêş.

Di wê temenê de wê, mijare têtîna zanînê wê, di rengekê de wê, di çerçoveya zêhnî de wê dema ku wê bi wê re wê bê ketin li nava hewldana di wê de a bi kûrbûnê jî wê di wê rengê de wê bi wê re wê di rengekê de wê, were lê kûrbûn.

Di nava zanînê de wê, mijare zanînê wê, di wê demê de wê, bi têtîna wê re wê, zanîna ku ew di nava xwezayê de wê bi têtînekê wê were fahmkirin wê bi wê re wê were dîtîna ku wê were lê hizirkirin. Di nava çerçoveya fahmkirinê de wê zêhn wê, derketina wê ya li pêş wê, di wê rengê de wê, bi hinek morfolojiyên wê yên ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê di morfolojiya pêşî de wê, gîyan wê, di dîmenekê çerçoveyî a zêhnî de wê, bibê xwediyê kirpendinên ku em wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê bê.

Di mava têtîna kartezyani de wê, derketina li pêş a têtîna zêhnê ku wê çendî wê weke dîyardeyek ku ew di wê temenê de wê weke pêwîst bê ku ew were fahmkirin jî lê wê ji aliyekê din ve jî wê di mijare qalibên wê yên bi hizirkirinê de wê, rewşên berê jî wê were dîtîna ku wê were

bikarhanîn. Minaq gotina xwûdê wê yek ji wan gotinan bê. Di wê temenê de wê di wê çerçoveyê de wê jî wê, dikarê wê bi wê re ewê li wê bihizirê ku wê mijare kirpendinên bi gîyanê û hwd jî wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê fahmikê û wê werênê ser ziman bê.

Spinoza wê, di awayekê de wê, şewayê azmûnê û ya weke zanîna ne bi azmûnê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, di dîmenekê de wê bixwezê ku ew wê bi wê re wê li wê li wê bihizirê bê.

Di nava fahmkirinê de wê, piştî demên ronansê wê, pêşketina zanîne wê di wê çerçoveyê de wê, bi zanîna şenber û azmûnê re wê, di rengekê de wê, derkeve li pêş. Lêpîrsînên li ser esasê fahmkirinên azmûnê û xwezayê re wê, bi wê re wê were dîtî ku wê derkeve li pêş. Di wê rewşê de wê, di nava xwezayê ku em wê di wê de dijîn de wê çawa wê, bi wê re wê, weke ku mirov wê bijî wê bi wê re wê, bi zanîne wê li ser wê were sekin in. Zanîna wê di nava jîyanê de wê dema ku wê bi cih bibê wê bi wê re wê êdî wê di rengekê de wê bi şertûmercên xwe re wê, bixwezê ku ew hewirdora xwe wê fahmbikê. Di wê çerçoveyê de wê, di demên piştî ronansê de wê, bi nîqaşên nava ya aqilê teqez û ya neteqez de wê, bê xwestin ku ew aliyên wê yên weke di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê çawa wê were fahmkirin re wê bixwezê ku ew wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di nava zanîne de wê, bi metolojikî wê, hin bi hin wê têgîna dîrokê wê weke temenekê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê, di wê çerçoveyê de wê, li şûna ya têgîna teqez û wê xate wê ya fahmkirin wê were dîtî ku wê derkeve li pêş. Di mijare fahmkirinên bi têgîna dîrokê re wê di wê çerçoveyê de wê, li wê were lê hizirkirin. Zanîna xwezayê wê, di wê çerçoveyê de wê, hin bi hin wê derkeve li pêş. Wê bi fahmkirinên wê re wê, êdî wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtî wê êdî wê derkeve li pêş. Wê bi zanîne wê weke pêjna herî giring wê ew wê bibê ku wê çawa wê bi zanîne wê karibê bê bûyin weke hêzekê û bi wê pêşkeve û wê derkeve li pêş û di dewama wê de wê bi wê re wê bigihijê serweriyekê, di jîyane xwe û hewirdora xwe de.

Çavkanî:

*Naaman-Zauderer, Noa (2010). *Descartes' Deontological Turn: Reason, Will and Virtue in the Later Writings*. Cambridge University Press

*Vrooman, Jack Rochford (1970). *René Descartes: A Biography*. Putnam Pres

*Watson, Richard A. (2012). "René Descartes". *Encyclopædia Britannica*. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc. Archived from the original on 7 May 2015. Retrieved 31 March 2012

*Martin, Craig(2011).” *Renaissance Meteorology: Pomponazzi to Descartes*, Johns Hopkins University Press

*Woo, B. Hoon (2013). "The Understanding of Gisbertus Voetius and René Descartes on the Relationship of Faith and Reason, and Theology and Philosophy". *Westminster Theological Journal*

*Duncan, Steven M. (2008). *The Proof of the External World: Cartesian Theism and the Possibility of Knowledge*. Cambridge

*Chomsky, Noam (1966). *Cartesian Linguistics: A Chapter in the History of Rationalist Thought*. New York: Harper & Row

*Boyer, Carl (1985). *A History of Mathematics*. Princeton, NJ: Princeton University Press

*Garber, Daniel (1992). *Descartes' Metaphysical Physics*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

* Grosholz, Emily (1991). *Cartesian method and the problem of reduction*. Oxford University Press.

* Jacob, Margaret C. (2009). *The Scientific Revolution A Brief History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin

*David Cunning (2014). *The Cambridge Companion to Descartes' Meditations*. Cambridge University Press

*Georges Dicker (2013). *Descartes: An Analytic and Historical Introduction*

* Descartes, René (1644). *The Principles of Philosophy*

*Durant, Will; Durant, Ariel (1961). *The Story of Civilization: Par VII, the Age of reason Begins*. New York: Simon and Schuster

* Descartes. [1637]. *Discourse on the Method*.

*Bostock, D(2009)., Philosophy of Mathematics: An Introduction, Wiley-Blackwell

*Tipler, P.A. and G. Mosca (2004). Physics For Scientists And Engineers. W.H. Freeman

*Cottingham, John; Murdoch, Dugald; Stoothof, Robert (1984). "Comments on a Certain Broadsheet". The Philosophical Writings of Descartes. Cambridge University Press.

•

Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 2016